

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 20 2019

ЗМІСТ

Коротко про головне

Виступ Президента В. Зеленського перед захисниками України.....3

Аналітика

Політичні акценти

Ворошилов О.

**Узгодження Україною «формули Штайнмайєра»:
реакція за кордоном.....4**

Потіха А.

**«Формула Штайнмайєра» в оцінках українських політиків,
експертів, спостерігачів і ЗМІ.....14**

Тарасенко Н.

**Українсько-американські відносини в контексті процедури
імпічменту президента США Д. Трампа: оцінки експертів.....23**

Якименко Ю.

**Встреча президентів України и Беларуси В. Зеленского
и А. Лукашенко на полях II Форума регионов Украины
и Республики Беларусь в оценках СМИ.....34**

Дем'яненко М. Боротьба за столицю: ситуація з виборами мера в оцінках спостерігачів.....	39
--	-----------

Рудь І. Програма діяльності уряду О. Гончарука в оцінках експертів і політиків.....	49
---	-----------

Економічний ракурс

Горова С. Посушлива осінь вносить свої корективи до осінньої посівної кампанії.....	55
---	-----------

Рябоконт А. Правительственный законопроект о рынке земли № 2178: обсуждение в экспертной среде и СМИ.....	59
---	-----------

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України.....	67
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	79
Аспекти миру та безпеки в діяльності НАН України.....	89
Наукові видання НАН України.....	90
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	91
Кадрова політика НАН України.....	92
Здобутки української археології.....	93
Інформаційно-комунікаційні технології.....	95

Коротко про головне

Виступ Президента В. Зеленського перед захисниками України

«Україна – незалежна, унітарна й демократична держава, а хто не згоден з цим – матиме справу з нашими захисниками», – наголосив Президент України В. Зеленський. Президент України В. Зеленський під час робочої поїздки в Донецьку область відвідав штаб Операції об'єднаних сил, де привітав усіх воїнів з Днем захисника України.

Виступаючи перед військовослужбовцями, Президент зазначив, що сьогоднішнє свято є справді великим днем для України. «День відважних, безстрашних і непереможних воїнів, чоловіків та жінок з усіх куточків нашої незалежної України, справжніх національних героїв, які щодня боронять нашу Батьківщину, захищають її незалежність та суверенітет», – наголосив він у своєму виступі.

Президент заявив, що до початку війни на Донбасі у 2014 р. українці помилково почувалися в безпеці. «Таке явище, як війна, здавалося нам чимось дуже далеким. Чимось із книжок і кінофільмів. Давнім спогадом із розповідей наших дідусів і прадідів. У цей час держава або мало, або зовсім не піклувалася про власне військо. Ми чули новини про збройні конфлікти у світі, проте були впевнені: нас це ніколи не торкнеться», – сказав Президент.

В. Зеленський висловив жаль, що за усвідомлення масштабів катастрофи від цієї недалекоглядності наша держава сплатила втратою життів тисяч людей та контролю над частиною території. «Анексований Крим та початок війни на Донбасі. Стрічки жахливих новин з кількістю жертв, обстрілів, захоплених населених пунктів – це все була справді шокова терапія, немов дві тисячі вольт пропустили по тілу нашої рідної країни», – підкреслив він.

Президент наголосив, що такі події для будь-якої країни є історичними та визначальними. «Такі моменти є моментами істини. Коли у цілого народу є тільки два шляхи. Перший – здатись і назавжди зникнути з лиця землі. Або народитися вдруге. Всупереч усьому. На зло всім ворогам. Підвестися на ноги, обтрусити пил, посміхнутись і сказати: “Ні, не дочекаєтесь”. Ми обрали саме цей шлях», – зазначив глава держави.

Він зауважив, що нині, після кількох років війни, українці стали сильнішими. «Сьогодні ми набагато сильніші. Юні хлопці та дівчата, які ще вчора пішли захищати Неньку без бронежилетів та в кросівках, сьогодні – змужнілі, загартовані та вправні лицарі, що стоять на сторожі національної безпеки України. Наша Конституція каже, що Україна незалежна, суверенна, унітарна й демократична держава. І якщо хтось не згоден з цими словами й хоче цьому заперечити, то йому доведеться мати справу з вами – з нашими захисниками», – наголосив Президент.

«Сьогодні я не хочу говорити багато. Бо, власне, єдине, що сьогодні повинен сказати і Президент, і кожен українець – це просто “дякую”! За вашу

відвагу і доблесть. За характер, за дух, за волю, за витримку. За мирний сон в українських містах і селах. За те, що тримаєте небо», – додав глава держави *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>)). – 2019. – 14.10).*

Аналітика

Політичні акценти

О. Ворошилов, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Узгодження Україною «формули Штайнмайєра»: реакція за кордоном

Президент В. Зеленський 1 жовтня повідомив на брифінгу в Києві, що Україна узгодила текст «формули Штайнмайєра». За його словами, вона передбачає схвалення в Україні тимчасового закону про особливий статус Донбасу, який стане постійним за умови, що ОБСЄ визнає місцеві вибори на цих територіях демократичними.

Того ж дня представник України в ТКГ Л. Кучма передав представнику ОБСЄ М. Сайдіку лист, у якому держава погоджується з формулюваннями «формули Штайнмайєра», що раніше узгодили радники глав держав нормандського формату.

На інформацію щодо погодження українською стороною «формули Штайнмайєра» оперативно відреагували у Європейському Союзі. Зокрема, високий представник Європейського Союзу з питань зовнішньої політики та політики безпеки Ф. Могеріні у Європейському парламенті підтвердила очікування Брюсселя щодо того, що так звана формула Штайнмайєра може привести до «певного прогресу» з метою виконання Мінських домовленостей в повному обсязі всіма сторонами. Про це вона заявила, виступаючи перед депутатами Європейського парламенту в рамках пленарного засідання, на якому обговорювалося українське питання.

Ф. Могеріні нагадала присутнім про нещодавній «важливий розвиток» у нормандському форматі та Тристоронньої контактної групи. «Результат засідання дискусії Тристоронньої контактної групи, яке відбулося 1 жовтня в Мінську, щодо так званої формули Штайнмайєра – це крок, який, як можна сподіватися, може привести до деякого прогресу в напрямі повного виконання Мінських домовленостей усіма сторонами», – заявила вона.

При цьому високий представник наголосила, що Мінські домовленості «залишаються центральними в досягненні міцного мирного вирішення конфлікту на Сході України». «Україні важливо підтримувати прогрес у розведенні (сил. – Прим. авт.) і будівництва моста в Станиці Луганській. Нам необхідне міцне припинення вогню для досягнення кінцевої мети – відновлення контролю України над усією її територією», – упевнена Ф. Могеріні.

Високий представник ще раз визначила позицію ЄС: «Крим – це Україна, Донбас – це Україна». «ЄС продовжуватиме утримувати цю позицію. За ці роки ми не зупинялися в нашій роботі, спрямованій на повне виконання Мінських домовленостей. Ми завжди були здатні утримувати єдність із цього питання. І я можу вам сказати, що п'ять років тому багато хто робив ставки, що спочатку це буде неможливо, а потім – буде неможливо це утримувати. Але ми завжди були здатні залишатися єдиними, і я пишаюся тим, що це було й залишається правильним. Я впевнена, що ми продовжуватимемо утримувати нашу єдність і в найближчі роки», – запевнила вона.

Речниця Єврокомісії М. Косьянчич зі свого боку наголосила, що узгодження та підписання Україною «формули Штайнмайера» є важливим кроком для подальшого виконання Мінських домовленостей і врегулювання конфлікту на Донбасі, де п'ятий рік триває війна та перебувають російські війська, і ЄС підтримує всі кроки, які допоможуть досягти миру в Україні. «Підсумки ...дискусії Тристоронньої контактної групи в Мінську, зокрема щодо так званої формули Штайнмайера, – це крок, який, як можна сподіватися, може привести до подальших зусиль щодо повного виконання Мінських домовленостей усіма сторонами. Це є ключем до досягнення міцного мирного розв'язання конфлікту на Сході України», – наголосила М. Косьянчич.

Парламентська асамблея ОБСЄ привітала останні ініціативи РФ та України з узгодження тексту «формули Штайнмайера», що може бути корисним в реалізації Мінських домовленостей. Про це, зокрема, ідеться в заяві президента Парламентської асамблеї ОБСЄ Г. Церетелі. «Конфлікт не може бути врегульовано військовими засобами. Єдиним способом полегшити людські страждання на Сході України, особливо на тлі наближення зими, є покроковий підхід. Попри потребу деяких подальших роз'яснень та уточнень, так звана формула Штайнмайера могла б стати реальною вихідною точкою в досягненні прогресу з реалізації Мінських домовленостей», – заявив він. За його словами, треба опиратися на цей імпульс, який надає затвердження тексту «формули Штайнмайера», та забезпечити повне виконання Мінських домовленостей.

Г. Церетелі також додав, що ПА ОБСЄ готова, у разі необхідності, зробити свій внесок у проведення виборів на Донбасі, у разі досягнення домовленості щодо їх проведення.

Представництво НАТО в Україні також підтримало «формулу Штайнмайера». Зокрема, голова представництва НАТО в Україні О. Вінніков заявив, що Альянс підтримує зусилля, спрямовані на виконання Мінських домовленостей, включаючи розведення військ та узгодження «формули Штайнмайера».

Під час брифінгу в Северодонецьку Луганської області він заявив, що підписання «формули Штайнмайера» є єдиним шляхом до політичного врегулювання ситуації на Донбасі. «НАТО повністю підтримує виконання

Мінських домовленостей усіма сторонами. Також ми помітили, що минулого тижня відбулося узгодження “формули Штайнмайера” в Тресторонній контактній групі. Це може призвести до повної імплементації Мінських домовленостей. Ми підтримуємо всі зусилля, спрямовані на зменшення напруженості, які можуть сприяти повному виконанню домовленостей, оскільки це єдиний шлях до політичного врегулювання», – заявив О. Вінніков.

Він також зазначив, що в НАТО закликають Росію «в повному обсязі виконати свої зобов’язання».

Звернення, у якому наголошується на підтримці прагнень Президента України В. Зеленського розв’язати конфлікт на Донбасі, опублікувало Міністерство закордонних справ Великої Британії. У повідомленні прес-служби британського МЗС ідеться також, що вибори на Сході України мають відбуватися за участі міжнародних спостерігачів і ЗМІ. «Міністерство закордонних справ Великої Британії підтримало підписання Україною і Росією “формули Штайнмайера” як частини врегулювання конфлікту на Донбасі», – ідеться в повідомленні.

Міністр з питань Європи та США К. Пінчер назвав це «обнадійливим кроком» і вказав на «явну прихильність Президента Зеленського до пошуку дипломатичного вирішення». Він також сказав, що Лондон підтримує вимоги Києва щодо дотримання ряду умов проведення місцевих виборів на Сході України. «До них належить всеосяжне припинення вогню, виведення іноземних військ і безперешкодний доступ міжнародних спостерігачів за виборами і ЗМІ, – підкреслив К. Пінчер. – Тепер Росія має зіграти свою роль для припинення конфлікту, негайно переставши підтримувати сепаратистів і виконуючи свої зобов’язання за Мінськими домовленостями».

Що стосується реакції в Німеччині, то, наприклад, канцлер А. Меркель назвала прогресом узгодження «формули Штайнмайера», але заявила, що говорити про можливе зняття санкцій з Росії поки передчасно. «Ми домоглися прогресу, але потрібно багато подальших кроків. Це не означає, що ми вже можемо зняти санкції, але є передумови – і всі сторони сьогодні це підтвердили, що тепер може відбутися зустріч (у нормандському форматі) на рівні глав держав і урядів», – сказала А. Меркель журналістам у Берліні.

Міністерство закордонних справ Німеччини заявило, що, незважаючи на погодження так званої формули Штайнмайера, важливі аспекти врегулювання на Донбасі залишаються невирішеними. Про це йдеться в роз’ясненні, яке відомство виклало на своєму сайті. «Шлях до врегулювання конфлікту в Україні все ще далекий. Багато питань щодо імплементації Мінських домовленостей залишаються відкритими. Зокрема, сторонам конфлікту все ще належить дійти згоди щодо того, чи для проведення виборів мають бути виведені всі іноземні війська з території східних регіонів України та що саме має включати в себе особливий статус для територій на Сході України», – ідеться в роз’ясненні.

Водночас, наголосили у МЗС Німеччини, домовленість про «формулу Штайнмайєра» є важливим кроком, що свідчить про те, що «наполегливі, стійкі дипломатичні зусилля окупаються».

У МЗС зауважують, що у «формулі», яка була запропонована у 2015 р. тодішнім міністром закордонних справ, а нині федеральним президентом ФРН Ф.-В. Штайнмайєром, ідеться лише про один аспект Мінських домовленостей. Зокрема, про послідовність між набуттям чинності законом про особливий статус для непідконтрольних уряду районів Луганської та Донецької областей і проведенням виборів. «Формула» передбачає, що закон про особливий статус тимчасово набирає чинності в день місцевих виборів, а постійним стане після позитивної оцінки цих виборів місією спостереження за виборами ОБСЄ, пояснили в МЗС ФРН.

Також МЗС Німеччини в мережі Twitter цитує слова свого міністра Х. Мааса, який стверджує, що ця згода України «відкриває наступні двері»: «Мені приємно, що сьогодні конструктивна атмосфера Тристоронньої контактної групи в Мінську привела до великої надії на прогрес. Відкриває двері для подальших етапів».

Але вже в першому ж коментарі до цього твіту німецький журналіст Ю. Репке запитує, де ж там говориться про те, що повинна зробити Росія: «Де поступки з боку Росії щодо України? Або тільки Україні потрібно піти на поступки, щоб Німеччина і Франція були задоволені?»

Опитані DW німецькі експерти закликають не перебільшувати значення погодженої сторонами «формули Штайнмайєра» та називають реакцію на цю подію певних сил у Києві перебільшеною. «Реакція на це є дещо перебільшеною, оскільки “формула Штайнмайєра” описує не більше ніж взаємозв’язок між проведенням виборів і набуттям чинності особливого статусу», – наголошує експерт Німецького товариства зовнішньої політики В. Їльге.

С. Стюарт з берлінського Фонду науки й політики (SWP) також нагадує, що йдеться про першу спробу «трохи конкретизувати лише одну частину Мінських домовленостей» і ще дуже рано давати оцінки тому, до чого це в підсумку може привести. «Гадаю, що згода на так звану формулу Штайнмайєра ставить більше запитань, ніж дає відповідей», – зазначає С. Стюарт.

Експерт перераховує питання, які залишаються відкритими та без відповідей на які неможливо зрушити з мертвої точки мінський мирний процес: передумови, які мають бути виконані перед проведенням виборів, яким чином буде сформульовано закон про особливий статус Донбасу, як буде врегульовано виведення збройних формувань з Донбасу і – можливо, найбільш суперечливе питання – відновлення контролю над кордоном. «Лише той факт, що є нарешті єдність відносно “формули Штайнмайєра”, ще не означає, що ми побачимо реальний прогрес», – вважає С. Стюарт.

Утім, експерти попереджають про існування певних потенційних ризиків для України в процесі подальшої реалізації Мінських домовленостей

після погодження «формули Штайнмайера». Як пояснює В. Їльге, вони полягають у тому, що зі складного процесу врегулювання конфлікту було взято лише один пункт, при цьому, наприклад, немає жодних гарантій того, що до виборів припинять своє існування так звані «народні республіки». «Немає вирішення цього питання, також немає рішення та домовленості щодо гарантій безпеки політичного процесу, який відбуватиметься перед виборами, – вказує експерт. – І в цьому полягає небезпека того, що Україна потрапить у процес, у якому вона робитиме односторонні поступки, які у підсумку можуть призвести до втрат у питаннях безпеки та суверенітету». При цьому В. Їльге додає, що поки що з погодженням «формули Штайнмайера» Київ «нічого принципово не втратив».

Натомість С. Стюарт висловлює переконання, що метою Росії є збереження певного контролю над районами Донбасу, які мають отримати особливий статус, «щоб впливати на внутрішню і зовнішню політику України в цілому». «І це точно не є тим, чого хоче досягти Україна втіленням у життя Мінських домовленостей і “формули Штайнмайера”», – попереджає вона.

Експерт вказує ще на один важливий аспект, який може ускладнювати ситуацію для України – можливий тиск з боку західних партнерів, насамперед Німеччини і Франції. «Існує певна небезпека, яка полягає в тому, що ці міжнародні гравці настільки прагнутимуть досягти прогресу (у мирному врегулюванні на Донбасі. – Прим. авт.), що будуть готові погодитися на кроки, які будуть не на користь тій чи іншій стороні. І тут я маю на увазі радше українську сторону», – застерігає С. Стюарт. На її переконання, у подальшому повинно бути також прописано, які кроки зобов'язана здійснити Росія. «Інакше я не бачу, яким чином має відбуватися процес реалізації Мінських домовленостей», – підсумовує експерт.

Повідомляється також, що представники Європейської народної партії у Європарламенті засумнівалися в доцільності реалізації «формули Штайнмайера», констатувавши, що вона вигідна лише Росії. Позицію найбільшої фракції Європейського парламенту 9 жовтня озвучила латвійський депутат С. Калнієте. «Україна погодилася імплементувати “формулу Штайнмайера” з метою розв'язання конфлікту на Сході України. Але справедливості заради треба запитати: а що дійсно змінилося з 2016 р., коли цю формулу порадили в перший раз? Відповідь: майже нічого. Я б хотіла вірити, що ці домовленості – крок уперед у напрямі мирного вирішення, але в мене є деякі сумніви», – заявила депутат під час обговорення українського питання депутатами Європарламенту.

С. Калнієте застерегла, що проведення виборів в ОРДЛО може стати інструментом легітимізації окупаційних адміністрацій та бойовиків російсько-окупаційних формувань. «Вони (Росія. – Прим. авт.) проведуть вибори в Донецьку й Луганську, і сепаратисти отримають деяку легітимність. Це те, що потрібно Росії. Ходять чутки, що Росії навіть можуть пообіцяти зупинити українське просування до ЄС і НАТО», – заявила політик.

Вона також звернула увагу колег на масові протестні акції, які охопили Україну після заяв Президента В. Зеленського про узгодження «формули Штайнмайера». «Такі протести можуть дестабілізувати суспільство у всій країні, що знову зробить Росію стороною, яка виграла. Тому друзі України повинні пильно стежити за розвитком подій у країні, щоб запобігти можливості того, що питання Донбасу та анексії Криму зникне з міжнародного порядку денного», – підсумувала С. Калнієте.

Її колега по групі ЄНП, болгарський депутат О. Йорданов закликав європейських політиків припинити «фліртувати з Путіним» і не заохочувати російську агресію проти України. Він також висловив побоювання, що реалізація «формули» може підірвати державний суверенітет України. «Чи не думаєте ви, що “формула Штайнмайера” заохочує Путіна продовжувати з його планом щодо України? Чи не створює ця формула необхідних умов для того, щоб заблокувати в довгостроковій перспективі будь-яке суверенне рішення інституцій в Києві? Чи не призведе ця формула до того, що в самій Україні буде менше України? – поставив риторичні питання депутат. – Я вважаю, що прийшов час для того, щоб деякі європейські лідери перестали фліртувати з Путіним».

Що ж до реакції в Сполучених Штатах Америки, то, наприклад, колишній посол США в Росії М. Макфол висловив сумнів, що «формула Штайнмайера» наблизить мир на Донбасі: «“Формула Штайнмайера” здається мені дуже ризикованою. Хіба не було б краще, щоб Росія покинула Україну та спочатку відновила кордон; вибори другі? Я сподіваюся, що популярність Зеленського може привести до сприятливих результатів виборів на Донбасі. Я побоююся, що вибори посилять російські сурогати».

Треба зазначити, що більшість експертів у США про «формулу Штайнмайера» висловлюються доволі обережно.

Так, директор Інституту Кеннана В. Померанц вважає найбільшою проблемою «формули Штайнмайера» відсутність чіткої інформації щодо її складових: «Ми досі маємо чітко з'ясувати всі стадії “формули Штайнмайера”, хто погоджується на що. Формула передбачає проведення виборів на Сході України під наглядом ОБСЄ та відповідно до українського законодавства. Але досі лишається багато місця для інтерпретації. Здається, досі незрозуміло, коли будуть виведені російські війська, коли Україна отримає повний доступ та можливість захистити свій східний кордон. Також нема ясності щодо того, на що Росія погодиться та які візьме на себе зобов'язання у наступних домовленостях».

Також В. Померанц має сумніви щодо готовності Росії вивести війська: «Це було б найкращою послідовністю кроків для України. Питання в тому, чи Росія погодилася на таку послідовність. І ми просто не маємо відповіді на це питання. І якщо Росія не погодилася, висока вірогідність того, що ці вибори будуть вкрадені чи просто не відбудуться».

Колишній посол США в Україні С. Пайфер погоджується з тим, що тільки після повного виведення військ і техніки, роззброєння бойовиків та

повернення Україні контролю над кордоном можна говорити про вибори: «Перше, що має статися: Росія та підтримувані Росією сили мусять залишити окуповані території Донбасу. Україна має отримати можливість відновити контроль над українсько-російським кордоном, і тільки тоді можуть відбутися місцеві вибори. Також, мені здається, погоджено, що 1,5 млн переміщених осіб, які поїхали з Донбасу в інші частини України, зможуть взяти участь у цих виборах».

Непокоїть фахівця й те, яким може бути новий закон про особливий статус тимчасово окупованих територій. «Я хочу побачити, як буде визначено особливий статус. Я знаю, що сам термін “особливий статус” викликає неоднозначну реакцію українців. Мені здається, що український уряд може зробити кроки, які б визначали особливий статус. Наприклад, передати певні повноваження місцевій владі та місцевій поліції, органам освіти, а Київ збереже контроль над міжнародною політикою, обороною, питаннями макроекономіки, фінансової політики. Питання у тому, чи на це погодяться росіяни», – зазначає С. Пайфер.

Безпекову складову, яка чітко не прописана у «формулі Штайнмайєра», мають забезпечити міжнародні миротворці, вважає колишній заступник Генсека НАТО А. Вершбоу: «На мою думку, не можна домовитися про шлях імплементації цієї формули без залучення міжнародних миротворчих сил. Ми не можемо розраховувати, що росіяни просто розвернуться та виведуть усі свої війська з Донбасу. Також ми не можемо розраховувати, що самопроголошені “республіки” роззброяться без якогось міжнародного контролю та примусу. Залучення міжнародних миротворчих сил безпеки, до яких можуть увійти війська країн-нечленів НАТО, можуть забезпечити проведення чесних прозорих виборів».

Також А. Вершбоу наголошує, що хоча європейські лідери одразу привітали рішення українського керівництва запровадити «формулу Штайнмайєра», утім вони не мають поспішати з пом'якшенням санкцій проти Росії: «Росіяни, цілком можливо, сподіваються, що цей розвиток підштовхне деяких лідерів почати скасовувати санкції ще перед тим, як відбудуться справжні зміни на окупованих територіях. Вони, можливо, розраховують, що зможуть продовжувати свої злочинні дії в Україні, але разом з тим позбутися санкцій. Я дуже сподіваюся, що такого сценарію не станеться. Західні лідери повинні бути дуже обережними, не закривати очі, і не приймати нічого меншого, ніж справжньої угоди, виконання якої можна контролювати».

Водночас, застерігають фахівці, навіть за умови визнання міжнародними спостерігачами виборів чесними та прозорими до влади на тимчасово окупованих територіях можуть прийти люди, не зацікавлені в реінтеграції в Україну. «Якщо вибори буде проведено, а мирний процес зупиниться, це в результаті лише призведе до легітимізації обраних осіб, які можуть бути проти реінтеграції в Україну. Так що це ризик», – наголошує старший експерт Інституту Гудзона Р. Вайц.

Зі свого боку старший науковий співробітник Атлантичної ради США А. Умланд наголошує, що дискусії всередині України навколо «формули Штайнмайера» є небезпечними. «Річ у тому, що напруження всередині України навколо цієї пропозиції щодо переговорів нині настільки високе, що якщо ця ескалація й далі так триватиме, це може призвести до конфронтації, навіть озброєної. І тоді Росія досягне своєї мети – мати в Україні не псевдогромадянську війну, а насправді громадянську», – підкреслив А. Умланд.

На його думку, дискусія щодо «формули Штайнмайера» є перебільшеною, бо вона здебільшого базується на недовірі. Серед іншого, недовірі до Бюро з демократичних інститутів і прав людини, тому що цю структуру ОБСЄ можуть використати для фактичного створення російських «держав-сателітів» усередині України.

Крім того, дуже високою є недовіра, звісно, до Росії, а також до Заходу (після Будапештського меморандуму, Женевської декларації, Мінських домовленостей тощо). То цілком зрозуміло, що багато спостерігачів в Україні нині сприймають ситуацію так, що якщо зрештою «формулу Штайнмайера» буде імплементовано, та навіть якщо й не буде імплементовано, усе одно всі скажуть: ну добре, Україна повинна облишити частинку свого суверенітету або територіальної цілісності, тому що мир – важливіше, зазначає науковий співробітник Атлантичної ради США.

Він додає, що Росія просто використовує цю ситуацію, аби створити та посилювати напруження в Україні та підігрівати недовіру, намагатися створити за її допомогою справжню конфронтацію всередині українського суспільства. Адже кінцева мета Кремля – у тій чи іншій формі послабити Україну та згодом її зруйнувати.

Російські політики та російські ЗМІ досить схвально поставилися до погодження «формули Штайнмайера».

Зокрема, у Кремлі позитивно ставляться до того, що Україна схвалила «формулу Штайнмайера». Про це заявив прес-секретар президента Росії Д. Песков. «Саме підтвердження “формули Штайнмайера”, яка, до речі кажучи, була ухвалена всіма учасниками “нормандської четвірки”, включаючи Україну, уже фактично кілька років тому, є фактом позитивним», – сказав він 2 жовтня.

Крім того, Д. Песков вважає ухвалення цієї пропозиції «важливим кроком» для реалізації прийнятих раніше угод, що це допоможе піти далі «шляхом реалізації Мінських домовленостей», назвавши їх «єдиним можливим способом» для мирного врегулювання конфлікту на Донбасі.

Про те, що врегулювання ситуації на Донбасі може вибудовуватися тільки на основі Мінських домовленостей, заявив і міністр закордонних справ РФ С. Лавров. «Плану “Б” (щодо реалізації Мінських домовленостей. – Прим. авт.) бути не може. Мінські домовленості – це база, на якій має все вибудовуватися. Якщо вже бути конкретним, то “формула Штайнмайера” – це вже компроміс порівняно з початковим текстом Мінських домовленостей,

схваленим Радою Безпеки ООН. Початковий текст передбачав: спочатку закон про особливий статус і фіксація його в Конституції, а потім проведення виборів», – зазначив С. Лавров в інтерв'ю Першому каналу.

«Природно, коли людина йде до виборчих дільниць за когось голосувати, вона хоче знати, які конкретні повноваження цей кандидат матиме, якщо його оберуть. Коли обговорювалася необхідність виконати цю послідовність, то колишній Президент України П. Порошенко під час зустрічі в нормандському форматі сказав, що він не може надати особливого статусу, тому що він не знає, кого вони оберуть. Це вже абсолютно конфронтаційний, контрпродуктивний, а головне, антиправовий підхід», – пояснив глава МЗС.

«Будучи тоді міністром закордонних справ ФРН, Ф.-В. Штайнмайер запропонував цю компромісну формулу. Тобто закон буде ухвалено й набуде чинності на тимчасовій основі в день виборів, коли закриються дільниці, а на постійній основі – коли ОБСЄ підтвердить у своєму остаточному звіті, що вибори були чесними і справедливими, – поінформував С. Лавров. – Тому жодних відходів від базових принципів Мінських домовленостей, включно з амністією, особливим статусом, закріпленням у Конституції, розведенням сил і засобів, повним відновленням економічних зв'язків, зняттям блокади, яка повністю суперечила Мінським домовленостям. Це все залишається незмінним, без цього нічого не вийде», – наголосив глава МЗС РФ.

Щодо того, що поступок Росії в цьому процесі не передбачається, а Київ про врегулювання на Донбасі домовлятиметься не з Москвою, а з підтримуваними Кремлем бойовиками угруповань «ДНР» і «ЛНР», пише постійний представник Росії при ОБСЄ О. Лукашевич: «1 жовтня в Мінську представники Києва, Донецька й Луганська за посередництва ОБСЄ та Росії узгодили механізм введення особливого статусу #Донбас по “формулі Штайнмайера” і позначили готовність відновити розведення сил і засобів у Золотому і Петровському».

Російські медіа, схвально оцінюючи підписання «формули Штайнмайера», подають це як поступку Києва Москві, акцентують на відсутності в документі згадок про виведення військ та передачу кордону під контроль України, цитують ватажків ОРДЛО і висловлюють побоювання, що під тиском «радикалів» В. Зеленський може змінити своє рішення. Також російські ЗМІ подають інформацію про «формулу Штайнмайера» як останню перепону, яка заважала провести засідання «нормандської четвірки». Що Україна нібито довго опиралася й лише нині змушена була піти на поступки.

Так, офіційне видання російського уряду «Российская газета» подає інформацію про домовленості як безальтернативне рішення, ухвалене під тиском Німеччини та Франції після того, як В. Зеленському нібито не вдалося заручитися підтримкою Д. Трампа.

Видання також підкреслює, що в погодженій «формулі» не йдеться про виведення військ і повернення кордону під контроль української влади. «Він (В. Зеленський. – Прим. авт.) також обіцяв українцям не допустити “ніякої

капітуляції” і тим зайвий раз показав, що, як і Порошенко, про мир мислить категоріями війни. Примітно також, що Зеленський пов’язав підписаний документ з виводом деяких “військ” з території Донбасу та поверненням Україні контролю над кордоном, хоча ні про що подібне в формулі не згадується», – зазначається в статті.

«Тепер ніщо не заважає “нормандській четвірці” (Німеччина, Росія, Україна і Франція) провести саміт у Парижі та обговорити подальші кроки щодо врегулювання конфлікту на Сході України. Не виключено, що це станеться до кінця місяця, якщо В. Зеленський не відіграє назад під тиском опозиції і націоналістів», – пише «Коммерсант».

Російське видання «Комсомольская правда» потрактувало «формулу Штайнмайєра» на власний розсуд, додавши до документа свої пункти. Зокрема, видання пише, що бойовикам ОРДЛО нададуть амністію та згодом вони стануть «народною міліцією». «Після виборів Україна повинна надати політичну й економічну автономію Донбасу (особливий статус!). Потім оголосити амністію всім учасникам бойових дій з боку “Л/ДНР”. І після цього збройні сили “республік” перетворяться в “народну міліцію”, підпорядковану обраним керівникам “ДНР” і “ЛНР”», – пише КП.

Видання подає новину про погодження «формули» як абсолютну перемогу Росії, зазначаючи, що «представник України в Мінську експрезидент України Кучма був змушений поставити свій підпис», бо інакше В. Зеленському відмовляли в скликанні «нормандської четвірки».

«Взгляд.ру» подає інформацію про підписання «формули Штайнмайєра» як поразку «партії війни» команди П. Порошенка та «крок Зеленського до миру». При цьому видання маніпулює, зазначаючи, що після підписання документа Україна вестиме переговори не в нормандському форматі за участі представників чотирьох країн, а із самопроголошеними «республіками». «Захід умовив Україну на підписання “формули Штайнмайєра”. Вона має на увазі проведення виборів у “ДНР” і “ЛНР”, а потім Київ зобов’язаний буде почати рівноправні переговори з республіками», – ідеться в статті.

Загалом же новина про те, що Україна погодилася на умови врегулювання конфлікту на Донбасі за «формулою Штайнмайєра», викликала суперечливі реакції у світі. Деякі політики та експерти вбачають у цьому кроці надію на завершення п’ятирічного конфлікту. Інші кажуть, що в самій формулі, висунутій тоді ще міністром закордонних справ Німеччини, а нині її президентом Ф.-В. Штайнмайєром, є багато питань, на які немає відповідей.

«Формула Штайнмайєра» в оцінках українських політиків, експертів, спостерігачів і ЗМІ

У Мінську під час засідання Тристоронньої контактної групи 1 жовтня українська делегація, очолювана Л. Кучмою, дала згоду на імплементацію так званої «формули Штайнмайєра» в закон про особливий статус Донбасу. Адже саме це було ключовою вимогою Росії для початку підготовки зустрічі у нормандському форматі. Як інформують ЗМІ, відповідно до формули, тимчасовий закон про особливий статус Донбасу починає діяти після того, як в ОРДЛО відбудуться місцеві вибори, але згідно з Конституцією та законодавством України. Ключове значення тут має й публікація звіту ОБСЄ про те, що вибори відбулися за стандартами ОБСЄ та міжнародними стандартами демократичних виборів.

В Україні раніше ніхто не оприлюднював змісту «формули Штайнмайєра», і лише тепер про неї заговорили. Голова МЗС В. Пристайко показав журналістам текст цієї «формули». Дослівно вона звучить так: закон набирає сили о 20:00 за місцевим часом у день голосування на дочасних місцевих виборах в окремих районах Донецької та Луганської областей, які призначені та проведені відповідно до Конституції України та спеціальним законом України, що регулює проведення місцевих виборів у згаданих районах. Він діятиме на тимчасовій основі до дня публікації остаточних висновків місією БДПЛ ОБСЄ зі спостереження за виборами, на основі усталеної практики БДПЛ ОБСЄ, про відповідність загалом дочасних місцевих виборів стандартам ОБСЄ та міжнародним стандартам демократичних виборів, а також українському законодавству, у якому міститься відповідь на питання, погоджене в нормандському форматі, схвалене в Тристоронній контактній групі й направлене Україною у її запрошенні та чинним головою ОБСЄ директору БДПЛ (URL: <https://tsn.ua/politika/zelenskiy-pogodivsy-na-formulu-shtaynmayera-dlya-donbasu-scho-ce-take-ta-yak-vidreaguvali-v-ukrayini-ta-sviti-1420260.html>. 2019. 2.10).

В Україні погодження «формули» сприйняли по-різному – у деяких містах уже відбулися акції протесту проти імплементації в Україні «формули Штайнмайєра». Учасники акції закликають протистояти капітуляції та не здавати національних інтересів України.

Тим часом Президент України В. Зеленський запевнив, що це не капітуляція. Він розвінчав міфи про «формулу Штайнмайєра» та пояснив українцям, що ніяких виборів на Донбасі не може бути, якщо «там будуть будь-які війська». «Розведення сил має відбутися, коли окупанти перестануть стріляти. Поки вони спеціально обстрілюють території, з яких мають відійти українські війська», – зазначив В. Зеленський (URL: https://24tv.ua/ukrayina_taktichno_obiyshla_rosiyu__diplomat_n1218155. 2019. 13.10).

За його словами, після досягнення домовленостей у Мінську, зникли останні перепони до проведення саміту в нормандському форматі. Точної дати саміту в нормандському форматі немає.

Президент також анонсував новий закон про особливий статус окупованої частини Донбасу. Туди, зокрема, мають імплементувати «формулу Штайнмайера». Але не відомо, що передбачатиме новий закон, однак В. Зеленський наголосив, що на час проведення місцевих виборів на окупованому Донбасі він «вже не буде окупованим».

Президент України також повідомив, що на переговорах Тристоронньої контактної групи в Мінську домовилися про розведення сил у Петрівському та Золотому на Донбасі. (В ОБСЄ заявляли, що розведення мало початися 7 жовтня).

Натомість так звані ватажки самопроголошених «ДНР» і «ЛНР» Д. Пушилін і Л. Пасічник заявили, що узгодження «формули Штайнмайера» означає, що «народ Донбасу сам визначатиме свою долю». Вони також заявили, що українська влада не отримає контролю над кордоном. Крім того, Д. Пушилін і Л. Пасічник закликали В. Зеленського вести з ними прямий діалог, якщо він «хоче добитися мирного співіснування з “ДНР” і “ЛНР”» (URL: <https://hromadske.ua/posts/formula-shtajnmayera-vnosit-yasnist-shodoposlidovnosti-vikonannya-minskih-ugod-ekspert>. 2019. 2.10).

У свою чергу очільник українського МЗС В. Пристайко заявив, що часу для досягнення домовленостей щодо врегулювання ситуації на Донбасі залишається дедалі менше. Якщо це не вдасться, треба визнати безрезультатність «мінського процесу». Український уряд готовий чекати до кінця цього року для проведення переговорів у нормандському форматі щодо врегулювання ситуації на Донбасі. «Я би залишав невеликий термін, наприклад до кінця року. Щоправда, час виходить. (...) Зараз з кожним тижнем, днем часу залишається все менше. Але я все одно не бачу більшого терміну, ніж півроку для того, щоб зрозуміти остаточно, що як п'ять років наші попередники намагалися зробити, так більше просто не працює», – наголосив він (URL: <https://www.dw.com/uk/a-50807085?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>. 2019. 12.10).

За його словами, якщо врегулювати ситуацію таким чином не вдасться, Україна має шукати інші варіанти. «Якщо ні, тоді, як я сказав, треба чесно говорити зі своїм народом, що п'ять років “мінського процесу” не дали результатів. Треба шукати інший процес, якщо на це готові наші партнери західні. Якщо і це не спрацює, тоді наша держава має визначити для себе, який є прийнятний шлях розвитку», – наголосив очільник МЗС.

Він вважає, що в цьому випадку може бути використаний «кіпрський варіант». «Чи може бути “кіпрський варіант” розвитку, коли держава знає, що окупант “відтяпав” територію, але все одно, не зважаючи на це, знаходить в собі сили розвиватися і рухатися у тому напрямі, який ми, більшість нашого народу обрали для себе», – підкреслив В. Пристайко.

Заступник міністра закордонних справ В. Боднар розв'язання проблеми умовно переніс ще на дальшу перспективу. Він, зокрема, повідомив, що питання проведення виборів у Донбасі може постати й через десятки років. «Ми можемо йти (до моменту виборів у ОРДЛО. – Прим. авт.) десятки років, і це необхідно розуміти», – заявив заступник міністра (URL: https://mhub.top/ukr/2019/10/11/mid-rasskazali-provedenii-vyborov-okkupirovannom-1570794867.html?utm_source=traffim&utm_medium=referral&utm_campaign=34657&utm_content=3957685&utm_placement=1733. 2019. 11.10).

Він підтвердив позицію керівництва країни, що вибори будуть можливі лише за досягнення обумовлених умов.

На думку деяких експертів, «формула Штайнмайера» вносить ясність щодо послідовності виконання підписаних раніше Мінських домовленостей. Як зазначив експерт з міжнародної політики Українського інституту майбутнього І. Куса, це не капітуляція, оскільки «ми нічого там не здали і ніхто нічого поки що не зробив».

У свою чергу голова правління аналітичного центру «Донбаський інститут регіональної політики» Е. Менендез вважає, що Мінські домовленості це загальна рамка, у якій у дуже загальних рисах описано базові блоки врегулювання конфлікту на Донбасі. «У сторін, я маю на увазі Україну, з одного боку, і Захід, який підтримує нас, і у “ЛНР”, “ДНР” та Росії, яка їх підтримує, був давній диспут: у якій послідовності виконувати ці пункти», – зазначив експерт. Разом з тим він наголосив, що «формула Штайнмайера» не додає жодних нових змістів. Адже вона говорить про те, що можна провести й закріпити особливий статус – спочатку на тимчасовій основі, а потім із закріпленням у Конституції, до переходу під контроль України неконтрольованої ділянки кордону.

На його думку, саме цей блок викликає «величезну кількість дебатів, тому що це дуже спірна норма». «Дійсно, тут закладено таку незістиківку... Тому що, з одного боку, ми, звичайно, хочемо, щоб ці вибори були чесними, щоб вони відбувалися під наглядом України, оскільки ми реінтегруємо собі території, які п'ять років жили без нашого закону. З іншого боку, люди по той бік також вимагають для себе якихось гарантій безпеки, тож вони давитимуть, щоб кордон якомога довше залишався під їхнім контролем», – наголосив Е. Менендез.

Він також вважає, що «червоні лінії», про які говорив Президент України В. Зеленський (щодо проведення виборів на окупованих територіях Донбасу після виведення російських військ), суперечать підписаній «формулі Штайнмайера». Саме в цьому експерт вбачає серйозну загрозу.

Крім того, експерт наголосив, що на В. Зеленського тисне не тільки Росія, а й західні партнери (URL: <https://hromadske.ua/posts/chervoni-liniyi-zelenskogo-protirichyat-pidpisanij-formuli-shtajnmajera-ekspert>. 2019. 2.10).

На думку Е. Менендеза, ситуація з «формулою» мала для суспільства «ефект вибуху бомби». «У суспільстві немає здорового обговорення того, що

відбувається на Донбасі і який може бути вихід. Ми п'ять років жили в парадигмі, яку наш колишній Президент прощтовхував усіма можливими способами, що "Мінськ" неможливо виконати, бо його блокує Росія. Аж тут суспільство різко переключають на те що, це, виявляється, ми щось маємо робити, що це ми маємо йти на якісь компроміси», – заявив експерт.

Натомість дипломат, експерт Майдану закордонних справ О. Хара вбачає неабиякий позитив у переговорному процесі щодо «формули Штаймайера». Він вважає, що Україна тактично обійшла Росію. «Ми викинули з "формули Штайнмайера" небезпечні для нас речі. Якщо розведення військ загальмується, то не з ініціативи України», – зазначив О. Хара

(URL: https://24tv.ua/ukrayina_taktichno_obiyshla_rosiyu__diplomat_n1218155. 2019. 13.10).

Він наголосив, що Україна наполягла, зокрема, на тому, щоб місцеві вибори в ОРДЛО відбулися тільки за українськими законами, поза дужками залишилися питання амністії, безпекові компоненти. Але, на думку експерта, це правильно. «Бо те, що записано в Мінських домовленостях, не можна реалізовувати. Це буде капітуляція. Україна в питанні розв'язання конфлікту на Донбасі нині застосовує тактику крок за кроком, а не реалізовувати "Мінськ-2" пакетом, як нам нав'язують реалізацію цих домовленостей», – заявив О. Хара.

Разом з тим він вважає, що зустріч у нормандському форматі поки не скасовувалася. Але із заяв Росії зрозуміло, що Кремль хоче, аби зустріч була змістовною. Тобто щоб Україна пішла на якісь більші поступки. «Розведенням військ Україна показує, що готова до болісних компромісів. Обстріли з боку бойовиків у цих пунктах підтверджують, що Росія не має намірів припинити війну. Кремль хоче політичної капітуляції України. Ми робимо маленькі кроки – обмін полоненими, відбудова мосту в Станиці Луганській. І якщо ці кроки загальмуються, то точно не з ініціативи України», – наголосив О. Хара.

На його думку, Україна повинна аргументовано показати Франції та Німеччині, що проблеми з розведенням військ або в розв'язанні інших проблем щодо Донбасу – не з нашої вини. Тому потрібно й далі тиснути на Росію. Не лише продовжувати санкції, а й посилювати. «Мир на будь-яких умовах означатиме, що розв'язання збройного конфлікту ми відтермінуємо. Якщо не розв'язати з Росією проблеми – повернення на наших умовах ОРДЛО і Криму, це означатиме продовження війни. Навіть якщо припиняться обстріли», – зазначив експерт.

Директор Інституту світової політики, політолог Є. Магда запевняє, що саме Росія поставила Україну перед дилемою, де кожен крок буде неправильним. «Тобто або захвати в Україну ОРДЛО з усім шлейфом пропагандистським, з усім шлейфом економічних проблем. А другий компонент – це розхитування ситуації всередині України», – зауважує він

(URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbas-realii-formula-shtaynmayera/30200733.html>. 2019. 7.10).

За його словами, у Росії узгодження «формули Штайнмайера» називають «серйозним успіхом», а ватажки угруповань бойовиків «ДНР» і «ЛНР» поспішили заявити: контроль над кордоном Україна не отримає, та й дату виборів вони визначатимуть самі.

Є. Магда наголосив, що нічого нового в заявах про особливий статус Донбасу немає. Він прописаний ще в Мінських домовленостях. Щоправда, багато хто вважає їх виконання невиконаним для України. Крім того, усі ці роки Київ відмовлявся говорити про політичну складову «Мінська» до припинення вогню, виведення «незаконних збройних формувань» і повернення контролю над кордоном з Росією. «Я так розумію, що політичні спонсори В. Зеленського зацікавлені в пошквалюванні економічних відносин з Росією, що значною мірою збігається з логікою наших європейських партнерів – Німеччини і Франції», – зауважив політолог.

Деякі експерти й спостерігачі наголошують на можливих негативних наслідках для України, але констатують те, що Україна вимушена це робити. Адже важелів впливу на наших партнерів у нас немає – це треба розуміти і визнавати. Проте, на їхню думку, у нас є можливості маневрувати, тобто сьогодні єдине, що може зробити Україна, щоб уникати якихось абсолютно неадекватних для себе сценаріїв, – це намагатися якось затягувати процес де треба, а де треба виписувати його якось туманно.

Натомість экс-представник України в ТКГ Р. Безсмертний вважає згоду на «формулу Штайнмайера» величезною помилкою, яка «межує зі злочином». «Росію не цікавить питання виведення збройних сил. Їх цікавить, щоб Україна десь і колись черкнула свій підпис під словом “вибори”. Коли Росія це отримає, то я навіть не сумніваюся, що вони підуть на той шлях, на який вони пішли по Криму. Вибори будуть проведені. Що скаже ОБСЄ, їм мало цікавить. Тим більше ми бачили ситуацію щодо ПАРЄ. Невже хтось сумнівається, що в ОБСЄ інша ситуація?» – зазначив Р. Безсмертний (URL: <https://www.liga.net/politics/articles/ukraina-dala-soglasie-na-formulu-shtaynmayera-eto-pobeda-ili-kapitulyatsiya-razbor>. 2019. 1.10).

У свою чергу экс-міністр закордонних справ П. Клімкін вважає, що «формула Штайнмайера» не має ніякого сенсу без «дорожньої карти» її імплементації та виконання умов безпеки. «Тобто питань стало більше, ніж було. Суспільство вимагатиме відповідей на них. Таких, які не вирішують проблему окупації Донбасу за рахунок України», – наголосив П. Клімкін.

Він пояснює, як би мало бути в перспективі: «Вільні та чесні вибори – це не тільки відсутність російських військ і техніки на окупованому Донбасі. Це також повне роззброєння і забезпечення безпеки. Це повний контроль нами і/або міжнародною спільнотою над безпекою на всій території окупованого Донбасу і всієї ділянки російсько-українського кордону. Це повна участь усіх українських ЗМІ і політичних партій. Це також участь тимчасово переміщених осіб. Це організація виборів нашої ЦВК, можливо

спільно з міжнародною адміністрацією. Це функціонування українських судів і ще багато всього. Відповіді на всі ці питання повинні бути чіткими й однозначними. Інакше легітимність цих виборів ніколи не буде визнана», – констатує П. Клімкін.

При цьому він чудово розуміє, що на умови України Росія, а тим більше керівники ОРДЛО, не погодяться. Скільки часу знадобиться на те, щоб українські умови були виконані, не відомо, а війна триватиме, люди гинуть.

Подібну точку зору оприлюднила глава правління Громадянської мережі «Опора» О. Айвазовська. На її переконання, якщо українська влада не має плану з деталями, запобіжниками, гарантіями, етапами, то «ми заплатимо занадто велику ціну за “формулу”», яка з юридичної точки зору є нікчемним документом. За її словами, з озвучених Президентом України тез не зрозуміло, яка роль Росії як головної винуватиці війни в подальшому врегулюванні конфлікту на Донбасі. «Чи залишиться Кремль не більше ніж посередником у переговорах або ж візьме на себе відповідні зобов'язання з виведення військ, передачі Україні контролю над кордоном, виплати компенсацій за зруйнований Донбас? В іншому випадку офіційний Київ – не суб'єкт, а лише об'єкт домовленостей», – констатує О. Айвазовська.

З цим погоджується президент Центру глобалістики «Стратегія-XXI» М. Гончар, який вважає, що «Росія тепер виключно посередник, ніякий не агресор, вона остаточно набула статусу такого ж посередника як Німеччина і Франція» (URL: <https://www.liga.net/politics/articles/formula-shtaynmayera-i-posledstviya-tri-mneniya>. 2019. 2.10).

На питанні гарантій безпеки робить акцент і К. Єлісеєв, колишній посол України у ЄС (2010–2015) і дипломатичний радник П. Порошенка (2015–2019). Він вважає, що прийняттям «формули Штайнмайера» українська влада фактично погодилася на російський план реалізації Мінських домовленостей. «Відтепер перекреслений принцип “спочатку умови безпеки”. Плюс відкинута “дорожня карта” імплементації “Мінська”, логіка якої була підтримана на нормандському саміті в 2016 р.», – заявляє К. Єлісеєв.

Він запевняє, що підписати «формулу Штайнмайера» в нав'язаній редакції – «це припинити боротися і капітулювати». «РФ постійно проштовхує ідею цього папірця. Для нас нічого не узгоджено, поки не узгоджено все. Плюс чітка “дорожня карта”. Спочатку безпеку, включаючи стійкий і повний режим припинення вогню!» – наголосив політик.

П'ятий Президент України П. Порошенко переконаний, що «ніякі вибори не можуть бути визнані легітимними і такими, що відповідають вільному волевиявленню українських громадян», якщо «відкинути компонент безпеки», тобто забезпечення повного виведення російських окупаційних військ з української території і роззброєння незаконних збройних формувань. «Як можна провести такі вибори без повернення на Донбас тимчасово переміщених осіб?..» – зазначив політик.

Аналогічну заяву озвучила партія «Голос» і її лідер С. Вакарчук. Зокрема, у заяві наголошується, що будь-які вибори можливі лише за умови дотримання повної безпеки громадян. «Безпека можлива тільки за умови повного контролю над кордоном. Якщо контроль над кордоном не буде, вибори не можна вважати ні демократичними, ні безпечними, ні вільними, навіть якщо такими їх назвуть міжнародні експерти», – ідеться в заяві партії «Голос».

У свою чергу лідер партії «Батьківщина» Ю. Тимошенко вимагає пояснення стратегії влади щодо «формули Штайнмайера». «Партія “Батьківщина” вважає “формулу Штайнмайера” неприпустимою для України, а її підписання в Мінську – прямою загрозою національній безпеці, територіальній цілісності та суверенітету нашої країни. Ми звертаємося до Президента України з проханням терміново зібрати лідерів парламентських фракцій і докладно пояснити, що підписано в Мінську і на які дії дано згоду», – заявила Ю. Тимошенко.

Політолог-міжнародник М. Капітоненко вважає, що В. Зеленський розуміє, які загрози для України передбачено у «формулі Штайнмайера», тому його основна мета – заморожування конфлікту, а не повне його вирішення. «Повне вирішення зажадає більш високу ціну. За заморожування конфлікту Зеленський готовий заплатити», – зазначив експерт. На його думку, В. Зеленський погодився на «формулу Штайнмайера», щоб змусити Росію сісти за стіл переговорів у нормандському форматі та озвучити свої вимоги щодо Донбасу. «Він чекає, що Росія сформулює свої вимоги на саміті. І тоді буде думати, чи йти на них. Але такі роздуми будуть легше даватися з опцією по заморожуванню конфлікту в кишені. Що дозволить йому зупинити обстріли і виконати свою основну передвиборну обіцянку», – наголосив політолог.

Натомість експерт Центру структурної політології «Вибір» Л. Брудницька звертає увагу на негативні наслідки навіть розмов щодо можливої домовленості в рамках «формули Штайнмайера». Адже нічого ще не підписано, крім листа про перспективи переговорів, а вже який резонанс. Проте, «якщо говорити про ризики, і ми вже маємо це, мобілізація та активізація правого флангу, що посилить розкол та поляризацію у суспільстві та загострить радикальні настрої», – наголошує експерт (URL: <https://dyvys.info/2019/10/02/shho-stoyit-za-formuloyu-shtajnmajyera-prognozy-ta-otsinky-ekspertiv>. 2019. 2.10).

За її словами, якщо ще структуруються біло-блакитні, розкол політичний може вилитися в розкол територіальний. «За п'ять років війни центральна київська влада так і не знайшла (бо не шукала, а лише декларувала) ідеологем, котрі б консолідувати суспільство, а отже, і державу. Тому особливий статус Донбасу ризиковий тим, що за ним почнуть вимагати спочатку елементів, а потім і повністю особливого статусу інші регіони. (Наголошую, за умови відсутності консолідуючої ідеології). Але якщо

надання особливого статусу Донбасу зірветься з якихось причин, то ОРДЛО остаточно перейдуть під протекторат Росії», – припускає експерт.

На думку Л. Брудницької, «нам потрібно визначитися, і жителям ОРДЛО потрібно також визначитися». Вибори за «формулою Штайнмайера» – це лише ширма, до того ж тимчасова. Час для них втрачено.

Експерт вважає, що Україна де-юре має територіальну цілісність, а де-факто регіони під впливами різних сил і різних держав. Київ формально орієнтується на США, західні області – на США та Європу, схід і південь тяжіють до РФ. Спрацьовують географічні та геополітичні чинники. «Ідеологічно Україна вже розділена. При цьому шанси на консолідацію України як держави є високими, що довели президентські вибори і парламентські вибори 2019 р. Але, якщо команда Зеленського не сформулює справді консолідуючих ідеологем для України, навряд чи вдасться, навіть силою, втримати державу від, мінімум, внутрішнього напруження. Врегулювання конфлікту на Донбасі має супроводжуватися консолідуючими ідеологемами, що важливо не лише на рівні декларацій. Якщо цього не станеться, є висока ймовірність, що здетонують вказані мною ризики. Отже, важливо шукати формулу, котра цінна для України та виходить з інтересів України, а для цього – бодай пом'якшити зовнішній тиск», – наголосила експерт.

З такою думкою не зовсім погоджується М. Гелетій, заступник директора Українського незалежного центру політичних досліджень. Вона вважає, що сама «формула Штайнмайера» не несе в собі ризиків, оскільки це традиційна формула врегулювання конфліктів, яка передбачає проведення вільних та чесних виборів на територіях, які постраждали від конфлікту. Але для того, щоб такі вибори відбулися, необхідно забезпечити належні умови. «Водночас ризик все-таки існує і полягає в тому, що імплементувати всі ці елементи та забезпечити справді вільне волевиявлення може бути складно... Запровадження особливого статусу ОРДЛО не матиме особливих наслідків, якщо новий закон не відрізнятиметься від чинного. Зокрема, що стосується амністії для учасників подій, які мали місце в Донецькій, Луганській областях, то це нормальна практика при врегулюванні конфлікту. Загалом переслідуванню підпадають лише особи, які звинувачуються у воєнних злочинах та злочинах проти людства», – зазначила експерт.

При цьому вона припускає, що економічна підтримка, найімовірніше, передбачатиме особливий податковий режим, який не лише буде перевагою для регіону, а й сприятиме залученню інвестицій та відбудові Донбасу, який буде складно відбудувати лише українському уряду. Це знизить навантаження на внутрішній бюджет та сприятиме економічному розвитку в цілому. «І нарешті, якщо буде пункт щодо посилення і поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами та органами місцевого самоврядування окремих районів з адміністративно-територіальними одиницями Російської Федерації, то це саме той пункт, який може містити ризики в майбутньому. Незважаючи на те що Україна межує з

Російською Федерацією, наша недавня історія свідчить про те, що ми маємо бути обережними у відносинах з нею», – наголошує М. Гелетій.

Ю. Шуліпа, директор Міжнародної спілки «Інститут національної політики» взагалі називає спроби переговорів з Росією капітуляцією. За його словами, події, що відбуваються, мабуть, один з найбільш рідкісних у світовій історії випадків, коли без необхідних на те причин країна, що перебуває у вимушеній обороні, добровільно капітулює перед агресором та ще й на умовах агресора. «Не інакше як в інтересах Російської Федерації другий Президент України Л. Кучма підписав “формулу Штайнмайера” або, простіше кажучи, “формулу перемоги України”, реалізація якої фактично забезпечить тимчасову легітимацію Росії не тільки в окремих районах Донецької і Луганської областей (ОРДЛО), але і в довгостроковій перспективі на всій території України. Дійти такого висновку нескладно, виходячи з аналізу політики безальтернативності Мінських угод Путіна, Порошенка і Зеленського», – зазначив експерт.

За його словами, у реалії реалізація так званої «формули Штайнмайера», так само як політика безальтернативності Мінських домовленостей, є тяжким і тривалим у часі двосічним злочином в інтересах країни-агресора. «Який буде результат? Так званий закон про особливий статус почне діяти в день виборів. При цьому навіть якщо спостерігачі побачать порушення, то ніхто вже не скасовуватиме закон, який тимчасово вступив у дію. У Росії є на цей випадок можливості та інструменти. Якщо новоспечена влада України заперечуватиме, Кремль покаже їм свою силу. Після виконання Мінських домовленостей і “формули Штайнмайера” тимчасово окуповані території продовжать залишатися у військовому, правоохоронному, гуманітарному, інформаційному та економічному просторі Росії при їх формальній приналежності Україні», – заявив Ю. Шуліпа.

Експерт змальовує досить сумні перспективи майбутнього України. За його словами, контроль над ділянкою українсько-російського кордону, що проходить між ОРДЛО та Росією, Україні не дадуть змоги встановити, оскільки це не передбачено Мінськими домовленостями. Крім того, у ст. 8 Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в ОРДЛО» йдеться про транскордонне співробітництво ОРДЛО та окремих адміністративно-територіальних одиниць Росії. «Виходить, що Росія, як і зараз, продовжить охороняти кордон з ОРДЛО фактично сама від себе. Росія буде звільнена від усієї політичної і юридичної відповідальності за військові дії на Сході України, отримає пом'якшення санкцій і додаткові істотні можливості з управління Україною через вживлення в політичне тіло України ОРДЛО», – вважає експерт.

Він стверджує, що в разі подальшого розвитку такої ситуації Україна як країна може припинити своє існування вже через 1,5–2 роки. По суті, Україна отримає той самий сучасний Крим, з усіма його російськими «принадами», тільки не який відсічено анексією, а «вживлений» у

політичний простір України фактично на умовах Кремля, та ще і є дієвим інструментом для реалізації в Україні кремлівської політики зовнішнього управління Україною.

Тим часом ряд українських партій, активісти та громадські діячі виступили з різкою критикою можливості підписання «формули Штайнмайера». Вони вважають, що спочатку має бути виконана безпекова частина Мінських домовленостей. Тобто виведення військ і контроль над кордоном мають передувати виборам та обговоренню статусу Донбасу. Проти імплементації «формули» виступили деякі обласні та міські ради.

Як інформують ЗМІ, 6 жовтня о 12:00 на майдани понад 30 українських міст люди вийшли на віче «Ні капітуляції!». Проти підписання «формули Штайнмайера» виступили українці в усіх обласних центрах і кількох районних.

За даними Національної поліції, на майдані Незалежності України були присутні понад 10 тис. осіб. Акція там тривала 3 год, о 15:00 люди рушили на вул. Банкову до Офісу Президента України В. Зеленського (URL: https://gazeta.ua/articles/life/_sluga-vihod-narod-prijshov-yak-ukrayinci-vistupili-proti-rishen-zelenskogo/931567. 2019. 6.10).

За словами журналіста В. Гайдукевича, люди, які прийшли на майдани по всій Україні, мають намір заявити, що вони – громадяни цієї країни, яких не влаштовує те, що влада відмовляється від державності України. «Відводити українські війська із своєї території під час війни – зрада інтересів», – додає журналіст (URL: https://gazeta.ua/articles/life/_lyudi-vijshli-na-majdani-schob-pokazati-voni-gromadyani-ciyeyi-krayini-i-mayut-poziciyu-gajdukevich/931555. 2019. 6.10).

Варто зазначити, що на адресу дій влади лунає досить багато критики з боку політиків, експертів, спостерігачів і журналістів. Проте майже ніхто не пропонує конкретних розв'язань проблеми. Війна не може тривати безкінечно. Росія може піти на компроміс, але виконати вимоги, які її не влаштовують, – ніколи. Це засвідчує вся історія. Українська влада пропонує переговорний процес. Яким він буде і які наслідки цього процесу покаже час. Варто сподіватися, що він влаштовуватиме більшість населення України і врешті рещт приведе до бажаного миру.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Українсько-американські відносини в контексті процедури імпічменту президента США Д. Трампа: оцінки експертів

В останній тиждень вересня Україна несподівано опинилася в центрі американського політичного скандалу, який у західній пресі вже отримав назву «Українагейт». Він розгорівся через оприлюднення доповідної записки спеціального інформатора з американської розвідки щодо телефонної розмови президента США з неназваним іноземним лідером, під час якої

господар Білого дому нібито перевищив свої повноваження. Журналісти з'ясували, що співрозмовником Д. Трампа був Президент України В. Зеленський.

Лідери спілкувалися ще 25 липня – Д. Трамп вітав В. Зеленського з перемогою на парламентських виборах партії «Слуга народу». Як повідомила 19 вересня газета The Washington Post (WP), під час цієї розмови Д. Трамп нібито тиснув на свого українського колегу та просив його розслідувати діяльність колишнього віце-президента США Д. Байдена і його сина Хантера. Д. Байден – один з лідерів Демократичної партії і, як вважається, найімовірніший конкурент Д. Трампа на майбутніх президентських виборах. За часів президентства Б. Обами Д. Байден курував українські питання. Водночас його син – Х. Байден – входив до ради директорів української газодобувної компанії Burisma. У 2015–2016 рр., коли Генеральною прокуратурою України керував В. Шокін, щодо Burisma проводилося розслідування. Згодом В. Шокіна звільнили, а Д. Байден заявив, що це рішення – його заслуга. Мовляв, саме він наполіг на зміні очільника ГПУ. Свого часу це стало приводом для скандалу довкола самого Д. Байдена. Опоненти припускали, що він чинив тиск на українське правосуддя у власних інтересах, щоб захистити компанію, яка має стосунок до його сина. Саме цей інцидент, пишуть американські ЗМІ, Д. Трамп і просив розслідувати В. Зеленського, щоб таким чином нашкодити рейтингу свого потенційного суперника.

У цьому контексті оглядачі та експерти почали розглядати під іншим кутом зору рішення Д. Трампа про перегляд військової допомоги Україні, прийняте президентом США напередодні телефонної розмови з В. Зеленським. Його почали розцінювати як шантаж України та спонукання до активізації розслідування проти Д. Байдена.

Видання Politico стверджує, що вимога щодо розслідування «справи Байдена» та грошова допомога як винагорода за успішну її передачу Білому дому виглядають саме як шантаж відповідно до федерального закону про хабарництво (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/09/30/statija/polityka/6-rytan-pro-nerealnyj-impichment-realnomu-trampu>).

Озвучені в ЗМІ звинувачення здалися опонентам Д. Трампа настільки значними, що в ніч з 24 на 25 вересня спікер палати представників Н. Пелосі оголосила про запуск формальної процедури імпічменту щодо чинного президента США. «Президент США визнав, що просив Президента України вдатися до дій, які будуть вигідні йому політично. Дії президента Д. Трампа викривають негідний факт зради президентом клятви, яку він дав, заступаючи на посаду, зради наших національних інтересів і зради недоторканності наших виборів», – сказала Н. Пелосі, оголошуючи процедуру імпічменту (URL: <https://hromadske.ua/posts/trampu-hochut-ogolositi-impichment-yaki-shansi-i-do-chogo-tut-zelenskij>).

Вона дала вказівку шістьом комітетам палати представників провести власні розслідування дій Д. Трампа, і в разі, якщо вони зможуть зібрати

достатні, на їхню думку, докази на користь імпічменту, питання про відсторонення президента від влади можна буде поставити на голосування (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-49822138>).

Безпосередньо Д. Трамп звинувачення на свою адресу відкидає. Після повідомлення в ЗМІ про розмову з В. Зеленським президент США кілька днів провів, звинувачуючи через Twitter пресу і демократів у непорядності та називаючи себе об'єктом «полювання на відьом». Д. Трамп також запропонував заарештувати керівника комітету палати представників у справах розвідки, демократа А. Шифа, звинувативши його в «державній зраді».

Усупереч закону, президент США попросив про особисту зустріч з інформатором, який подав скаргу після його телефонної розмови з Президентом України. Він також заявив, знову всупереч закону, що правила захисту таких інформаторів «нещодавно змінилися» і він може дізнатися його особисті дані.

При цьому Д. Трамп описав свої переговори з В. Зеленським як «ідеальні». Він назвав ініціативу щодо початку процедури імпічменту «державним переворотом», попередивши, що це може призвести до громадянської війни в США. Водночас він визнав, що дійсно говорив з В. Зеленським про Д. Байдена, але відмовився характеризувати це як тиск і навіть пообіцяв як підтвердження оприлюднити зміст «повністю розсекреченої та нередагованої стенограми» телефонної розмови з українським колегою В. Зеленським. «Ви побачите, що це був дуже доброзичливий і цілком прийнятний дзвінок. Жодного тиску і, на відміну від Д. Байдена та його сина, жодної “послуги за послугу”», – наголосив Д. Трамп у Twitter (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49933032>).

На сайті Білого дому 25 вересня з'явився текст телефонної розмови. Фактів прямого тиску на В. Зеленського документ не містить. Але в ньому дійсно є прохання Д. Трампа відновити роботу щодо корупції Burisma, з якою пов'язаний молодший Байден. Мовляв, його батько хвалиться про те, що зумів припинити розслідування української Генпрокуратури щодо компанії Злочевського. «І це звучить жахливо для мене», – підсумував у бесіді Д. Трамп. У цьому місці розмови В. Зеленський каже, що обізнаний із ситуацією та обіцяє, що новий Генеральний прокурор, який буде «на 100 % його людиною», розгляне питання з Burisma.

Н. Пелосі одразу назвала оприлюднений текст новим аргументом на користь необхідності розслідування щодо імпічменту. «Публікація Білим домом записів розмови підтверджує, що президент підриває чесність наших виборів, престиж займаної ним посади і нашу національну безпеку», – сказала спікер палати представників.

Варто зауважити, що розмови про імпічмент Д. Трампа ведуться в середовищі демократів уже впродовж кількох років, але спікер палати представників Н. Пелосі, попри вимоги однопартійців з лівого крила Демократичної партії, тривалий час відмовлялася ініціювати цей крок.

Вважається, що чи не головною причиною небажання Н. Пелосі запускати імпічмент служили соціологічні опитування, які демонстрували, що ця ідея не користується підтримкою більшості американців. Цих настроїв не змінив і звіт спецпрокурора Р. Мюллера, який розслідував російське втручання у вибори 2016 р. у США і який так і не знайшов доказів змови Д. Трампа та його оточення з Росією. Проте історія про телефонну розмову Д. Трампа і В. Зеленського змусила багатьох демократів у Конгресі змінити свою позицію – Н. Пелосі їм поступилася.

Соціологічні опитування демонструють зміни і в настроях звичайних американців. За даними YouGov, 55 % дорослих жителів США більшою чи меншою мірою підтримують імпічмент Д. Трампа. Серед демократів за відсторонення президента виступають 76 %, серед республіканців – 35 %, серед незалежних виборців – 51 % (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-49822138>).

Як свідчать результати соціологічного дослідження, проведеного 26–27 вересня виданням The Hill та дослідницькою компанією HarrisX, 47 % респондентів підтримують рішення палати представників США про початок процедури імпічменту президента Д. Трампа, що на 12 % більше, ніж в аналогічному опитуванні в червні цього року, під час якого було поставлено питання про те, чи повинні демократи почати процедуру імпічменту (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/09/28/novyna/polityka/stalo-vidomo-skilky-amerykancziv-pidtrymuyut-ideyu-impichmentu-trampa>).

При цьому вказано, що кількість супротивників імпічменту Д. Трампа знизилася на 3 пункти – до 42 %, водночас 11 % опитаних заявили, що вони не впевнені чи не знають, чи потрібен імпічмент.

Підкреслюється, що підтримка імпічменту зросла серед демократичних, республіканських і незалежних виборців. Підтримка серед демократів «підскочила» з 59 до 78 %, кількість республіканців, що підтримують імпічмент, зросла на 5 пунктів – до 18 %. Кількість незалежних виборців, які підтримують імпічмент, подвоїлася і становить 41 %.

Кореспондент ВВС у США Е. Цуркер припускає, що Н. Пелосі нарешті погодилася піти на цей крок ще й тому, що нинішні звинувачення на адресу Д. Трампа набагато простіше пояснити виборцям, ніж усі попередні претензії. «Знадобилася історія з Україною і можливе використання Д. Трампом президентських повноважень для тиску на іноземний уряд з метою “накопати” інформацію, яка нанесе шкоду його опоненту, щоб демократи погодилися зробити крок до імпічменту», – каже він.

У Конституції США зазначено, що президент «може бути знятий з посади шляхом імпічменту за державну зраду, хабарництво або інші серйозні злочини та правопорушення». Як уточнював у 1788 р. один з батьків-засновників США А. Гамільтон, приводом для імпічменту може стати не лише формальне порушення закону, а і використання президентом своєї посади в особистих цілях та «використання або зловживання суспільною

довірою», якщо це було зроблено в політичних цілях (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49823878>).

Процес імпічменту має розпочати палата представників. Після того як комітети палати представників зберуть достатні, на їхню думку, докази на користь імпічменту, вони рекомендуватимуть проголосувати палаті за імпічмент. Щоб підтримати питання й передати його в сенат, потрібна проста більшість. Після цього звинувачення розглядатиме сенат під час слухань, які дуже нагадують судові засідання. Головує на них очільник Верховного суду США. Група членів палати представників представляє на слуханнях сторону обвинувачення, а президента захищають його особисті адвокати. Сенатори виконують роль присяжних.

Якщо дві третини сенаторів вирішать, що президент винен, то імпічмент вважається таким, що відбувся. Президент залишає свою посаду, а його місце займає віце-президент.

Нині кількість прихильників імпічменту президента Д. Трампа зростає, але поки що не можна говорити про те, що вони мають більшість. Усього в нижній палаті Конгресу 435 місць. За даними New York Times, імпічмент на сьогодні підтримують 179 законодавців, 73 виступають проти, ще 183 поки не заявили про свою позицію. Сенат налічує 100 місць. Щоб усунути президента з посади, засудити дії глави держави мають дві третини сенаторів. На сьогодні Республіканська партія, висуванцем якої є Д. Трамп, має в сенаті 49 місць проти 47 у демократів (решта незалежні). Тож, щоб домогтися імпічменту, демократам потрібно схилити на свій бік у цьому питанні як мінімум 20 республіканців.

Водночас Д. Трамп упевнений, що республіканці не голосуватимуть проти свого президента, навіть якщо він не має одностайної підтримки всередині партії. Адже можливе голосування за імпічмент з боку республіканців, тобто розкол партії, де-факто позбавляє їх шансів на успішну власну кампанію вже у 2020 р., де одночасно разом з президентськими виборами пройдуть і вибори до Конгресу.

Проте деякі експерти вважають, що навіть попри такий склад Конгресу імпічмент може відбутися. «Не всі республіканці є великим прибічниками президента, – нагадує головний редактор UA: Ukraine Analytica Г. Шелест. – Багато залежатиме від того, що саме виявить розслідування, відповідно, партія може вирішити, що скандал їй обійдеться дорожче, ніж імпічмент» (URL: <https://hromadske.ua/posts/trampu-hochut-ogolositi-impichment-yaki-shansi-i-do-chogo-tut-zelenskij>).

Нині в судах розглядається п'ять справ між адміністрацією Д. Трампа та палатою представників Конгресу США, які можуть посприяти процесу імпічменту. Більшість стосується його податкової історії, а дві з них – деталей щодо розслідування спецпрокурора Р. Мюллера.

«Якщо палата визначить якісь дії як підсудні, то це може стати підставою для імпічменту. Такими діями можуть стати, наприклад, неправдиві свідчення суду, як це було у випадку з Клінтоном», – пояснює

заступник директора Інституту світової політики М. Белесков. Він наголошує, що процес може затягнутися на місяці, усе залежить від того, наскільки серйозними будуть підстави для імпічменту.

Поширеною в ЗМІ є думка про те, що прецедент імпічменту може стати потужним ударом по всій американській політичній системі, від якого постраждають і республіканці, і демократи. Хоча в результаті навіть у випадку можливого відсторонення президента від посади влада перейде до віце-президента М. Пенса, який однозначно стане продовжувачем політики Д. Трампа на всіх напрямках, констатують експерти (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/09/25/7101172>).

Разом з тим невдала спроба відставки Д. Трампа шляхом імпічменту означатиме нездатність Демократичної партії довести до кінця те, що вони давно обіцяють. Тому в очах виборців, які вагаються, за кого голосувати наступної осені, це зробить Д. Трампа сильнішим. Це означає, що в разі провального голосування демократи не знайдуть нових прихильників, а прихильники Д. Трампа стануть на його захист і нинішній рейтинг підтримки у 43 % дасть йому змогу знову зайняти Білий дім до 2024 р. Наприклад, востаннє, коли республіканці хотіли відправити у відставку Б. Клінтона, це істотно збільшило підтримку Демократичної партії і вилилося в їхню перемогу на чергових виборах до Конгресу (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/09/30/statija/polityka/6-pytan-pro-nerealnyj-impichment-realnomu-trampu>).

Поки ж, щоб запущена в США процедура імпічменту набула подальшого розвитку, палаті представників потрібно зібрати вагомі докази на користь порушення Д. Трампом американського законодавства і використання своєї посади в особистих цілях. Спочатку в рамках розслідування було оголошено про запрошення на слухання до сенату особи, яка подала скаргу на Д. Трампа, що і стало причиною оголошення початку імпічменту. Утім 27 вересня в Конгресі свідчив, замість свого підлеглого, директор розвідки Д. Магуайр.

Для дачі свідчень до Конгресу викликали також п'ятьох співробітників Держдепартаменту, які працювали з Україною, у тому числі спецпредставника Держдепу К. Волкера та посла США в Україні у 2016–2019 рр. М. Йованович. І хоча держсекретар М. Помпео висловився категорично проти допиту дипломатів і надання конгресменам документів Держдепартаменту, 3 жовтня конгресмени допитали К. Волкера. Колишній спецпредставник Держдепартаменту США по Україні протягом 10 год у закритому режимі відповідав на їхні питання. Представники Комітету з розвідки, який веде розслідування відносно президента Д. Трампа, Комітету в закордонних справах та Комітету по нагляду 11 жовтня опитали М. Йованович (URL: https://dt.ua/WORLD/impichment-trampa-yovanovich-pogodilasya-svidchiti-v-kongresi-325519_.html).

Крім того, голови трьох згаданих комітетів палати представників надіслали повістки Пентагону, а також адміністративно-бюджетному

управлінню Білого дому для отримання документів, пов'язаних з призупиненням оборонної допомоги Україні. Про це йдеться в офіційному повідомленні, оприлюдненому на офіційному сайті Розвідувального комітету палати представників. «З огляду на розслідування з імпичменту, що проводиться палатою представників, ми надсилаємо повістку, яка вимагає від вас надати документи, викладені в супровідному графіку, до 15 жовтня 2019 р.», – наголошується в документі від імені керівників комітетів з питань розвідки, закордонних справ, а також нагляду та реформ.

Як уточнили законодавці, комітети розслідують, «наскільки президент Д. Трамп поставив під загрозу національну безпеку США, коли змушував Україну втрутитися у вибори 2020 р. і відмовив у наданні військової допомоги, гарантованої Конгресом у рамках допомоги Україні в протистоянні російській агресії».

Свій запит законодавці обґрунтували повідомленнями про те, що в липні 2019 р. президент Д. Трамп наказав в. о. глави адміністративно-бюджетного управління М. Малвані призупинити військову допомогу Україні. М. Малвані у свою чергу передав розпорядження президента Пентагону й Державному департаменту.

Як підкреслюється в документі, чиновники Держдепу й Пентагону були «спантеличені й стривожені» після того, як дізналися про директиву Білого дому. У Міністерстві оборони навіть намагалися переконати Білий дім у тому, що допомога Україні є ефективною і її не треба розглядати так само, як іншу зарубіжну допомогу.

За інформацією американських ЗМІ, у справі про імпичмент президента США з'явився ще один інформатор. Видання The New York Times 4 жовтня повідомило, що посадовець, ім'я якого не називають, має «більш конкретну інформацію» про події, пов'язані з телефонною розмовою Д. Трампа з В. Зеленським. За інформацією видання, з ним уже розмовляв генеральний інспектор розвідувального товариства США М. Аткинсон, щоб підтвердити показання першого інформатора. Натомість адвокат Д. Трампа Р. Джуліані написав у Twitter, що не здивований появою ще одного «секретного джерела», заявивши, що розслідування є політично мотивованим ([URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-49951075](https://www.bbc.com/ukrainian/news-49951075)).

Більшість експертів переконані, що нинішній скандал навколо імпичменту Д. Трампа вплине не лише на американську політику, а й матиме певні наслідки для України. Як мінімум, на сьогодні Україна знову опинилася в центрі уваги американських ЗМІ – до дій та заяв української влади прикуті пильні погляди журналістів.

В українських експертних і політичних колах переважає думка про те, що спроба імпичменту нинішнього президента США не дійде до свого завершення через брак доказів. Як зазначає кандидат політичних наук, старший науковий співробітник Інституту всесвітньої історії НАН України М. Ялі, з юридичної точки зору в оприлюдненому діалозі немає фактів, що вказують на спробу натиснути на В. Зеленського.

«Розцінювати як тиск це можна тільки в тому випадку, якщо читати між рядків і розтлумачувати натяки. З юридичної точки зору, на думку незалежних експертів, підстав для імпічменту там немає... На сьогодні, якщо відштовхуватися саме від стенограми, то з боку Д. Трампа це настійні побажання, але ніяк не тиск або погрози», – говорить М. Ялі. Заперечував тиск на себе безпосередньо і В. Зеленський, підкреслює експерт. Так, під час зустрічі з Д. Трампом у Нью-Йорку 25 вересня Президент України заявив, що тиску на нього не було, а у Генпрокурора Р. Рябошапки є ряд важливіших питань, над якими він працює (URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/impichment-trampa-chem-eto-mozhet-byt-vygodno-p-358560>).

Політолог В. Золотарьов переконаний, що реальних підстав для імпічменту Д. Трампа немає. «Демократи втрачають підтримку, від них поступово відходять представники меншин, оскільки посилилася проблема безробіття серед них. Рейтинги Д. Трампа нині теж знижуються, але це не означає, що американці будуть проти нього голосувати», – акцентує В. Золотарьов. На його погляд, «політична криза в США, яка виникла на тлі скандалу, нічим не закінчиться. Більшості голосів у сенаті за імпічмент не знайдуть» (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/10/09/pogljad/polityka/telefonnyj-skandal-chym-zakinchytysya-politychna-kryza-ssha>).

Експерт з питань міжнародної політики та Близького Сходу аналітичного центру «Український інститут майбутнього» І. Куса також стверджує, що республіканці не підуть «на такий самогубний крок». Крім того, за словами експерта, злочини, у яких звинувачують Д. Трампа, не мають доказової бази. «Причина для імпічменту президента досить розмито прописана в Конституції США. Це дає широке поле для інтерпретацій, а значить, для політичної боротьби», – вказав І. Куса.

На думку співдиректора програм зовнішньої політики та міжнародної безпеки Центру ім. О. Разумкова М. Пашкова, побічно в тексті стенограми можна причепитися до деяких висловлювань і витягти різні висновки, виходячи з політичних завдань і цілей сторін – як республіканців і демократів у США, так і України. «Але, за оцінками наших, якогось “криміналу” або небезпечної інформації там немає», – зазначає М. Пашков. У подальшому ситуація навколо цього питання матиме розвиток більшою мірою в США, вважає він.

Що стосується України, то на сьогодні складно спрогнозувати, які наслідки може мати цей скандал, каже М. Ялі. «Якщо Зеленський займе нейтральну позицію, не буде підігравати жодній зі сторін, витримає тиск обох сторін – і демократів, і Трампа, то все це пройде без особливих наслідків для України», – припускає експерт.

Більше того, як зазначає М. Пашков, Президент В. Зеленський вчинив досить завбачливо, заявивши, що українська сторона не планує вплутуватися у внутрішні процеси в США. На думку експерта, це найбільш оптимальний

варіант поведінки. «Для нас зараз оптимально, щоб все це спустилося “на гальмах” і максимально утримувати таку нейтрально-незалежну позицію... Інша справа, що, на майбутнє, Президенту України потрібно буде більш виважено вести дискусії з урахуванням такої ситуації і бути більш обережним», – наголошує М. Пашков.

На думку экс-керівника Національного центрального бюро Інтерполу К. Куликова, у ситуації, що склалася після розголошення подробиць скандальної розмови з Д. Трампом, у В. Зеленського залишається єдино правильний варіант дій: зайняти позицію однаково віддалену від обох американських політиків, які, імовірно, конкуруватимуть на майбутніх президентських виборах, – Д. Трампа та Д. Байдена. «У нас є налагоджена співпраця між ФБР і Нацполіцією та НАБУ: у рамках запитів ми і будемо виконувати свої міжнародні зобов'язання», – вважає К. Куликов (URL6 <https://apostrophe.ua/ua/news/politics/2019-09-25/obyuvavyat-li-trampu-impichment-ekspert-raskryil-detali-protseduryi-i-ozvuchil-prognoz/175615>).

«Ми опинилися під тиском, ми опинилися між двох вогнів», – коментує ситуацію экс-міністр закордонних справ України П. Клімкін. Для Києва надзвичайно важлива підтримка обох головних партій у США – республіканської, до якої належить президент Д. Трамп, та опозиційної демократичної. Тому ставати на чийсь бік у цій ситуації нерозумно, особливо з огляду на наближення президентських виборів-2020 у США, результат яких поки виглядає абсолютно непередбачуваним, каже дипломат. «Як би не склалася ситуація, нашій владі треба жити з Д. Трампом і з цією командою певний час. Від США багато що залежить у нашій війні з Росією, це й економічні реформи і багато іншого», – констатує він (URL: <https://hromadske.ua/posts/trampu-hochut-ogolositi-impichment-yaki-shansi-i-do-chogo-tut-zelenskij>).

На думку П. Клімкіна, незалежно від того, чи дійде процедура імпічменту Д. Трампа до логічного завершення, цей скандал матиме вплив на взаємини України та США. У короткостроковій перспективі Київ може виграти, якщо чітко дотримуватиметься позиції, що Україна не втручається у внутрішні справи інших країн та не допустить тиску на себе ззовні.

П. Клімкін вважає, що на сьогодні точно не варто боятися, що США припинять військову чи іншу допомогу Україні. «У цій ситуації вона точно не є під загрозою, я скоріше сподіваюся на її розширення. Саме в короткостроковій перспективі я бачу, що Україна може щось навіть витягнути – у контексті допомоги та інших речей».

Натомість у далекій перспективі наслідки скандалу для України можуть бути неприємними, застерігає П. Клімкін: «Американці бачать по телевізору, що всі проблеми через Україну. І це буде осідати в головах інвесторів», – передбачає він.

Цю тезу підтримує і Г. Шелест з UA:Analytica. «На жаль, це буде мати вплив на наші двосторонні відносини, оскільки адміністрація США дуже обережно ставитиметься до будь-яких рішень, висловлювань, допомоги,

кожен раз оглядаючись, як це може бути використано чи сприйнято в контексті розслідування. Скоріше за все, з політичного рівня відносини перейдуть на більш технічний, і тут великою проблемою є поки що відсутність нашого посла у Вашингтоні», – вважає Г. Шелест.

«У цій ситуації Україні головне – не стати інструментом демократів проти Д. Трампа та інструментом Д. Трампа проти демократів, – наголошує М. Белєсков. – Важливо, аби Україна чітко продумала свій меседж. У плані допомоги, головне – не втратити двопартійної підтримки Конгресу, не підігравати ні демократам, ні республіканцям. Тому що саме Конгрес схвалює бюджет і контролює його виконання, ...цей орган завжди був більш проукраїнським», – констатує експерт.

За словами С. Заліщук, у недавньому минулому члена парламентського Комітету в закордонних справах, на сьогодні українська зовнішня політика стає заручником внутрішньої політики США. І так триватиме ще щонайменше рік – до визначення нового господаря Білого дому. «Без втрат – іміджевих та ресурсу підтримки – ми з цієї історії не вийдемо», – констатує вона. І головне завдання для Президента та МЗС – мінімізувати негатив.

Його ж уже вистачає, вважає С. Заліщук. Навіть оприлюднений Білим домом текст розмови президентів може налаштувати проти України американських демократів, а також європейців, адже під час розмови В. Зеленський погоджується з Д. Трампом, який говорить, що Євросоюз недостатньо підтримує Україну в її протистоянні з агресивною Росією ([URL: https://medium.com/@raketaznews](https://medium.com/@raketaznews)).

Н. Янкович, науковий співробітник Вілсонівського центру, вважає, що американці повинні зрозуміти: у В. Зеленського не було особливого простору для маневру в розмові з Д. Трампом. Та й лідерам Франції та Німеччини, яких розкритикували обидва президенти, варто оцінити той факт, що бесіда була конфіденційною. «Ключ до розв'язання донбаського конфлікту перебуває в руках В. Путіна, у якого з Д. Трампом відносини кращі, ніж в А. Меркель та Е. Макрона. Тому в бажанні В. Зеленського погодитися з критикою Д. Трампа є свої причини, – підсумовує експерт. – На жаль, Україна в міжнародних відносинах не може говорити з позиції сили».

Але чи зрозуміють європейці та американці В. Зеленського – питання відкрите. О. Гетьманчук, директор Центру «Нова Європа», побоюється, що Україна стане «токсичним елементом» в Америці незалежно від того, якою буде розв'язка телефонного скандалу. Експерт не виключає, що в результаті двопартійна підтримка України може ослабнути.

Зберегти її буде непросто, вважає Д. Брук, американський журналіст і головний редактор *Ukraine Business News*. У процесі розгортання процедури імпічменту найвірніші прихильники Д. Трампа думатимуть у парадигмі «Трамп хороший, Україна погана», прогнозує він. І якщо імпічмент завершиться відставкою Д. Трампа та перемогою Демократичної партії на наступних виборах, підтримка для України з боку республіканців зменшиться.

Тому нині українська влада, на думку А. Гетьманчук, повинна дотримуватися колишньої тактики: дуже обережно комунікувати цю тему.

Старший науковий співробітник Атлантичної ради у Вашингтоні А. Аслунд радить українському Президенту постійно наголошувати, що відносини між Україною та США хороші, а все, що відбувається, – це суто внутрішній американський конфлікт, до якого Україна не має стосунку. «Зеленський не повинен приймати жодну зі сторін конфлікту в США і не повинен брехати», – резюмує експерт.

Голова Комітету ВР з питань міжнародних відносин Б. Яременко переконаний, що публікація стенограми телефонної розмови президентів Д. Трампа і В. Зеленського не зробила Україну «токсичною» та не погіршила іміджу країни. «Ми є заручниками ситуації в іншій державі, яка для нас є дуже важливою. У цій ситуації в нас невеликий вибір – ми можемо побажати США якомога швидше пережити цю кризу і вирішити його в той спосіб, який вони вважатимуть законним і правильним», – заявив Б. Яременко. Також він вважає, що публічність цієї історії позбавляє Україну навіть можливості замислюватися про те, щоб спробувати підіграти якійсь зі сторін у США, адже це було б занадто контрпродуктивно (URL: https://focus.ua/politics/441752-iaremenko_prokommentiroval_impichment_trampa_i_boikot_pase).

Підсумкове голосування щодо імпічменту Д. Трампа, за прогнозами спікера палати представників Н. Пелосі, законодавці можуть провести вже в кінці листопада цього року. Експерти у Вашингтоні, щоправда, сумніваються, що членам Конгресу вдасться вкластися в такий короткий термін. «Навіть якщо це станеться, то республіканці, які мають більшість у сенаті, можуть затягнути процес на невизначено довгий термін, – вважає політтехнолог Р. Кайслер. – Не виключено, що остаточний вердикт сенат зможе винести лише в розпал президентської кампанії 2020 р. або навіть між днем голосування та інавгурацією президента. Якщо Д. Трамп здобуде перемогу на цих виборах, я не уявляю, як Конгрес зможе усунути його від влади, не викликавши обурення його прихильників» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49933032>).

Підсумовуючи, варто зазначити, що на поточний момент історія з імпічментом Д. Трампа через його телефонну розмову з В. Зеленським може істотно вплинути не лише на подальші політичні розклади в США, а й на зовнішньополітичні позиції України, її міжнародний імідж та підтримку з боку давніх партнерів. Єдино правильною тактикою в цій ситуації є невтручання в протистояння республіканців і демократів, які донедавна одностайно підтримували Україну – такою є думка, яку поділяє більшість експертів. Вони також констатують, що українська влада обрала абсолютно правильну політичну лінію в умовах, що склалися, – стриманість, відсутність радикальних публічних заяв, небажання підігравати як республіканцям, так і демократам у їхньому протистоянні. Якщо ця лінія збережеться, на думку експертів, ми пройдемо цю ситуацію без будь-яких втрат.

Встреча президентов Украины и Беларуси В. Зеленского и А. Лукашенко на полях II Форума регионов Украины и Республики Беларусь в оценках СМИ

В Житомире 3–4 октября прошли мероприятия II Форума регионов Украины и Республики Беларусь. На полях форума состоялась первая официальная встреча президентов Украины и Беларуси В. Зеленского и А. Лукашенко. В мероприятии приняли участие послы обоих государств И. Кизим и И. Сокол, а также свыше 300 представителей бизнеса.

Накануне Украина освободила из-под стражи белорусского гражданина Ю. Политику, обвиненного в шпионаже и сборе засекреченных сведений. В то же время в украинском МИД отметили, что Беларусь может отпустить украинского журналиста П. Шаройко, задержанного два года назад в Минске и приговоренного к восьми годам заключения по обвинению в шпионской деятельности. Эти решения некоторые наблюдатели назвали знаковыми в отношениях между двумя странами.

В то же время главным содержанием переговоров в Житомире стали вопросы торгово-экономического сотрудничества между Украиной и Беларусью. Так, на форуме было анонсировано скорое восстановление судоходства по Днепру, а белорусская сторона задекларировала готовность к сотрудничеству с украинскими компаниями в сферах модернизации украинской инфраструктуры, благоустройстве территорий, обновлении парка пассажирской, коммунальной, дорожно-строительной техники. Также стороны заявили о готовности развивать взаимодействие в нефтехимической и энергетической сферах, в том числе и в вопросах поставок в Украину углеводородного сырья.

После встречи с В. Зеленским А. Лукашенко сообщил, в частности, о достигнутых между странами договоренностях, касающихся проработки вариантов поставок в Украину нефти с альтернативных рынков.

«Я не хочу скрывать, но не очень буду раскрывать содержание наших переговоров в узком составе, но мы не скрываем то, что сегодня прорабатываем и альтернативные пути поставки углеводородного сырья с мировых рынков. Большую часть наших переговоров была посвящена этому вопросу. Мы договорились, что в этом направлении не просто будем прорабатывать варианты, а непосредственно уже действовать. Это не направлено против каких-то других стран. Это наша необходимость и безопасность», – заявил он.

«Украина – один из главных торговых партнеров Беларуси. Только за прошлый год мы увеличили товарооборот почти на четверть. Но это далеко не предел наших возможностей. Приоритеты – топливно-энергетический, агропромышленный комплексы, промышленная кооперация, транспортно-логистическая сфера. Мы готовы вести переговоры об увеличении поставок

нефтепродуктов для ваших предприятий», – отметил президент Беларуси, указав на необходимость дальнейшей поддержки совместных проектов в нефтяной отрасли (URL: <https://tsn.ua/ru/politika/lukashenko-rasskazal-o-dogovorennytyah-s-zelenskim-o-postavkah-nefti-ne-iz-rossii-1421703.html>).

Как сообщила пресс-служба Торгово-промышленной палаты Украины, по итогам житомирского форума между украинскими и белорусскими предприятиями были подписаны контракты на поставку в Украину продукции из Беларуси на сумму более 500 млн долл. При этом, как сообщил президент ТПП Украины Г. Чижиков, планируется, что в этом году объемы взаимной торговли между странами могут составить около 8 млрд долл.

«Беларусь – очень важный торговый партнер Украины. По объемам взаимной торговли в первом полугодии этого года она занимает пятое место среди всех стран мира (после Китая, России, Германии и Польши). Для нас очень важно, чтобы Украина и Беларусь наладили тесное торговое сотрудничество и восстановили объемы товарооборота», – заявил президент ТПП Украины Г. Чижиков.

«Открылись новые направления, по которым подписаны контракты. Это не только традиционная нефтехимия, машиностроение – это еще и строительная сфера, легкая и пищевая промышленность. То есть мы расширяем наш экспортный портфель», – сообщил в свою очередь председатель БелТПП В. Улахович (URL: <https://tsn.ua/ru/groshi/ukraina-i-belarus-podpisali-kontrakty-na-bolee-chem-500-mln-dollarov-1421535.html>).

Комментируя экономическое значение состоявшихся в Житомире переговоров, эксперт по вопросам внешней и внутренней политики Украинского Института Будущего И. Тышкевич отмечает, что белорусская сторона заинтересована в транспортном коридоре через Украину и транзите нефти из Казахстана по украинской территории, что даст белорусскому руководству пространство для маневров в отношениях с Россией.

Беларусь также заинтересована в транспортировке по территории Украины своих товаров, в частности, путем восстановления водного транспортного коридора Е-40, проходящего через Вислу, Западный Буг, Припять и Днепр, в чем, кроме Украины и Беларуси, может быть заинтересована также Польша. Для Украины, считает И. Тышкевич, преимуществом открытия этого коридора может стать оживление речного судостроения в Украине и Беларуси, поскольку суда, которыми располагают сегодня страны, не смогут полностью удовлетворить потребность в транспортировке грузов.

Что касается перспектив транзита нефти в Беларусь по территории Украины, то для Беларуси это сможет послужить рычагом снижения российского влияния. «Беларусь хочет покупать в Казахстане нефть. По предварительным договоренностям около 3,5 млн т. Для Украины это означает, что кратчайший путь транспортировки – через порты Грузии, а далее через нефтепровод Одесса – Броды. Вместо простой транспортной системы можно получить прибыль от перекачки нефти», – говорит эксперт

(URL:

https://24tv.ua/ru/belarus_ne_smozhet_obespechit_mir_na_donbasse_jekspert_n1_214903). Это может быть выгодно для Беларуси, в том числе и с точки зрения уменьшения российского влияния, а для Украины может послужить стимулом в привлечении инвестиций в нефтеперерабатывающие станции. «Украина может выступить в роли организатора “нефтепровода дружбы”. В покупке казахской нефти (де-факто американских компаний, которые там ее добывают) заинтересованы еще и Польша, Венгрия, Словакия», – считает И. Тышкевич (URL: https://24tv.ua/ru/belarus_ne_smozhet_obespechit_mir_na_donbasse_jekspert_n1_214903).

В то же время некоторые эксперты расценивают перспективы экономического сотрудничества Украины и Беларуси как достаточно ограниченные, во всяком случае, с точки зрения Украины. «Беларусь проводит активную промышленную политику и формирует конкурентное преимущество на базе дешевых российских энергоресурсов и доступа к российскому рынку сбыта. Именно поэтому белорусы выиграют у нас “в одну калитку” любую конкурентную борьбу – от продуктов питания до машиностроения. Это подтверждают и цифры: за первое полугодие 2019 г. наш экспорт в Беларусь составил 891 млн дол., в то время как импорт из Беларуси – 1969 млн дол., то есть отрицательное сальдо для Украины превысило миллиард долларов», – отмечает аналитик А. Куш (URL: <https://kp.ua/politics/648558-zachem-lukashenko-y-zelenskyi-vstrechautsia-v-zhytomyre>). Что касается покупки и транзита нефтепродуктов, а также сотрудничества в сфере речных транспортных перевозок, то эти направления эксперт считает выгодными для Украины.

Отметим, что активизации торгово-экономического сотрудничества между Украиной и Беларусью, закрепленной решениями житомирского форума, предшествовал ряд заявлений А. Лукашенко о готовности участия Беларуси в содействии урегулированию конфликта на Донбассе.

Так, в конце сентября на встрече с представителями украинских СМИ, белорусский лидер, подчеркивая, что Беларусь заинтересована в мире и стабильности на территории Украины, отмечал, что белорусская сторона готова продолжать обеспечивать работу трехсторонней контактной группы в Минске, оказывать гуманитарную помощь жителям зоны боевых действий и участвовать в восстановлении инфраструктуры Донбасса.

Кроме того, А. Лукашенко сообщил о готовности со стороны Беларуси ввести миротворцев на Донбасс и взять под контроль участок российско-украинской границы при условии достижения согласия сторон.

«Если вы хотите, чтобы мы закрыли границу 400 км между Украиной и Россией, которая сейчас не контролируется властями Украины, мы закроем эту границу. Хотя для меня это большая проблема ввязываться в этот конфликт, но мы готовы ввести туда миротворцев, пограничников, войска, как хотите, но мы готовы закрыть этот участок границы, если будет согласие

двух сторон», – подчеркнул президент Беларуси (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/belarus-gotova-vzyat-kontrol-ukraino-rossiyskuuyu-1569486595.html>).

Некоторые эксперты считают такой формат участия Беларуси в урегулировании ситуации на Донбассе маловероятным. «Если говорить о возможном участии в международной миротворческой миссии ООН, военные должны иметь соответствующие сертификаты. В действующей армии Беларуси одна рота миротворцев – около 200 человек. И еще около двух сотен миротворцев в запасе. Это означает, что самостоятельного белорусского контингента на Донбассе не будет. Но при формировании международного миротворческого контингента, есть вероятность, что Беларусь присоединится», – заявил И. Тышкевич (URL: https://24tv.ua/ru/belarus_ne_smozhet_obespechit_mir_na_donbasse_jekspert_n1_214903).

Однако возможную роль А. Лукашенко в качестве эффективного переговорщика в решении проблемы Донбасса часть наблюдателей воспринимает в целом положительно. «Александр Лукашенко уже не впервые успешно пробует себя в такой роли “медиатора”»: для этого у него есть и нужный политический статус и вес, и глубокое понимание позиций обеих сторон, и действительно искреннее сопереживание обеим позициям... Лукашенко в Украине воспринимают с симпатией, поэтому как переговорщик он, несомненно, лучше других возможных кандидатур. Кроме того, если есть определенные нестыковки в позиции Украины и РФ накануне нормандской встречи, Лукашенко может с позиций своего государственного опыта подсказать компромиссное решение», – считает политический эксперт Ю. Пилецкая (URL: <https://kp.ua/politics/648558-zachem-lukashenko-y-zelenskyi-vstrechautsia-v-zhytomyre>).

«Речь идет о том, что Минск пока не собирается идти в фарватере российской политики. С другой стороны, немного поднимает ставки, демонстрируя приход и других внешних игроков. В первую очередь, это Китай, во-вторых, потепление тех же Соединенных Штатов Америки, которые на фоне заявлений Лукашенко сделали просто прекрасный посыл... Внезапно заместитель министра энергетики США заявил, что белорусская сторона – это в принципе нормально, и мы готовы поставлять туда американское топливо. Причем это было приятным сюрпризом даже для самых белорусских политиков», – комментирует ситуацию аналитик Украинского института будущего И. Тышкевич (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbas-realii-zelensky-lukashenko-putin/30213213.html>).

Разумеется, многие представители украинского политического и экспертного сообщества в Украине не разделяют оптимизма в вопросах об участии Беларуси в урегулировании конфликта на Донбассе и перспективах углубления экономического сотрудничества двух стран, указывая на то, что соответствующие инициативы выдвигаются на фоне углубления

экономической интеграции Беларуси с Российской Федерацией. Эта интеграция, как пишут СМИ, предполагает создание единого регулятора национальных рынков нефти, газа и электроэнергии; гармонизацию государственного регулирования отраслей экономики; единого Гражданского кодекса; унифицированной модели учета собственности и объединения моделей социальной защиты; единой таможенной модели и единой налоговой системы; сближение моделей банковского надзора и т. д. Реализация подобных мер грозит Беларуси потерей экономической независимости, – считают некоторые наблюдатели. В таком контексте договоренности о расширении сотрудничества между Украиной и Беларусью, несмотря на экономическую выгоду от реализации ряда предложенных сторонами проектов, в глазах части представителей украинского политикума и медиа-среды приобретают «угрожающий» смысл и служат основанием для критики действий сегодняшней украинской власти.

Бывший посол США в Беларуси Д. Крол отмечает: «...Они, по сути, часть “союзного государства” с Российской Федерацией и их экономические отношения очень крепки. Но при этом Беларусь всегда хотела иметь крепкие дружеские отношения с Украиной. Есть шаги, которые Беларусь уже сделала – учитывая всю важность их отношений с Российской Федерацией, ведь здесь значение имеет и их политика непризнания оккупации Крыма, и их политика по сохранению политических и торговых связей с Украиной, и открытость границ между двумя странами. Думаю, ключевое для них – это делать что-то без лишнего шума. Так, чтобы не возбуждать некоторых, чтобы не показалось, что это действия, направленные против их интересов» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbas-realii-zelensky-lukashenko-putin/30213213.html>).

Комментируя встречу В. Зеленского с А. Лукашенко, украинский политолог П. Рудяков заявил: «Встреча президентов Украины и Беларуси... идет в череде ознакомительных контактов с новым Президентом Украины. Лукашенко ближайший сосед и налаживает контакты с Зеленским. Хотя у нас с Беларусью добрососедские отношения, но есть определенные нюансы. В частности заявление Лукашенко по поводу границы, которая усиленно охраняется его службами в связи с потоками оружия со стороны Украины. Заявление о том, что Беларусь будет самым надежным партнером Украины – стандартная риторика».

Эксперт считает, что направление дальнейшего развития отношений между двумя странами может с большей ясностью определиться после встречи в нормандском формате. «Если нормандская встреча провалится, что тоже нельзя исключать, тогда и белорусско-украинские контакты просто подвиснут», – заключает он (URL: <https://golos.ua/i/709195>).

Таким образом, констатируют наблюдатели, визит президента Беларуси в Украину имел не только экономическое, но и политическое значение. Вопросы экономического сотрудничества, возможно, служат «ширмой» для переговоров и не исключено, что белорусский президент

исполняет роль посредника между В. Зеленским и В. Путиным, отмечают некоторые эксперты. Визит следует рассматривать, в том числе, и в контексте проходящих сегодня переговоров по реализации мирного плана для Донбасса. Также, полагают некоторые эксперты, договоренности с президентом В. Зеленским могут позволить А. Лукашенко усилить позиции Беларуси во взаимоотношениях с РФ.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Боротьба за столицю: ситуація з виборами міського голови в оцінках спостерігачів

Уряд 4 вересня ухвалив рішення про звільнення міського голови Києва В. Кличка з посади голови Київської міської державної адміністрації (КМДА). У команді глави держави вважають, що він не повинен обіймати дві посади – міського голови Києва і голови КМДА. Сам В. Кличко вважає такий крок центральної влади «руйнуванням децентралізації» і нагадує про рішення Конституційного Суду, який у 2003 р. постановив, що КМДА має очолювати особа, яку було обрано міським головою.

Коментуючи рішення про звільнення В. Кличка, Прем'єр-міністр О. Гончарук зауважив: «У мене немає сумнівів, що в Києві не припинилася корупційна практика і в Києві досі є групи, які надто сильно впливають на діяльність адміністрації. Я думаю, що якщо підсилити пана Кличка сильним головою адміністрації, менеджером, який був би здатний опиратися цим всім групам впливу, то це гарно відіб'ється на інтересах киян» ([URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-uryad-klychko-vidstavka/30146212.html](https://www.radiosvoboda.org/a/news-uryad-klychko-vidstavka/30146212.html)). Також О. Гончарук дозволив аудит діяльності В. Кличка та владних структур Києва. Наразі звільнення В. Кличка з посади голови КМДА ще має затвердити президент.

Той факт, що діючий міський голова столиці став не зручним для нової центральної влади та окремих її представників став зрозумілим чи не одразу після виборів. При чому ідеться не лише про посаду очільника КМДА, а напевно, більшою мірою про мерське крісло. Цьому є кілька пояснень: озвучена прем'єром теза про корупцію та групи впливу в столичній владі дійсно має підґрунтя і якщо центральна влада планує реально з цим боротися, то їй потрібні «свої люди». З іншого боку, Київ постійно був пріоритетом для центральної влади, яка завжди намагалася отримати вплив на столицю, користуючись для цього, зокрема, і прогалинами в чинному законодавстві.

Цього разу провладна команда вирішила рухатися шляхом оновлення законодавства про столицю, однак наразі важко говорити, що є основною метою – політична боротьба з діючим мером або ж, як заявляв заступник керівника фракції «Слуги народу» в парламенті О. Корнієнко, – повернення Києву самоврядування, яке в міста в кілька етапів було відібрано, або

можливо центральна влада вирішила побороти корупцію в столиці та зробити її взірцем демократичних перетворень і функціонування органів місцевого самоврядування.

Зауважимо, що демократичні традиції нормативно-правового регулювання місцевого самоврядування передбачають, що його основою є територіальна громада. У зв'язку з цим директор аналітико-дослідницького центру «Інститут міста» О. Сергієнко зауважує, що саме територіальна громада як спільнота людей, що об'єднана місцем свого проживання, може найефективніше розв'язувати проблеми спільного існування: дороги, школи, каналізація, освітлення, безпека, дитсадки, тощо. Одним із перших варіантів такого підходу стало Магдебурзьке право. На сьогодні право на місцеве самоврядування закріплене в конституціях і законодавстві всіх розвинених країн. У 1985 р. держави-члени Ради Європи ухвалили Європейську хартію місцевого самоврядування, в якій зазначено, що «органи місцевого самоврядування є однією з головних підвалин будь-якого демократичного режиму».

Експерт акцентує, що незважаючи на той факт, що Україна також ратифікувала цю хартію ще в далекому 1997-му р., правознавці відзначають проблеми в імплементації її принципів в українське законодавство, а «про практику годі й казати».

На його думку, центральна влада спромоглася поховати незалежне самоврядування в столиці, принаймні на законодавчому ґрунті, ще в 1999 р., коли майже одночасно було ухвалено Закони України «Про столицю України – місто-герой Київ» та «Про місцеві державні адміністрації в Україні».

«Перший мав визначити особливості місцевого самоврядування в Києві, другий – унормувати діяльність виконавчої, себто – державної влади на місцях. Теоретично державна влада і самоврядна мають існувати й діяти незалежно, кожна – в чітких межах відповідних законів, оскільки такий стан речей визначено Конституцією України, зокрема базовою ст. 7: “В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування”. Отже, в законі про столицю мало йтися саме про особливості столичного самоврядування, натомість вийшло про брутальне втручання держави в місцеві справи», – вважає О. Сергієнко.

Водночас експерт переконаний, що на законодавчому рівні питання збалансування місцевої та державної влади в Києві вже давно могло бути розв'язане. «Закон про столицю давно написаний – у п'яти варіантах (на розгляд Верховної Ради попереднього скликання було подано п'ять законопроектів про столицю). Усі необхідні кроки зі збалансування влади в Києві за ці роки розкладені по полицях десятками експертів. До того ж – публічно взяті на озброєння практично кожним прем'єром і президентом, які приходили “рулити” на Банкову та Грушевського. Заковика лише в тому, що влада Кучми, Ющенка, Януковича, Порошенка успішно заплющувала на цей закон очі, маніпулюючи Києвом і його мерами-главами КМДА у власних

корисливих інтересах», – зауважує він (URL: https://dt.ua/internal/naligach-nastolicyu-325413_.html).

У розумінні О. Сергієнка модель організації державної влади та місцевого самоврядування в столиці досить проста і зрозуміла: «Міський голова має займатися виключно справами міста відповідно до закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”. Київрада має утворити власний виконком і обирати його членів. Своєю чергою, голова КМДА має займатися виключно державними справами відповідно до закону України “Про місцеві державні адміністрації” й не втручатися в справи міста. Єдине, що він може й зобов’язаний робити щодо міста, – контролювати законність рішень Київради та Київського міського голови. Закон “Про столицю...” має хіба що зафіксувати межу між цими рівнями влади. Власне, те саме передбачає й не доведена до завершення реформа децентралізації влади в країні. Загальмувала вона саме в тих точках, де гарант не хотів ділитися повноваженнями з прем’єром, призначаючи голів державних адміністрацій і в регіонах, і в Києві. Саме про це варто подумати новій «ЗЕ!команді» влади, яка найближчим часом справді може перетворити Київ зі столиці корупційних дежавю в столицю демократичних реформ».

Про наміри президентської команди впливати на управління Києвом стало відомо ще влітку. Президент України В. Зеленський під час зустрічі з В. Кличком 10 липня підтвердив чутки про розділення повноважень в управлінні столицею та повідомив мера Києва, що він хоче призначити свого голову КМДА. Через два тижні А. Богдан вніс подання до Кабміну на звільнення В. Кличка.

У свою чергу, 26 липня діючий міський голова на прес-конференції заявив, що А. Богдан намагався йому нав’язати столичного забудовника А. Вавриша і гендиректора телеканалу «1+1» О. Ткаченка для узгодження рішень.

30 липня на брифінгу А. Богдан розповів деталі своїх зустрічей з В. Кличком. За його словами, мер Києва підтвердив, що не контролює Київську раду, є два-три «смотрящих», які мають групи депутатів (URL: <https://glavcom.ua/kyiv/news/klichko-zbirajetsya-znovu-balotuvatisya-u-meri-kijeva-616385.html>).

Оприлюднена А. Богданом інформація пізніше частково підтвердилася. Міський голова 12 вересня 2019 р. заявив про початок консультацій із київськими депутатами про дострокове припинення повноважень Київради VIII скликання. В. Кличко також повідомив, що братиме участь у виборах міського голови Києва, не залежно від того, будуть вони достроковими чи черговими (URL: https://24tv.ua/ukrayina_tag1119/).

А вже 19 вересня очільник Києва звернувся до Верховної Ради із проханням розпустити Київраду та призначити в столиці дострокові вибори. Основною причиною такого рішення став черговий зрив засідання, на яке столичні обранці не можуть зібратися вже четвертий місяць. Мер робить висновок, що Київрада непрацездатна. «Саме тому я звертаюся до

парламенту щодо розпуску ради і призначення дострокових парламентських виборів. Хай депутати ідуть і розказують киянам, як вони працювали», – підкреслив В. Кличко (URL: https://tsn.ua/kyiv/klichko-poprosiv-rozpustiti-kiyivradu-yak-rishennya-mera-spriyniali-deputati-1414026.html?utm_source=page&utm_medium=readmore).

З точки зору законності таке рішення є цілком виправданим. Експерт з конституційного права О. Москалюк відзначає, що законодавство передбачає дві можливості розпуску місцевої ради, але реалізувати можна тільки одну. «Стаття 78 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає, що повноваження ради можуть бути достроково припинені, якщо сесії не проводяться без поважних причин у строк, передбачений цим законом. Має бути кворум», – пояснив він (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/09/12/novyna/polityka/chomu-klychko-xoche-dostrokovyi-vybory-kyuevi-projshly-yaknajshvydshe>).

При цьому дострокові вибори можуть бути ініційовані шляхом проведення місцевого референдуму (але його провести неможливо, тому що немає відповідного закону) або за рішенням Верховної Ради, яка і призначає дострокові вибори. Коли рішення ухвалюється, позачергові вибори проводяться у 90-денний термін.

Самі ж депутати рішення сприйняли по-різному. Хтось його підтримує, бо вважає, що іншого виходу немає. Інші розпуск вважають спробою шантажу. Так депутат Київради С. Гусовський зауважив: «Ігнорування – це протест столичній владі, яка друкує рішення, що є корупційними, неефективними». Дехто з депутатів навпаки, хоче голосувати за недовіру міському голові. «Ми якраз, коли подавали документи в НАБУ про його злочини, сказали, що збиратимемо підписи і хочемо голосування за недовіру міському голові», – наголошує депутат І. Сагайдак.

Однак вирішальне слово стало за народними депутатами, які свою позицію продовжують узгоджувати у Верховній Раді. Готова підтримати подання партія «Слуга народу». Там ще раніше вказували на проблеми в столиці і необхідність реформ. «У місті вже назріло перезавантаження. Якщо воно відбудеться на базі нового закону про столицю, дискусії щодо поновлення самоуправління в столиці підуть в історію», – підкреслює нардеп О. Ткаченко.

Зауважимо, що за інформацією, яка раніше тиражувалася в ЗМІ, у В. Зеленського розглядали кандидатуру саме О. Ткаченка на посаду голови Київської міської держадміністрації замість мера Києва В. Кличка, а також висувалися припущення щодо його участі у виборах міського голови столиці.

Таким чином, стало зрозумілим, що команда В. Зеленського вирішила «перезавантажити» владу в Києві через оновлення законодавства про столицю. Враховуючи монобільшість та так званий «турборежим», у якому працює Верховна Рада, для прийняття потрібного законопроекту, не знадобилось особливих зусиль.

Парламент ухвалює 3 жовтня в першому читанні проект закону № 2143-3. За законопроект «Про місто Київ – столицю України », одним із авторів якого став згаданий вище нардеп О. Ткаченко, проголосувало 244 депутати. При чому жодна фракція або група, окрім «Слуги народу», не голосували за цей законопроект.

О. Ткаченко заявив, що зараз між центральною і столичною владою закладена «кругова порука», яка дає змогу їм вирішувати свої справи, його ж закон «повертає нормальні європейські правила самоврядування в величезному місті... повертає владу безпосередньо киянам» ([URL: https://www.pravda.com.ua/rus/news/2019/10/3/7227991](https://www.pravda.com.ua/rus/news/2019/10/3/7227991)).

У пояснювальній записці до взятого за основу документа № 2143-3 автори зазначають, що «законопроект створює нову систему організації та здійснення місцевого самоврядування і виконавчої влади у столиці України. Зокрема, пропонується відновити районні ради в місті Києві як представницькі органи жителів районів Києва. Пропонується розділити повноваження та розмежувати посади Київського міського голови та голови Київської міської державної адміністрації. Так, Київський міський голова очолюватиме Київський магістрат – виконавчий орган Київської міської ради, головувати на засіданнях Київської міської ради, а голова Київської міської державної адміністрації здійснюватиме нагляд за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування та координувати діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади».

Ще три альтернативні проекти про внесення змін до закону про столицю парламент не розглянув. Депутати не підтримали, зокрема, проект закону № 2143, який також був поданий на розгляд парламенту депутатами від «Слуги народу» і яким передбачалося проведення позачергових виборів у Києві вже 8 грудня, а також законопроектів № 2143-1, поданого депутатами від «Європейської солідарності», і № 2143-2 авторства нардепів із фракції «Голос» ([URL: https://gordonua.com/ukr/news/politics/-rada-prijnjala-v-pershomu-chitanni-zakonoproekt-tkachenko-pro-stolitsju-1319042.html](https://gordonua.com/ukr/news/politics/-rada-prijnjala-v-pershomu-chitanni-zakonoproekt-tkachenko-pro-stolitsju-1319042.html)).

Владний законопроект відразу ж розкритикували народні обранці з інших політичних сил. А. Осадчук з «Голосу» підкреслив, що владні ідеї змін не обговорювалися зі столичною територіальною громадою: «Ми не запитали чотири мільйони громадян, чи хочуть вони магістрат, чи хочуть вони зелений каркас міста Києва та купу всього іншого».

На його думку, підтриманий профільним комітетом законопроект суцільно суперечить Конституції України, законодавству про місцеве самоврядування і про місцеві адміністрації, оскільки ним пропонується ввести в столиці правила, яких немає в жодному іншому місті України.

«Україна – унітарна держава, на її території діє єдина система законодавства з однаковими правилами і нормами, які поширюються на всю територію України. Немає ніяких підстав приймати закони, які передбачають особливу процедуру регулювання правових відносин. Цим законом ми

зкладаємо законодавчу бомбу під місцеве самоврядування і унітарність нашої держави. Його не можна підтримувати навіть в першому читанні за будь-яких умов», – наголосив А. Осадчук. Відзначимо, що незважаючи на критику законопроекту, в «Голосі» підтримали ідею проведення дострокових виборів у Києві.

А. Шкрум з «Батьківщини» заявила: «Законопроект О. Ткаченка та інших київських мажоритарників від “Слуги народу” – найгірший законопроект за якістю законотворчої дії, який я читала у своєму житті. Він суперечить Конституції України, суперечить закону про місцеве самоврядування, суперечить Цивільному кодексу, він дає міському голові неконституційні повноваження, – наприклад, підписувати міжнародні договори, що за Конституцією України – право президента, прем’єр-міністра і міністра закордонних справ. Він дає змогу магістрату якось забирати з приватної власності для потреб Києва будь-яку власність. Для яких потреб, як забирати? Абсолютно неконституційні речі! Треба голосувати проти законопроекту, який рекомендує комітет. Треба залишати там позитивні норми про поділ повноважень, про місцеве самоврядування і районні ради. І треба все це відправляти на доопрацювання, тому що законопроекти повинні писатися відповідно до інших законів України».

Сам В. Кличко пропонував передати всі чотири законопроекти на розгляд Венеціанської комісії, а ініціативу О. Ткаченка назвав спрямованою проти киян, оскільки там ідеться про централізацію влади, неможливості для киян прийняти статут столиці, надмірні повноваження глави КМДА тощо.

В експертному середовищі також немає єдиної думки щодо нового законопроекту про столицю. Експерт Реанімаційного пакета реформ Ю. Ганущак переконаний, що в разі його ухвалення КМДА фактично стане першим префектом в Україні, створення яких по всій країні передбачене реформою децентралізації (URL: <https://hromadske.ua/posts/za-novim-zakonom-pro-stolicyu-kmda-faktichno-stane-pershim-prefektom-ekspert>).

«Якраз ми погоджуємо з тим, що регулюється в інших містах. От питання: в Харкові Г. Кернес одночасно представляє президента? Мабуть, ні. А в Одесі? А в Дніпрі? А у Львові А. Садовий представляє? Там є голова облдержадміністрації, але це “збірна солянка”, бо там ні держави немає, ні самоврядування на обласному рівні», – пояснив він.

Ю. Ганущак вважає, що цей законопроект оздоровлює ситуацію, приводить її «до здорового глузду». «Тобто, самоврядування пішло окремо, а державна влада – окремо. Це суть децентралізації, розмежування повноважень. І оскільки Конституція України передбачає “збірну солянку” на рівні районів та областей, а по Києву каже – що напишете, то й буде, то якраз маркером того, що децентралізація відбудеться, і є цей закон», – наголосив експерт.

Він зазначив, що цей закон робить те, що через півроку планується зробити в усій Україні, змінивши Конституцію. «Тобто, це перший префект», – сказав він. І саме реформа децентралізації передбачає формування

інституту префектів, тобто державного нагляду і контролю за органами місцевого самоврядування.

Дещо інше бачення щодо прийнятого в першому читанні закону «Про місто Київ – столицю України» має вже згаданий вище директор аналітико-дослідницького центру «Інститут міста» О. Сергієнко (URL: https://dt.ua/internal/naligach-na-stolicyu-325413_.html).

Найперше експерт звертає увагу, що цей закон має перебувати в єдиному законодавчому полі країни. Оскільки Україна унітарна держава, то не може бути окремих територій, на яких діє інакша система правових норм. Проте, як зазначено у висновку головного експертно-правового управління ВР, «у поданому законопроекті містяться приписи, які встановлюють для Києва особливості правового регулювання в певних сферах суспільних відносин».

Далі він звертає увагу, що проект просто переповнений новаціями, які в багатьох моментах заходять у явну чи приховану суперечність із Конституцією та законодавством України.

Загалом О. Сергієнко доходить висновку, що з прийняттям цього закону буде максимально обмежена свобода дій Київського міського голови, хто б ним не став, а також і Київради. «Якщо міський голова буде “свій” – добре. Якщо “чужий” – тоді “свій” голова КМДА візьме його в лещата приписів і протестів, судових позовів та інформаційних атак. Що ми, власне, бачимо вже сьогодні. Плюс свої господарі “на районах”. Решта в цьому законопроекті – стратегічне планування, інформаційні системи, моніторинг, магістрат, ратуша, інші новомодні штучки – другорядне, інформаційний шум, феєрверки й конфеті. Всі вони нічого не варті, якщо в місті будуть підірвані основи – демократичне врядування. Звісно, монобільшість зараз може проголосувати за будь-яку юридичну маячню, але коли запахне смаленим, хай не кажуть, що їх не попереджали», – зауважив експерт.

Незважаючи на всі «за» і «проти», проект закону № 2143-3, як уже зазначалося, було прийнято в першому читанні, а його подальше проходження в парламенті не викликає особливих сумнівів.

Як бачимо, президентська команда має серйозний намір повністю презавантажити владу в столиці. Водночас потрібно враховувати той факт, що заміна голови КМДА на свою людину за умови, що В. Кличко залишається мером навряд чи влаштує центральну владу. У разі протистояння очільника КМДА та мера, нормальне функціонування міста може опинитися під загрозою. Однак, як відзначають окремі експерти, така ситуація гратиме скоріше на користь В. Кличка під час майбутніх виборів, адже виборцям стане очевидним, що блокування київських процесів відбулося саме з вини президента, який втрутився в життя столиці, призначивши «свою людину» на посаду голови адміністрації.

Тому найвигіднішим варіантом для центральної влади стане перемога на виборах міського голови столиці. Наразі можемо спрогнозувати, що ці вибори будуть достроковими, хоча дата залишається не визначеною.

Законопроект № 2143, який передбачав, що позачергові вибори мера Києва та депутатів Київської міської ради мали б відбутися 8 грудня 2019 р. Верховна Рада не підтримала. За словами першого заступника голови фракції «Слуга народу» О. Корнієнка, вибори в Києві можуть відбутися навесні одночасно з місцевими виборами по всій Україні. Однією з причин переносу, на думку окремих експертів, стала невизначеність «Слуги народу» з єдиним кандидатом у мери Києва, і відповідно відсутність рейтингового кандидата. Цю тезу підтверджує і заява голови Офісу Президента А. Богдана, який 16 вересня заявив, що в них поки що немає кандидата на цю посаду: «Готового [кандидата] немає. Є багато неготових» (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-rada-prijnjala-v-pershomu-chitanni-zakonoprojekt-tkachenko-pro-stolitsju-1319042.html>).

Утім виборча кампанія обіцяє бути досить цікавою. Мер Києва В. Кличко вже повідомив, що балотуватиметься на другий термін незалежно від того, коли відбудуться вибори в органи місцевого самоврядування – достроково чи своєчасно. «Братиму участь у місцевих виборах. Я почав багато проєктів, взяв зобов'язання перед киянами і хочу ці проєкти довести до завершення. Якщо вони хочуть дострокових виборів – будь ласка. Я йду чесно, відкрито, мені нічого приховувати. Презентуватиму свою концепцію розвитку, продовжуватиму робити зміни й далі боротимуся за децентралізацію і самоврядування», – наголосив він (URL: <https://hromadske.ua/posts/klichko-zayaviv-sho-bratime-u-nastupnih-miscevih-viborah>).

Про серйозні наміри діючого мера свідчить також той факт, що нещодавно він оголосив про оновлення частини власної команди. Нове обличчя в команді В. Кличка – колишній учасник КВК та засновника Comedy club М. Бахматов. Зараз він фактично виконує функції одного з заступників. Цікаво як розвиватимуться стосунки нових членів команди мера з центральною владою з огляду на заяви М. Бахматова про давнє знайомство з президентом В. Зеленським.

Наступним кроком В. Кличка стало звільнення з посад заступників голови КМДА Д. Давтяна та О. Спасибка. Однак обидва чиновники на своїх сторінках у facebook написали, що не збираються йти у відставку й розкритикували шефа. Згідно з законом про місцеві державні адміністрації, своє бажання він має погодити з кабінетом міністрів, так що наразі кандидати на звільнення перебувають в очікуванні погодження уряду.

Мер також заявив, що піде на вибори вже з новою політичною силою: «Ми однозначно братимемо участь у виборах, найближчим часом представимо оновлену політичну силу. Також переконаний, що треба домовлятися про об'єднання зусиль – для того, щоб місто Київ розвивалося». При цьому В. Кличко впевнений у перемозі на виборах у столиці. «Я вибори виграю», – заявив він (URL: https://zik.ua/news/2019/09/28/vybory_mera_1655963).

У цьому контексті зауважимо, що експерти погоджуються, що президентська команда зацікавлена в швидкому проведенні дострокових виборів у столиці, однак додають, що на відміну від президентських чи парламентських виборів перегони у столиці не стануть для «Слуги народу» легкою прогулянкою.

Керівник центру «Третій сектор» А. Золотарьов зауважує, що екс-генпродюсера «плюсів» буде важко розкрутити за короткий термін. «У Ткаченка 100 % шансів на висунення від “Слуги народу” поки немає. Він неупублічна фігура і, відповідно, маловідома широкому загалу, тому можливо ставка буде зроблена на іншу фігуру, наприклад А. Пальчевського», – припускає експерт (URL: https://zik.ua/news/2019/09/28/vybory_mera_1655963).

Говорячи про шанси на перемогу на виборах столичного мера, А. Золотарьов наголосив, що за умови двотурових виборів «модельовання ситуації свідчить, що кандидат від “Слуги народу” перемагає в другому турі діючого мера В. Кличка». Однак до другого туру треба ще потрапити.

Політолог О. Якубін також вважає, що партія діючого Президента України В. Зеленського зацікавлена у якомога швидшому проведенні дочасних виборів, але досі остаточно не визначилася з кандидатом на посаду очільника столиці. «Є такі чутки, що від “Слуги народу” на вибори може піти Є. Кошовий», – додав політолог. Серед інших можливих учасників столичної мерської кампанії експерт називає бізнесмена Г. Корогодського, экс-очільника Києва О. Омельченка, экс-голову КМДА О. Попова, а також шоумена С. Притулу. На його думку, для «неправильного» мера в пропрезидентській партії підготували запобіжник. Новий законопроект про столицю передбачає перерозподіл повноважень між міським головою та очільником КМДА далеко не на користь останнього, а також скорочення депутатів Київради з нинішніх 120 до 84.

На переконання політичного експерта В. Гладких, на шанси кандидатів суттєво впливатиме приналежність до політичної сили. «Приналежність кандидата до якоїсь партії, зокрема “Слуги народу”, матиме велике значення на виборах мера Києва. Але важко говорити, якою буде ситуація на момент виборів. Як зміниться ставлення киян до партії влади. У столиці великий протестний потенціал», – вважає В. Гладких (URL: https://24tv.ua/vse_pro_vibori_mera_kiyeva_klichko_protiv_vsih_v_mer_kiyeva_n_1216345). У цьому контексті зауважимо, що як показала практика, – високий рейтинг у країні не обов’язково конвертується в мерське крісло столиці.

Політолог також наголосив, що ті політики, які не потрапили до нового парламенту, балотуватимуться на посаду мера Києва, а це може створити велике конкурентне поле. На його думку, всі політичні сили – парламентські і позапарламентські – висуватимуть своїх кандидатів на посаду міського голови столиці. При цьому важливий фактор – збереження тренду на нові обличчя. Тому партії можуть висунути невідомих киянам кандидатів.

Щодо потенційних кандидатів, то, як зауважив директор соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко, – список може бути довгим. «До виборів далеко, тому майбутні кандидати ще не визначилися або ведуть приховану боротьбу... Як тільки оголосять вибори в Києві, ми побачимо багато цікавих людей... Р. Безсмертний, О. Ляшко, В. Гройсман, А. Яценюк, О. Турчинов...», – підкреслив експерт.

Директор аналітичного центру «Політика» М. Давидюк наводить результати соціопитування, яке проводила група «Рейтинг», згідно з яким троє можливих кандидатів мають найбільше шансів: В. Кличко, О. Ткаченко і С. Притула. При чому щодо кандидатури О. Ткаченко в експерта є певні сумніви. «О. Ткаченко ближче до олігарха І. Коломойського, ніж до Президента України В. Зеленського. Комбінація може змінитися, якщо від “Слуги народу” балотуватиметься хтось інший, можливо, позапартійний і ближчий до президента», – вважає він.

На думку М. Давидюка, В. Кличко перебуває в підвішеному стані. Головною задачею для нього є навіть не розширення, а збереження свого рейтингу. Політолог зауважує, що зима може обвалити рейтинги В. Кличка, тоді як на рейтинги владного кандидата можуть вплинути різні чинники: невдалий держбюджет, олігархи чи міжнародна ситуація.

В. Гладких вважає, що явного фаворита поки що немає. Тому шанси будуть приблизно рівними. «В. Кличка не можна скидати з рахунків. Справа не в тому, погано чи добре він працював. У нього немає яскраво виражених конкурентів. Він як діючий мер має інструментарій зробити зараз щось, аби показати свою ефективність. Починається зима, опалювальний сезон, дороги... Класичні питання під час виборів мера. Якщо Ткаченко стане головою КМДА, то також нестиме відповідальність за розв'язання комунальних питань у Києві. І, найвірогідніше, це піде йому в мінус, оскільки ці питання не просто розв'язати так, як того хотіли б кияни», – зауважує експерт.

Згаданий вище експерт О. Москалюк вважає, що зважаючи на рейтинги, В. Кличку вигідніше, щоб вибори відбулися нині: «Рейтинг Кличка трохи зріс, але загалом він має тенденцію до зниження, тому меру вигідніше провести вибори якнайшвидше». На його думку, на перший погляд така однозначна підтримка «слуг народу» (на всіх 13 столичних одномандатних округах перемогу на дострокових парламентських виборах здобули представники «Слуги народу») не дає В. Кличку надії на перемогу. До того ж, експерт вважає, що рейтинг президентської партії найближчим часом не падатиме, але разом з цим він нагадав, що мажоритарники В. Зеленського набрали по 17–22 % і якби інші кандидати об'єдналися, то результати виборів були б іншими.

У контексті місцевих виборів у столиці досить цікавим та показовим є опитування щодо суспільно-політичних настроїв киян, яке 20–27 серпня 2019 р. у Києві провела соціологічна група «Рейтинг». Згідно з результатами 37 % опитаних киян вважають, що справи в місті йдуть у правильному

напрямі, 28 % – у неправильному, 35 % – не визначилися. Щодо ситуації в країні оцінки такі: 36 % киян вважають, що Україна йде в правильному напрямі, 23 % – дотримуються протилежної думки, 41 % – не визначились. 52 % опитаних задоволені діяльністю Президента В. Зеленського (не задоволені 17 %), 33 % – не визначилися. Діяльністю Київського міського голови В. Кличка задоволені 30 % (не задоволені – 56 %), Київської міської ради – 16 % (62 %), комунальних служб і медичних установ Києва – по 15 % (72 %). Також 72 % киян вважають, що президент не має політичного права призначати на посаду голови Київської міської державної адміністрації іншу особу, ніж ту, кого обрали кияни на виборах міського голови. 17 % – протилежної думки, ще 11 % – не визначились з відповіддю. 39 % вважають, що вибори міського голови Києва повинні відбутися якомога швидше, цьогоріч, 7 % – за дострокові вибори навесні, зате 43 % – за проведення їх у жовтні 2020 р., як заплановано (URL: http://ratinggroup.ua/ru/research/regions/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_kievlyan_20-27_avgusta_2019_goda.html).

Щодо рейтингів імовірних кандидатів на пост міського голови столиці, то наразі в ЗМІ вони вже активно публікуються й обговорюються, проте навряд чи вони є достатньо інформативними та об'єктивними з кількох причин. Невідомою залишається точна дата виборів, а існує багато чинників, які потенційно можуть мати вагомий вплив на соціологію будь-якого кандидата вже в короткостроковій перспективі, також у рейтингах публікуються прізвища імовірних кандидатів, які особисто не підтвердили свої наміри боротися за посаду міського голови столиці.

Про що можна впевненіше говорити, так це про участь діючого мера у виборах, а також – кандидата від центральної влади. Потенційно між ними і має розгорнутися основна боротьба за крісло очільника столиці. Очевидно, що відсутність рейтингового кандидата змусила президентську команду відмовитися від ідеї проведення дострокових виборів уже в грудні. Це дасть змогу виграти час та підготувати можливі законодавчі запобіжники в разі поразки. Також успішна політика нової української влади зможе забезпечити успіх і в боротьбі за столицю. З іншого боку, діючий мер хоч і має шанси на перемогу, він все частіше фігурує в корупційних скандалах (що може бути частиною інформаційної політики проти нього), а це негативно позначається на його рейтингу. Водночас у В. Кличка також залишається час аби продемонструвати свої переваги як очільника столиці.

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Програма діяльності уряду О. Гончарука в оцінках експертів і політиків

Кабінет Міністрів у передостанній день вересня представив програму діяльності уряду. У програмі (120 с.) рамково описується, що планує зробити уряд О. Гончарука за час своєї каденції.

ВР України 4 жовтня затвердила програму діяльності Кабінету Міністрів України. За це рішення проголосувало 236 народних депутатів на пленарному засіданні, повідомляє агентство «Інтерфакс-Україна». Згідно зі ст. 87 Конституції України, протягом року після затвердження Програми діяльності Кабміну парламент не може розглядати питання відставки уряду.

Під час представлення програми Прем'єр-міністр України О. Гончарук подякував народним депутатам за вже виконану спільну роботу та висловив думку, що кожного дня вона стає ефективнішою. «Але є одна обставина, яка, на мій погляд, має поступово піти у минуле. Це так званий режим форсування, ви називаєте його “турборежим”. Це ненормально. Ми мали приймати закони дуже швидко і на рівні уряду, і на рівні парламенту. І ми дякуємо вам за це. Але на майбутнє ми маємо побудувати роботу системно, щоб показати приклад, як український уряд і парламент можуть бути передбачуваними для суспільства та бізнесу», – зазначив О. Гончарук. Він додав, що основою цієї роботи Кабмін пропонує зробити Програму діяльності уряду. «Вона є фундаментом для нашої майбутньої роботи й основою для того, щоб через рік вам було за чим оцінювати роботу уряду», – сказав Прем'єр-міністр (URL: <https://www.dw.com/uk/%a-50705091>. 2019. 4.10).

На зустрічі з представниками бізнесу О. Гончарук заявив, що уряд планує в цьому році почати нову програму з МВФ, розраховану на три роки. Чергова оціночна місія МВФ працювала в Києві з 12 по 26 вересня.

За підсумками місії в МВФ заявили, що обговорення нової трирічної програми розширеного фінансування для України продовжиться найближчими тижнями. У Національному банку України оцінювали потенційний обсяг нової програми в 5–10 млрд дол. і прогнозували отримання перших 2 млрд до кінця року.

Водночас до економічної ситуації в Україні у МВФ претензій чимало. По-перше, ВВП на душу населення в Україні, на думку фахівців місії, досі ще дуже низький – лише 20 % від середнього рівня ЄС. «Це є другим найнижчим рівнем серед усіх держав Центральної та Східної Європи», – ідеться у звіті. Зокрема, зростання стримується слабким бізнес-середовищем, з недоліками в законодавчій базі, всеохоплюючою корупцією та великою частиною економіки, де домінують неефективні підприємства чи олігархи, що стримує конкуренцію й інвестиції. Регіональне порівняння демонструє, що найбільш істотні відмінності в розвитку реформ між Україною та її сусідами полягають у якості законодавчої бази.

Дорікнула місія Україні і відсутністю відчутних результатів у боротьбі з корупцією – і це незважаючи на «прогрес у створенні нових інституцій». За логікою МВФ, через топ-корупцію до країни не поспішають іноземні інвестори. «Брак інвестицій обмежує зростання продуктивності праці (продуктивність праці становить менше 10 % середньої продуктивності в країнах ЄС), створення робочих місць у приватному секторі та покращення рівня життя, незважаючи на добре кваліфіковану робочу силу в Україні. Як

результат, багато працівників шукають можливості працевлаштування за кордоном», – ідеться у звіті фонду. Ці претензії певною мірою знайшли своє відображення в програмі уряду О. Гончарука.

За оцінками опитаних експертів, Україна проситиме МВФ про нову програму розширеного фінансування EFF (Extended Fund Facility) обсягом близько 10 млрд дол. терміном від 2 до 4 років) (URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10715676-zelenskiy-nazvav-vidprovidalnih-za-prodovzhennya-spivpraci-z-mvf.html>. 2019. 10.10).

З наступного року в уряді обіцяють перейти на трирічне бюджетне планування. Так, до 1 червня 2020 р. до парламенту мають внести бюджетну декларацію на три роки, на підставі якої надалі ухвалюватимуть традиційний бюджет на кожен рік. При цьому дефіцит державних фінансів планують знизити до 1,5 % від ВВП у 2024 р. Наразі в проекті бюджету на 2020 р. передбачено дефіцит у розмірі 2 % від ВВП.

Податкове навантаження має зменшитися, а сплата податків займати менше часу. Уряд сподівається, що у 2024 р. Україна увійде до топ-25 країн світу з найпростішими умовами сплати податків. Суперечки платників з Державною податковою службою планують вирішувати переважно в досудовому порядку.

Крім того, уряд планує кардинально оновити новостворену Державну податкову службу: щонайменше половина керівників цього органу та його регіональних відділень мають бути нові люди.

В уряді О. Гончарука обіцяють зниження ставок за кредитами. Зокрема, там планують створити фонд часткового гарантування кредитів бізнесу. Частку державних банків на банківському ринку мають наміри скоротити більше ніж удвічі – до 20 % (нині понад 50 %), зокрема шляхом приватизації.

Частка державного боргу до ВВП має знизитися до 40 % (з нинішніх 60 %), а кредитний рейтинг України піднятися до рівня «А» (нині рейтингове агентство S&P підвищило його до рівня «В»).

У підсумку держава має витратити на обслуговування боргів значно менше, ніж на сьогодні витрачає. Зокрема, ще й тому, що більше половини державного боргу має бути в гривні, а не в іноземній валюті, як нині.

В уряді нагадують, що запуск ринку землі заплановано на 1 жовтня 2020 р. Разом з ним запустять механізми підтримки фермерів. Так, під час купівлі щонайменше 500 га землі фермери зможуть отримати кредит, ставка якого не перевищуватиме рівня інфляції.

Водночас земельна реформа має дати вигоди фермерам, які планують і надалі здавати землю в оренду: вартість оренди 1 га зросте з 1 тис. 700 до 4 тис. тис. грн у 2024 р. Продуктивність сільгоспземель щороку має зростати на 6 %.

У цілому Прем'єр-міністр України О. Гончарук наголосив, що мета уряду – зростання економіки за п'ять років на 40 %. Він запевнив, що це реально, якщо наступного року зростання буде 5 %, а потім щороку по 7 %.

Боротися із безробіттям планують шляхом лібералізації трудового законодавства. На думку урядовців, спрощення найму та звільнення працівників стимулюватиме роботодавців створювати нові робочі місця. Очікується, що рівень безробіття в Україні впаде удвічі – до 5 %. Державна служба зайнятості співпрацюватиме з приватними кадровими агентствами та надавачами освітніх послуг.

Також в Україні планують запровадити електронні системи тренінгу та пошуку роботи. Уряд очікує, що до 2024 р. 90 % безробітних буде охоплено програмами працевлаштування.

Понад 1 тис. збиткових державних підприємств в Україні закриють. Усі стратегічні державні компанії передадуть до Фонду національного добробуту – установи, яка здійснюватиме керування в секторі державних підприємств. Наразі його ще не створили.

Також в Україні анонсували масштабну приватизацію. За її підсумками частка держави в економіці має скоротитися до 5 %.

Систему ProZorro удосконалять, зокрема запровадженням системи моніторингу ризиків і створенням навчальних програм для учасників.

В уряді сподіваються наростити обсяги експорту товарів та послуг з України вдвічі, зокрема, шляхом торговельних переговорів з урядами інших країн та стимулювання експортної діяльності.

У планах уряду розділити «Укрзалізницю» на три окремі компанії: оператора інфраструктури, вантажного та пасажирського перевізників. При цьому українськими рейками дадуть дозвіл їздити приватним компаніям. Реформовані складові «Укрзалізниці» обіцяють зробити максимально прозорими, а їхні акції випустити на міжнародні фондові біржі. Також уряд планує відремонтувати 5 тис. км залізничних шляхів, оновити 200 локомотивів, 800 пасажирських вагонів, 10 поїздів «Інтерсіті».

За наступні п'ять років уряд планує відремонтувати 24 тис. км автошляхів державного значення, а також встановити на дорогах щонайменше 150 систем зважування вантажівок у русі. Першу таку систему вже встановили на під'їзді до Києва.

Буде створено єдиний портал, де онлайн надаватимуться всі послуги для бізнесу та фізичних осіб. Також запровадять систему електронної ідентифікації особи, наприклад SMART ID.

Уряд працюватиме над максимальним покриття інтернетом та підвищенням цифрової грамотності українців.

Збройні сили України розвиватимуться за стандартами НАТО. Україна посилюватиме співпрацю з країнами-партнерами. Буде створено нову систему територіальної оборони України із широким залученням населення. Буде запроваджено соціальний пакет для військових, механізми забезпечення житлом. Відбудеться реформа сержантсько-старшинського складу та здійснюватиметься перехід на програми військової освіти країн-членів НАТО.

Уряд працюватиме над зниженням корупційних ризиків у системі оборони. Зокрема, громадські та експертні організації допомагатимуть міністерству запровадити системи внутрішнього управління та контролю (URL: <https://hromadske.ua/posts/programa-uryadu-goncharuka-sho-treba-proneyi-znati>. 2019. 30.09).

Очевидно, що програму уряду не залишили поза увагою українські експерти. Так, керівник Центру політичних студій та аналітики «Ейдос» В. Таран вважає програму уряду надто абстрактною, а більшість поставлених перед міністерствами цілей – нереалістичними і важко вимірюваними. Зокрема, В. Таран заявив, проаналізувавши багато програм урядів України, що їх завжди об'єднувала чітка та логічна структура подачі інформації. У програмах урядів Ю. Тимошенко, М. Азарова, А. Яценюка і В. Гройсмана завжди було окреслено стратегію розвитку країни, поставлено цілі та, найголовніше, чіткі вимірювані результати, яких досягне країна після реалізації плану. Також кожна програма демонструвала пріоритети, на яких уряд акцентуватиме увагу.

Наприклад, у В. Гройсмана робили ставку на дев'ять галузей економіки, а в соціальній сфері було чітко прописано реформи, які планував робити уряд, – освітня, медична та пенсійна. «У програмі ж нового Кабміну відсутня стратегія розвитку країни, не прописано жодних чітких критеріїв вимірювання, не зрозуміло, куди ми рухаємося далі. Якщо говоримо про економіку, то які будуть точки зростання, які галузі розвиватимемо? Без цього тези про мільйон робочих місць та 50 млрд залучених інвестицій – лише фікція», – вважає В. Таран.

Він висловив занепокоєння, що єдине, на чому уряд має наміри заробляти гроші, виходячи з програми, – приватизація та продаж землі. Експерт нагадав, що під час виборів команда В. Зеленського постійно критикувала попередню владу за ресурсну модель економіки. На жаль, при цьому вони не показали, яким чином розвиватиметься економіка і як ми плануємо переходити від ресурсної моделі до інноваційної економіки, в основі якої лежить принцип створення товарів з доданою вартістю.

«...Поширена помилка для нової влади різних років»: вони відкидають усі попередні напрацювання, вважаючи їх злочинними та хибними. І найбільш кумедним видається те, що уряд О. Гончарука одночасно говорить про продовження реформ В. Гройсмана, але не користується його напрацюваннями. Якби О. Гончарук узяв за основу програму попереднього уряду, проаналізував і доопрацював «транзитні книги», які лишили попередні міністри, то ця програма могла б набути структури, цифр, вимірюваних результатів та чітких індикаторів. Щоб зрозуміти, як має виглядати насправді програмний документ, варто подивитися на блок Міністерства фінансів. Тому що очільниця відомства О. Маркарова працювала і в уряді А. Яценюка, і В. Гройсмана, чітко перенесла попередні позиції, якісно сформувавши стратегію напряду «публічні фінанси країни», – підкреслив експерт В. Таран (URL: <https://www.dw.com/uk/%-50665131>. 2019. 2.10).

Економічний оглядач, фінансист-міжнародник А. Блінов, аналізуючи програму уряду О. Гончарука, заявив, що до вказаного в програмі показника росту ВВП треба ставитися як до красивої та великої мети, але закладати в бюджет треба більш консервативний сценарій. «У цілій низці галузей у нас існує дефіцит робочих рук у зв'язку з трудовою міграцією. На мій погляд, навіть незалежно від влади, ми побачимо стрімкий ріст заробітних плат, бо сусідні ринки пропонують оплату праці суттєво вище. Цей ріст в Україні вже в цьому році становитиме 25–30 %. Чи це супроводжуватиметься створенням робочих місць – велике питання, яке пов'язано з масштабом інвестицій», – вважає А. Блінов.

За його словами, закладені в програмі 50 млрд дол. інвестицій усіх сильно здивували, тому що ця сума фактично дорівнює всьому українському експорту за рік і набагато більше, ніж кошти, які зайшли як спекулятивний капітал у наші ОВДП. Експерт зазначив, що останніми роками ми мали приплив прямих іноземних інвестицій на рівні 2–3 млрд дол., причому значна частина цих коштів ішла на докапіталізацію «доньок» закордонних банків. «Тому якщо б уряд поставив за мету вийти хоча б на 5 млрд дол. на рік, це було б вже достатньо немалим досягненням. Те, що уряд обіцяє руйнування монополій, активізацію приватизації – достатньо непогана тенденція, яка дійсно може сприяти припливу інвестицій, – вважає А. Блінов. – Норма про 70 % – на інвестиції, а 30 % – на соцдопомогу мені здається мантрою, оскільки в нас бюджет виглядає інакше. Судіть самі: ми можемо видатки на армію чи поліцію вважати видатками на розвиток? А наш борг? Насправді, якби у нас співвідношення інвестицій до ВВП досягало хоча б 25 %, а краще 30 %, це було б дуже хорошою метою».

А. Блінов зазначає, що взагалі він не такий скептик щодо росту ВВП порівняно з іншими показниками. «Якщо ми таки залучимо 50 млрд дол. інвестицій, ВВП може якщо не подвоїтися, то зрости на 60–70 %. Тому закладені 40 % росту цілком можуть бути досягнуті за певних обставин. Багато залежатиме від кон'юнктури: так, цього року наші експортні ринки дуже добрі, а імпорتنі енергоносії, навпаки, просіли в ціні, але ці “ножиці” можуть зламатися. До вказаного в програмі показнику росту ВВП треба ставитися як до красивої та великої мети, але при цьому закладати в бюджет більш консервативний сценарій, що уряд і робить», – резюмує експерт А.

Блінов
(URL: <https://glavcom.ua/news/ekspert-pro-programu-novogo-uryadu-zakladeni-v-programi-50-mlrd-investiciy-vsih-silno-zdivuvali-630105.html>. 2019. 4.10).

Отже, програма уряду О. Гончарука, затверджена Верховною Радою 4 жовтня, є доволі оптимістичним поглядом на динаміку економічного розвитку України. Так, Прем'єр-міністр України наголосив, що мета уряду – зростання економіки за п'ять років на 40 %. Він запевнив, що це реально, якщо наступного року зростання буде 5 %, а потім щороку по 7 %.

Однак економічні експерти в цілому не поділяють такого оптимізму. Вони вважають, що до вказаних у програмі показників росту треба ставитися як до

красивої та великої мети, однак закладати в бюджет треба «більш консервативний сценарій». Це стосується насамперед доходів бюджету, росту ВВП, курсу валют.

Економічний ракурс

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Посушлива осінь вносить свої корективи до осінньої посівної кампанії

Більшість сільгоспвиробників зайняті посівною, намагаючись вчасно відсіятися. Оскільки в Україні передбачено під озимі значні площі – 7,3 млн га, то в аграріїв нині відповідальна пора. Тим більше погодні умови не радували – у більшості областей запаси продуктивної вологи у верхньому шарі ґрунту були критичними.

Треба зазначити, що, станом на 8 жовтня, аграрії України посіяли озимі зернові культури на 4,9 млн га площ, або 67 % до прогнозу в 7,3 млн га (в аналогічному періоді 2018 р. – 5,4 млн га). У розрізі зернових культур аграрії посіяли: озимої пшениці – 4,4 млн га, або 70 % до прогнозу в 6,2 млн га; жита – 95 тис. га, або 78 % до прогнозу в 122 тис. га; озимого ячменю – 439 тис. га, або 48 % до прогнозу в 920 тис. га. Крім того, озимим ріпаком засіяно 1 млн га площ, або 96 % (URL: https://latifundist.com/posevnaya-online-2020?utm_source=latifundist&utm_medium=news).

При цьому звертають на себе увагу проблеми й ризики, з якими стикалися аграрії протягом поточної осінньої посівної кампанії. Однією з основних серед них стала ситуація з погодними умовами. Так, на кінець вересня 2019 р. посуха вразила близько 50 % посівів озимих. «До середини третьої декади вересня на всій території країни зберігалися несприятливі агрометеорологічні умови для сівби та початкового росту озимих у результаті жорсткої повітряно-ґрунтової посухи», – ідеться в повідомленні компанії «УкрАгроКонсалт» (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2794787-zasuha-v-ukraine-porazila-kolo-50-posevov-ozimyh-eksperty>; <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2794787-zasuha-v-ukraine-porazila-okolo-50-posevov-ozimyh-eksperty.html>).

У ЗМІ вказують також на те, що на території Полтавської, Черкаської областей та прилеглих до них районів, у більшості районів південних областей України протягом вересня запаси продуктивної вологи в шарі ґрунту до 10 см повністю були відсутні. Початкові умови вегетації були надзвичайно складними.

В останній декаді вересня в Миколаївській, Запорізькій, Донецькій областях середня кількість опадів становила 20–52 % декадної норми (2–4 мм); у Луганській, Дніпропетровській, Черкаській, Чернівецькій і Волинській областях – 58–79 % норми (7–15 мм); у Львівській, Рівненській, Хмельницькій, Вінницькій, Київській, Чернігівській і Сумській областях –

125–179 % норми (20–25 мм). Добовий максимум опадів в окремих районах Одеської, Херсонської, Кіровоградської, Харківської, Київської, Вінницької, Хмельницької, Тернопільської, Рівненської та Закарпатської областей сягав 15–30 мм (1–3 декадні норми).

Експерти інформують, що в третій декаді вересня протягом декількох днів спостерігалось інтенсивне похолодання зі зниженням середньодобових температур повітря на 2–6 ° нижче норми, відзначалися заморозки на ґрунті та повітрі. На початку жовтня температура повітря підвищилася (+1,9–6,7 градусів вище норми) (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2794787-zasuha-v-ukraine-porazila-okolo-50-posevov-ozimyh-eksperty>; <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2794787-zasuha-v-ukraine-porazila-kolo-50-posevov-ozimyh-eksperty.html>).

В Українському гідрометеорологічному центрі також раніше повідомляли, що запаси продуктивної вологи у верхньому шарі ґрунту майже у всіх регіонах становлять від 1 до 7–8 мм, а окремі площі практично сухі. При цьому, за словами заступника директора Укргідрометцентру А. Прокопенка, в останні роки терміни проведення сівби переносяться на більш пізні з розрахунком на те, що випадуть опади до кінця вересня або на початку жовтня – ще можна буде вдало провести посівну кампанію озимих культур.

Експерти особливу увагу у своїх коментарях ситуації приділяють можливостям виправити ситуацію з відсутністю в ґрунті вологи в період посіву. Так, керівник агрономічного департаменту компанії UKRAVIT О. Мігловець зазначив: «...Щодо збереження вологи в ґрунті, то в цьому допоможе впровадження ресурсоощадних систем землеробства (mini-till, no-till, strip-till). Також при відсутності вологи рекомендується посів у більш глибокі горизонти і коткування. Стимулюючі препарати при протравлюванні необхідно виключити, оскільки спровокують тільки проростання – якщо буде посуха, то проростки загинуть».

На думку керівника компанії FRAGARIA, яка є аргентинським виробником біологічних продуктів, адьювантів і фунгіцидів, Р. Мазона, виправити ситуацію з відсутністю в ґрунті вологи в період посіву неможливо за рахунок препаратів, але як варіант можна змістити час посіву.

У компанії «Галс Агро» зазначають, що вплив погодних факторів на виробництво характерно для аграрної галузі і всі сільгоспвиробники перебувають в однакових умовах. «Звичайно, підбираємо найкращі гібриди і сорти культур для нашого регіону, намагаємося, як і всі, раніше вийти в поле, зайвий раз не чіпати ґрунт, щоб не втрачати вологість», – коментує ситуацію генеральний директор «Галс Агро» С. Кравчук.

Менеджер з регіонального розвитку компанії «КУН-Україна» О. Соловей радить сільгоспвиробникам після оранки в максимально короткі терміни (один-два дні) починати сіяти. «При цьому краще використовувати посівні комплекси, які мають додаткове ущільнення ґрунту, – накочують катки, щоб якісно підготувати ґрунт під посів», – зазначає О. Соловей.

Також є спеціальні машини для поверхневого оброблення стерні, які залишають близько 65 % рослинних залишків на поверхні, одночасно обробляють ґрунт, що дає змогу зменшити нагрів її поверхні, а головне – зупиняє випаровування вологи.

Менеджер з розвитку агротехнологій Північного регіону LNZ Group, кандидат сільськогосподарських наук В. Ільченко зазначає, що зберегти вологу можна за допомогою оптимального оброблення ґрунту. «З точки зору агротехнологій головне – проводити все в оптимальні терміни, враховуючи регіон розташування. Також якщо сіяти пшеницю, то трохи густіше. Обов'язкова агротехнічна операція – це коткування посівів після сівби.

Наприклад, якщо говорити про біологічні властивості озимої пшениці, то для набухання й подальшого проростання їй потрібно 55–60 % вологи, тобто поки в ґрунті цієї вологи не буде – вона не проростатиме. І якщо сіяти ...в кінці вересня – на початку жовтня очікуються опади, тоді вона набубнявіє, але далі, щоб їй розпуститися, потрібно 15 мм у верхньому шарі ґрунту доступної вологи, оскільки перші 5–7 мм це волога, яку ґрунт не віддає жодному насінню», – зазначає В. Ільченко (URL: <http://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/na-sukhuyu-retsept-provedeniya-posevnoi-v-novykh-usloviyakh>. 2019. 18.09).

Засуха в серпні і вересні також поставила виклики агровиробникам ще і в іншому аспекті – у боротьбі зі шкідниками. Відсутність вологи вплинуло на розвиток шкідників, адже для них сприятливі умови це погода без опадів і високі добові температури (спека). Цього року тля та ріпакова міль особливо прогресують на посівах ріпаку озимого, зокрема на Півдні України. «Доводиться проводити екстра-заходи, щоб запобігти негативним наслідкам і неконтрольованому поширенню даних шкідників», – повідомив керівник департаменту агровиробничої діяльності «Укрлендфармінг» В. Тютюнник (URL: https://24tv.ua/ru/ukraine_tag1119. 2019. 8.10).

Ще одна ситуація, яка звертає на себе увагу під час цієї посівної кампанії: в Україні фіксується розвиток тіфулезу, здатного пошкодити до 15 % посівів озимих зернових. Про це попереджає компанія «Сингента». Перші подібні ознаки розвитку захворювання з'явилися на території України в сезоні 2011/2012 р. Після зимівлі озимих культур проявляються ознаки захворювання, а максимальний розвиток симптомів стає помітним через три-чотири тижні після відновлення вегетації. Хворі рослини стають брудно-зеленого кольору, вузол куштиння руйнується, надземна частина легко відділяється від коренів. У повідомленні наголошується, що такі патогени здатні вражати абсолютно всі злакові культури, які вирощуються на території України: озиму пшеницю, ячмінь, жито. При цьому ячмінь і жито вражаються набагато більше, ніж озима пшениця. Компанія рекомендує проводити профілактику рослин, щоб уникнути подальших захворювань врожаю. «Профілактичні засоби захисту передбачають правильну сівозміну, боротьбу зі злаковими бур'янами, ранньовесняну діагностику, недопущення переущільнення ґрунту і дозоване внесення азотних добрив» – ідеться в

повідомленні (URL: <https://ura-inform.com/ru/society/2019/10/04/ukrainskij-urozhaj-poterpaet-ot-tifuleza>. 2019. 4.10).

При цьому, як повідомляє агрометеорологічний огляд Укргідрометцентру, на раніше засіяних площах є проростання зерна й утворення сходів, місцями в центральних і південних областях – формування вузлових коренів та третього листка в озимій пшениці. Однак, як уточнюють експерти, на окремих площах Дніпропетровської, Харківської, Миколаївської та Херсонської областей зерно озимій пшениці через дефіцит опадів не проростало протягом 12–16 днів; у Сумській області місцями відзначається ушкодження сходів (URL: <https://www.apk-inform.com/ru/news/1504620>. 2019. 4.10).

Особлива увага в експертних колах приділялася також можливим методам і способам успішної перезимівлі озимих. Так, згідно з повідомленнями прес-служби компанії UKRAVIT, для розвитку озимих зернових восени необхідно підвищити енергію проростання насіння та польову схожість, а також поліпшити зростання й розвиток кореневої системи, щоб молоді рослини могли конкурувати за світло, вологу та простір.

Необхідно також усунути дефіцит потрібних елементів живлення, щоб культура повноцінно розвивалася.

За словами експертів UKRAVIT, забезпечити весь цей спектр потреб озимих не так уже й складно: необхідно лише застосувати комплекс стимуляторів росту та спеціальні мікродобрива при обробленні посівного матеріалу. «Передпосівне оброблення насіння мікродобривами є першим кроком у програмі мінерального живлення культур, який дає змогу краще реалізувати потенціал їхньої високої продуктивності. Метою цього заходу є підвищення енергії проростання насіння і польової схожості, прискорення зростання й розвитку кореневої системи, особливо кореневих волосків, які активно споживають воду та мінеральне живлення. Крім того, споживання культурами легкодоступних сполук фосфору, кальцію і мікроелементів сприяє появі дружніх ранніх сходів і раннього відростання культур навесні», – зазначає керівник відділу розвитку продуктів та сервісів мікродобрив компанії С. Адаменко (URL: <https://latifundist.com/novosti/46451-ekspert-rasskazal-kak-obespechit-ozimym-zernovym-uspeshnuyu-perezimovku>. 2019. 30.09).

У цьому аспекті також треба звернути увагу й на те, що, за словами заступника директора ДП «Укрпромзовнішекспертиза» С. Поважнюка, українські хіміки здатні задовольнити всі потреби внутрішнього ринку в добривах за наявності діалогу з державою й при ефективних заходах щодо захисту вітчизняного ринку від недобросовісної конкуренції з боку РФ та інших країн.

С. Поважнюк також зазначив, що в разі зупинки українських підприємств на український ринок знову зайдуть російські компанії, які використають цю ситуацію й піднімуть ціни на добрива, як це вже сталося у 2017 р.

У свою чергу президент Української аграрної конфедерації Л. Козаченко зазначив, що для того, щоб українські виробники могли покрити попит на мінеральні добрива, повинна бути державна підтримка. «Проект комплексної стратегії розроблений і є в Міністерстві економіки. Ми об'єднаємо зусилля і будемо звертатися до нового міністра, будемо просити підтримки Офісу Президента, щоб створити робочу групу, опрацювати короткострокові, довгострокові і середньострокові механізми, швидко застосувати інструменти. Ефект і вплив на економіку може бути швидкий», – зазначив генеральний директор Федерації роботодавців України Р. Іллічов (URL: https://lb.ua/economics/2019/08/30/435989_ukraina_sposobna_dobitsya_polnogo.html. 2019. 30.08).

Треба нагадати, що раніше українські аграрії та хіміки закликали уряд здешевити газ для виробників хімічних добрив або компенсувати фермерам їхню вартість.

При цьому треба підкреслити, що аграрії України посіяли озимі зернові культури аж на 67 % до прогнозу 7,3 млн га, що ненабагато менше, ніж в аналогічному періоді 2018 р. При цьому повна відсутність опадів у серпні та вересні на більшості територій України істотно відрізняє посівну кампанію цього року від минулорічної. Але з проявом осінніх опадів, як свідчать прогнози експертів, посівна фінішує лише з невеликими часовими відхиленнями від традиційних термінів.

Тепер буде важливим рівень стійкості озимих до різного роду стресових умов, особливо низьких температур і їх різких перепадів, адже від цього залежатиме, наскільки підготовленими рослини увійдуть на зимівлю та як добре зможуть перезимувати.

А. Рябокони, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Правительственный законопроект о рынке земли № 2178: обсуждение в экспертной среде и СМИ

Закон о рынке сельскохозяйственных земель, откладываемый почти 20 лет, может стать реальностью. В Верховной Раде Украины, кроме правительственного законопроекта № 2178 «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно оборота земель сельскохозяйственного назначения», зарегистрировали десять законопроектов о введении рынка земли в государстве.

В частности, глава комитета ВР по вопросам аграрной и земельной политики Н. Сольский заявил, что 10 октября истек срок подачи альтернативных законопроектов к законопроекту, внесенному кабинетом министров, связанному с оборотом земель. «Все эти законопроекты, а их сейчас 11, будут в дальнейшем обсуждаться не только комитетом, но и другими участниками рынка и всеми гражданами. Будет найдено общее

решение, в котором будут учтены интересы всех, чтобы оборот земель был прозрачным, а также были учтены интересы и дольщиков, и тех предприятий, которые поднимали и поднимают эту отрасль», – отметил глава комитета.

Н. Сольский также подчеркнул, что в ближайшие недели все зарегистрированные законопроекты будут рассматриваться и анализироваться в комитете. По его словам, параллельно будет идти обсуждение в обществе со всеми задействованными и заинтересованными сторонами.

Главные, ранее предлагаемые новшества в правительственном законопроекте таковы, что сельхозземлю могут купить: любой гражданин Украины или юридическое лицо, зарегистрированное в Украине, территориальные общины и само государство. Иностранцы-физлица и лица без гражданства могут получить ее в наследство, но обязаны продать в течение года после приобретения права собственности. Правда, санкции за невыполнение этого условия не предусматривались. В одни руки, включая связанных между собой лиц (родственники, члены наблюдательных советов для юридических лиц), можно продать не более 15 % такой земли в пределах области и не более 0,5 % земли в Украине.

То есть учитывая, что в Украине, по официальным данным, имеется свыше 40 млн га сельхозземель, один хозяин не сможет купить более 200 тыс. га. На сегодня в собственности владельцев паев находятся 30,7 млн га угодий, из них пахотной земли 27,1 млн га, остальное – луга, лесные участки. Средний размер пая – 1,8 га, но в горных районах он в 2–3 раза меньше, в степных – в 2–3 раза больше. Из 27,1 млн га более половины – в аренде, в среднем арендная плата по итогам 2018 г. составила 8200 грн в год. Но владельцу гектара чернозема можно заработать за год и 20 тыс. грн, а за гектар суглинка – всего 4–5 тыс. грн. Законопроект предусматривает преимущественное право арендаторов на выкуп земли, но не обязывает ее выкупать. В Украине большинство договоров аренды долгосрочные – от 10 до 49 лет.

В дополненном к ранее зарегистрированному правительственному законопроекту № 2178-10 о продаже земли в Украине говорится, что предусматривается некий переходный период при открытии рынка сельхозземель. Как сообщается в тексте законопроекта, пробный период планируют продлить до 1 января 2024 г. В этот период иностранцы не смогут покупать украинские поля. Запрет будет распространяться и на зарегистрированные в Украине компании, конечными бенефициарами которых являются не граждане нашей страны. Не будут допускаться к покупке земли и лица без гражданства. Но исключение будет для тех фирм, которые уже работают на украинской земле не менее трех лет. Они смогут приобрести украинские сельхозземли, которые им сдаются в аренду. Такие арендаторы будут иметь преимущественное право купить земельный участок.

«Требования не распространяются на случаи приобретения в собственность земельных участков их арендаторами, которые являются сельскохозяйственными товаропроизводителями, если с момента государственной регистрации юридического лица – приобретателя права собственности прошло не менее трех лет, а также на случаи приобретения в собственность указанными лицами земельных участков», – говорится в пояснительной записке к законопроекту.

Иницируются также и ограничения на количество приобретенной земли – лимит прописан на уровне 8 % сельскохозяйственных земель области и 0,5 % сельскохозяйственных земель Украины.

Также документ предлагает устанавливать минимальную стартовую цену продажи земельных участков государственной и коммунальной собственности на земельных торгах. Эта цена должна быть не ниже нормативной денежной оценки.

Кроме того, закон «О санкциях» дополняется новым видом санкций – «запрет на приобретение в собственность земельных участков». «Такие санкции вводятся решением Президента Украины по представлению Совета национальной безопасности и обороны Украины и утверждаются постановлением Верховной Рады Украины. Под санкции могут подпадать иностранные государства, неопределенный круг лиц определенной деятельности (секторальные санкции) и отдельные юридические и физические лица», – отмечается в пояснительной записке.

Законопроект, вокруг вероятного содержания которого в Украине в последнее время идет больше всего дискуссий – о рынке земли (№ 2178) небольшой по объему (всего четыре страницы). Поэтому понятно, что он не регулирует весь комплекс земельных вопросов (например, связанных с инвентаризацией сельскохозяйственных угодий, организацией торгов, юридическим оформлением операций, формированием земельных банков, контролем за целевым использованием земли и т.д.). А таких «ключевых вопросов» весьма немало. И каждый из них требует нормирования посредством принятия новых законодательных и нормативных актов или внесения изменений в уже действующие (а именно: Земельный кодекс Украины, Законы Украины «О землеустройстве», «Об оценке земель» и др.).

Завершить формирование законодательной базы, а также принять практические меры, которые должны предшествовать началу рынка земли, надо не позднее чем за год – до 1 октября 2020 г., когда, по расчетам власти, должен заработать рынок земли. Задача же законопроекта № 2178 – определить основные параметры будущего земельного рынка, в том числе и закрепив «красные линии», от захода за которые предостерегает общество.

Эксперты разделились на два лагеря: экономисты поддерживают открытие рынка сельхозземли, хотя и с оговорками, аграрии же выступают против, хотя тоже с оговорками. Главное требование последних – чтобы сделать землю товаром, надо сперва создать надежный механизм функционирования рынка.

Одна из самых принципиальных оговорок касается запрета продажи украинских земель иностранным предприятиям и гражданам. И уже первый абзац документа развенчивает «страшилки» о том, что наш земельный ресурс отдадут на растерзание транснациональным компаниям, которые не только сосредоточат землю в своих руках, но и чуть ли не примутся вывозить знаменитые украинские черноземы эшелонами, сухогрузами и баржами за пределы страны. Согласно первому пункту законопроекта, приобретать право собственности на земельные участки сельскохозяйственного назначения могут только граждане Украины, юридические лица, образованные согласно отечественному законодательству, территориальные громады и государство. Иностранцы и лица без гражданства могут, как исключение, получить временное право собственности на землю, полученную по наследству. При этом пользоваться сельскохозяйственным наделом они смогут не больше года. Поскольку закон обяжет их в течение этого срока продать или подарить землю тем, чьи права на владение ею не ограничены.

В законопроекте сохранена заявленная ранее норма, согласно которой совокупная площадь земельных участков сельхозназначения в собственности любого пользователя (физического или юридического лица) с учетом связанных лиц не должна превышать 15 % (согласно дополнениям – 8 %) земель в пределах одной области, а также 0,5 % земель сельхозназначения – в масштабах страны. При превышении лимита «лишние» гектары будут отчуждать принудительно.

Еще одно важное ограничение касается гарантий преимущественного права на покупку земельного участка его арендатору. При этом запрещены любые манипуляции с ценой (намеренное завышение, чтобы отбить желание пользователя купить надел, или наоборот – занижение под давлением влиятельного арендатора). Напомним также, что правительство анонсировало программу компенсации фермерам части кредитных выплат (в размере ставки рефинансирования НБУ) при покупке сельхознаделов для хозяйственной деятельности.

Фермеры и владельцы индивидуальных крестьянских хозяйств также будут иметь первоочередное право на приобретение государственных и коммунальных земель, которыми они (на законных основаниях) пользуются. То есть, украинцы, которым принадлежит право постоянного пользования или право пожизненного наследуемого владения такими земельными участками, смогут выкупить их в собственность с рассрочкой платежа до пяти лет – по цене, равной нормативной денежной оценке земли, без проведения земельных торгов.

Документ также уточняет порядок ведения и использования госреестров, в частности, Государственного реестра прав, Государственного земельного кадастра и Единого государственного реестра юридических лиц, физических лиц – предпринимателей и общественных формирований.

В экспертной среде в основном приветствуют попытки власти сдвинуть с места законсервированный 18 лет назад процесс формирования земельного рынка. Однако правительственный законопроект считают во многом декларативным. Ведь авторы документа, например, только констатируют: «иностранцы не имеют права на приобретение украинской земли». Но реальных механизмов проконтролировать это, определив бенефициарных владельцев (лиц или группу лиц, которые прямо или косвенно владеют компанией или существенно влияют на принятие ею решений) зарегистрированных в Украине юридических лиц – нет.

«Больше всего беспокоит, что конечными владельцами нашей земли могут стать граждане или фирмы государства-агрессора, – заявил заместитель председателя Всеукраинского аграрного совета Д. Марчук, – а слова о том, что этот вопрос будет контролировать Совет национальной безопасности и обороны, не успокаивает. А как он это будет делать, не имея соответствующего инструментария, никто не объясняет».

Экономист А. Куц предостерегает, что владельцами украинской земли могут стать не просто иностранцы, а международные финансовые спекулянты (в частности, и «доморощенные»), которые сейчас активно зарабатывают на украинских ценных бумагах. Причем, по сути за счет нашего госбюджета. «С учетом ревальвации гривни и реинвестиций дохода от коротких бумаг (3–6 месяцев), минимальная доходность в долларовом эквиваленте гривневых ОВГЗ составит 25–40 %. Если такая же ситуация сохранится и в следующем году, миллиард долларов портфельных инвестиций может принести столько же налогонеоблагаемой прибыли. Если эти деньги завести на рынок земли, получится, что 50 % земельного банка «нерезиденты» купят «на шару». Точнее – за счет бюджетных средств, предусмотренных на погашение ОВГЗ. Поэтому государство в конце следующего года рискует остаться и без денег, и без земли (во всяком случае, без нескольких миллионов гектаров, находящихся в госсобственности)», – прогнозирует экономист.

Также многих экспертов и представителей отраслевых ассоциаций возмутило, что перед подачей в парламент законопроект № 2178 не прошел полноценного общенационального общественного и профессионального обсуждения. Лишь 20 сентября документ обнародовали на сайте минэкономразвития, сообщив, что предложения и замечания к нему будут принимать в течение месяца. Но уже через пять дней документ подали в парламент – причем, как правительственный и требующий первоочередного рассмотрения.

Между тем в Государственной службе Украины по вопросам геодезии, картографии и кадастра сообщили о важном шаге в реформировании земельных отношений. Ведомство планирует завершить инвентаризацию сельскохозяйственных земель до начала работы рынка земли. В этом на совещании под председательством Премьер-министра А. Гончарука заверил заместитель руководителя Госгеокадастра А. Краснолуцкий.

Государственные земли сельскохозяйственного назначения он пообещал учесть еще до конца нынешнего года.

Впрочем, Д. Марчук считает, что качественно выполнить эту задачу в такие сжатые сроки невозможно. По его расчетам, для того, чтобы навести порядок в нашем «реестровом королевстве», например, создать единую интеграционную систему государственных кадастров (соответствующее поручение чиновникам дал А. Гончарук) нужно несколько лет.

Поэтому эксперт призывает проводить земельную реформу в Украине поэтапно. «Первый этап – ликвидация технических проблем, в том числе и тех, о которых говорили сегодня на совещании у премьера. Речь идет, скажем, о наполнении Реестра вещевых прав (надо знать, кто владелец того или иного пая и кто его арендует), о решении вопросов финансовой состоятельности и создании реальных механизмов поддержки малого фермерства.

Второй этап – предоставление права собственности на сельскохозяйственные земли в Украине только нашим соотечественникам – физическим лицам. При этом – с ограничением «в одни руки» в 300–400, максимум до 500 га (сейчас этот вопрос обсуждается).

И только на третьем этапе, если страна убедится, что реформа идет в правильном направлении, что малые и средние потенциальные землевладельцы имеют возможность на равных конкурировать с крупными компаниями, можно постепенно допускать на рынок юридических лиц (но только тех, конечными владельцами которых являются украинцы). При этом земельный банк такого юридического лица следует ограничить 5 тыс. га, а не 200 тыс., как предусматривает законопроект № 2178», – заключает Д. Марчук.

«Законопроект надо доработать. Первое, что бросается в глаза, – это возможность продажи земли бизнес-структурам, зарегистрированным в Украине, но это могут быть и иностранные инвесторы, создавшие у нас свое предприятие, – анализирует член Экономического дискуссионного клуба О. Пендзин. – Эта норма дает аргументы противникам того, чтобы нашу землю покупали иностранцы. Хотя любой запрет можно обойти, например, создав фирму, в которой фиктивным собственником будет гражданин Украины. Ограничение по количеству гектаров, которые можно купить в пределах одного региона и в масштабах страны, выписано правильно, с учетом сложившегося рынка арендуемых земель. Также верно, что среди покупателей могут быть территориальные общины и государство, это создаст конкуренцию на рынке и позволит собственникам паев получить за них справедливую цену».

А вот глава Союза украинского селянства И. Томич говорит, что одного закона недостаточно: надо провести инвентаризацию сельхозземель, завершить размежевание земель государственной, коммунальной и частной собственности, принять закон о заповедных и особо ценных землях. «Государство должно дать землю прежде всего тем, кто ее непосредственно

обрабатывает, а это фермеры, обеспечить их кредитование под залог земли, создав государственный Земельный банк», – уверен И. Томич.

Его поддерживает и глава Ассоциации фермеров и частных землевладельцев И. Слободяник. По его словам, власть должна предоставить возможность фермерам выкупить земли в рассрочку по нормативной оценке стоимости и обязательно дать им приоритетное право выкупа арендуемой земли, в том числе паев. А также обеспечить наличие доступных кредитов.

Эксперты спрогнозировали, что будет с рынком земли, если разрешат ее продажу. По данным Госгеокадастра, самые дорогие земли на Черкащине – 33 тыс. грн/га, это нормативная оценка, но реально может быть и больше. Самые дешевые земли на Житомирщине – 21,4 тыс. грн/га. Если предположить, что все арендуемые пай будут проданы, их владельцы заработают минимум 400 млрд грн. По мнению О. Пендзина, процесс должен пойти быстро, если цена окажется справедливой, а бюрократические процессы упростят до минимума.

«Желающих продать пай за рыночную цену найдется достаточно. Это будут как селяне-пенсионеры, так и горожане, получившие землю в наследство, – прогнозирует О. Пендзин. – Заинтересованы в покупке и арендаторы. Иначе они рискуют, что нынешний собственник перепродает пай. Закон этого не запрещает, даже если земля находится в аренде, а новый владелец может инициировать процесс расторжения договора об аренде через суд, мотивируя тем, что арендатор не соблюдает договоренности».

А вот эксперт рынка земли Р. Головин опасается, что, наоборот, арендаторы станут диктовать цены, пользуясь своим преимущественным правом выкупа и тем, что земля, отданная им в аренду на десятилетия, вряд ли заинтересует нового собственника. Поэтому в лучшем случае владельцам паев удастся продать их по кадастровой стоимости, а то и вовсе покупателей не будет.

Также следует учесть, что относительно предлагаемой правительством земельной реформы существует устойчивое негативное общественное мнение, что отражается свежими опросами сразу двух социологических исследований – социологической группы «Рейтинг» и Киевского международного института социологии (КМИС).

По данным социологической группы «Рейтинг», как заявил руководитель группы А. Антипович, против продажи земли сельскохозяйственного назначения иностранцам выступают 81 % украинцев, поддерживают лишь 13 %.

Он отметил, что в целом, введение рынка земли сельскохозяйственного назначения поддерживают лишь 19 % опрошенных, 73 % респондентов – против этой инициативы, 8 % – не определились. Даже среди младших и состоятельных респондентов, владельцев пая, которые самостоятельно обрабатывают участки, количество противников внедрения рынка земли составляет не менее 60 %.

Также 74 % опрошенных считают, что решение о введении продажи земель сельскохозяйственного назначения в Украине должно приниматься на всеукраинском референдуме.

О том, что земли сельскохозяйственного назначения должны находиться в государственной собственности, по образцу Канады или Израиля, – считают 58 % респондентов. 22 % – не против введения такой модели рынка земли, как в Италии, где пахотные земли могут продаваться или покупаться.

Согласно данным опроса Киевского международного института социологии (КМИС), количество людей, которые выступают против продажи земель сельскохозяйственного назначения, увеличилось. Опрос проводился с 9 по 11 октября. Сообщается, что по сравнению с сентябрьским опросом на шесть процентных пунктов (с 64% до 70%) выросла доля тех, кто считает, что вопрос о продаже земли должен решаться только на всеукраинском референдуме.

Количество тех, кто считает, что этот вопрос могут решить президент, парламент и кабинет министров уменьшилось с 26 % до 20 %.

По данным опроса, если бы референдум о продаже земли состоялся в ближайшее воскресенье, то 55 % украинцев проголосовали бы против продажи земли, 21 % – за продажу, 12 % не принимали бы участие в таком референдуме, еще 12 % – не определились со своим мнением.

Таким образом, если принимать во внимание ответы тех, кто принял бы участие в референдуме и определился, «против» проголосовали бы 72 %, «за» – 28 %.

Учитывая сказанное выше, можно констатировать, что внесение на обсуждение Верховной Рады «сырого» и декларативного законопроекта без надлежащего обсуждения как в экспертной среде, так и с широкой общественностью говорит о существующих проблемах в новом правительстве с информационными коммуникациями. Вследствие сложившейся ситуации, ряд политических сил вполне могут воспользоваться в собственных интересах существующим общественным недовольством относительно правительственных планов по введению рынка земли. Поэтому органам власти следует обратить пристальное внимание на надлежащую подготовку предлагаемых законодательных актов, предварительное обсуждение нововведений с квалифицированной экспертной общественностью и информационное сопровождение в СМИ (*При написании материала использовались такие источники: Официальный сайт Кабинета Министров Украины (<https://www.kmu.gov.ua>); Официальный портал Верховной Рады Украины (<https://rada.gov.ua>); Украинские новости (<https://ukranews.com>); ДелоUA (<https://delo.ua>); Liga.net (<http://www.liga.net>); РБК-Украина (<https://www.rbc.ua>); Сегодня.UA (<https://www.segodnya.ua>); НВ-Бизнес (<http://biz.nv.ua>); Бизнес-Цензор (<https://biz.censor.net.ua>); Интерфакс-Украина (<http://interfax.com.ua>).*

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Напередодні 70-ї річниці від дня заснування Китайської Народної Республіки, 30 вересня 2019 р., в Інституті електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України відбулася зустріч президента Національної академії наук України академіка Б. Патона з Надзвичайним та Повноважним Послом Китайської Народної Республіки в Україні Д. Веєм. На зустрічі були присутні перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік А. Наумовець, заступник директора з наукової роботи Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України академік С. Кучук-Яценко, начальник Відділу міжнародних зв'язків НАН України кандидат історичних наук А. Мирончук, учений секретар Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України кандидат технічних наук І. Клочков і радник Посольства КНР в Україні Ч. Мін.

Президент академії привітав Д. Вея із 70-річчям утворення КНР, зазначивши, що від моменту свого заснування Китайська Народна Республіка досягла величезних успіхів, перетворилася на процвітаючу державу, яка впевнено крокує в майбутнє шляхом прогресу, науки й інновацій.

Академік Б. Патон передав щирі вітання всім китайським ученим і фахівцям, які разом з українськими науковцями працюють над отриманням вагомих результатів за багатьма актуальними напрямками науки й техніки, а також над розв'язанням найскладніших проблем та викликів сьогодення. Водночас він наголосив на тому, що науково-технічна співпраця з КНР була й залишається пріоритетним напрямом міжнародної діяльності НАН України.

Надзвичайний та Повноважний Посол Д. Вей зазначив, що успіхи сучасного Китаю неможливі без активної та дієвої допомоги української наукової спільноти, наголосивши, що керівництво КНР високо оцінює наявний у НАН України рівень високих технологій, відзначає перспективність двосторонньої співпраці й заявляє про готовність її розширення.

З нагоди 70-ї річниці утворення Китайської Народної Республіки та за вагомий особистий внесок у розвиток дружби між Китаєм та Україною, сприяння двосторонньому науково-технічному співробітництву посол Д. Вей вручив президентові НАН України відзнаку Дружби Посольства КНР в Україні, виготовлену спеціально до знаменної дати.

Під час щирої дружньої розмови президент академії відзначив перспективність подальшої співпраці, поінформував китайського дипломата про передові науково-технічні розробки Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України, які на сьогодні активно впроваджуються в Китаї, а той у свою чергу запевнив, що Посольство КНР в Україні й надалі сприятиме розбудові та поглибленню двостороннього співробітництва в

науково-технічній сфері *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 1.10).*

***

Центр дослідження проблематики українського шістдесятництва Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України спільно з Національним музеєм літератури України в рамках ювілейних заходів з нагоди 80-річчя від дня народження В. Шевчука 5 вересня 2019 р. провели круглий стіл на тему «Художньо-інтелектуальний синкретизм творчості Валерія Шевчука».

Захід модерувала керівник Центру дослідження проблематики українського шістдесятництва, провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України доктор філологічних наук Л. Тарнашинська, яка охарактеризувала творчий доробок письменника.

З привітальним словом виступила старший науковий співробітник Національного музею літератури України О. Круківська, яка розповіла про широку культурно-освітню програму, якою музей відзначає ювілей В. Шевчука. Після цього було заслухано ряд наукових доповідей. Так, доктор філологічних наук І. Приліпко запропонувала увазі гостей тему «Інтертекстуальний простір творчості Валерія Шевчука»; провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України доктор філологічних наук Р. Мовчан ознайомила присутніх із творчим набутком В. Шевчука та специфікою його письменницької праці; кандидат філологічних наук Л. Пономаренко провела аналогії творчих шукань В. Шевчука з притчею про «блудного сина». Кандидат філологічних наук С. Чернюк, яка спеціально завітала на цей захід із Житомира, малої батьківщини письменника-ювіляра, розповіла про вшанування славного земляка в місті, де він народився, зокрема в Житомирському державному університеті ім. І. Франка, почесним професором якого він є від 2005 р., а також про літературну премію В. Шевчука, яка від 2011 р. вручається в Інституті філології та журналістики цього закладу.

На закінчення круглого столу Л. Тарнашинська наголосила на надзвичайному вмінні В. Шевчука впродовж десятиліть утримувати увагу до себе, тобто той високий рівень майстерності, що не втомлюються досліджувати літературознавці, а також відзначила його неабияку «застережливу місію» – потужний антиімперський викривальний струмінь, яким пронизана переважна більшість творів письменника, що у світлі останніх подій прочитуються по-новому, через систему застережень і сигналів, які він посилав та посилає зі сторінок своїх романів і повістей.

Після круглого столу всі присутні мали можливість ознайомитися із цікавою літературно-мистецькою виставкою «“Сад житейський” Валерія Шевчука» *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 30.09).*

***

У Львові 7–12 вересня 2019 р. відбулися XVI Warsztaty Herbertowskie («XVI Гербертські майстерні»), участь у яких узяли як науковці НАН України, так і дослідники з Польщі, України, Росії, Іспанія, Італії, Бразилії, Нідерландів та інших країн. Організатор заходу – Інститут літератури (м. Краків, Польща). Роботу конференції було присвячено творчості Ю. Лободовського (секція «Діалог культур Юзефа Лободовського») та Г. Герлінга-Грудзінського (секція «Густав Герлінг-Грудзінський і таборова література»). У рамках конференції працювала також секція «Найновіша польська та українська літератури. Інтерпретації і проблеми дослідження».

XVI Warsztaty Herbertowskie стали важливим майданчиком дослідження посттоталітарних травм, пам'яті та постпам'яті про непрості історичні події ХХ ст., що відбулися в польській, українській, російській літературах. На конференції прозвучало багато цікавих і ґрунтовних доповідей, усі вони викликали жвавий інтерес слухачів і підживлювали плідну дискусію.

Молодший науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України кандидат філологічних наук Т. Михайлова виступила з доповіддю на тему ««...Шкодную, що я не поляк»: питання національної ідентичності в таборовій прозі Василя Стуса». Дослідниця розповіла про зацікавлення українського письменника польською мовою, літературою, перекладами з польської, періодичними виданнями, які він передплачував перебуваючи в таборі та на засланні. Особливу увагу було приділено 12-му запису «З таборового зошита» В. Стуса, у якому він висловив захоплення антитоталітарним суспільно-політичним рухом у Польщі («Солідарність») і гаряче підтримав його.

Конференція відбулася в атмосфері взаємного зацікавлення: доповідачі мали можливість відповісти на численні запитання, взяти участь у конструктивних дискусіях, поспілкуватися поза секційною роботою, відвідати презентації польських видань, поділитися своїми творчими пошуками (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 30.09.*

***

Конференція молодих учених з матеріалознавства та інженерії поверхні (Young Scientists Conference on Materials Science and Surface Engineering MSSE2019), організована Радою молодих науковців і спеціалістів Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка НАН України (ФМІ НАН України), відбулася 25–27 вересня 2019 р.

Метою проведення заходу була підтримка молодих науковців і фахівців наукових установ НАН України, закладів вищої освіти України в підвищенні їхньої професійної кваліфікації та наукового рівня, а також обмін

ідеями й підходами, апробація нових наукових результатів, набуття досвіду публічного викладу та захисту основних положень наукових досліджень.

Тематика конференції охоплювала чотири напрями: Fracture Mechanics and Strength of Materials, Corrosion Protection of Materials, Modern Problems of Materials Science, Information and Diagnostic Systems.

Конференція відбувалася у Львівському національному університеті ім. І. Франка за підтримки ряду партнерів і спонсорів: корпорації «Енергоресурс-інвест», ДП ІЦ «Техно-ресурс», ДМП «Газотермік», «ДП ІЦ Львівантікор», компанії «Електро».

У роботі MSSE-2019 взяли участь понад 50 молодих науковців та фахівців з різних міст України: Львова, Києва, Харкова, Дніпра, які загалом представили 15 академічних та університетських установ.

Конференція продемонструвала високий науковий і науково-технічний рівень молодих науковців, зафіксувала найважливіші наукові досягнення в ділянках з проблематики конференції. Успішне проведення конференції свідчить про її актуальність і велике значення.

У рамках роботи конференції також було проведено засідання Ради молодих вчених Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України, метою якого стало обговорення ключових положень реформування науки України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 10.10*).

***

Делегація Президії НАН України на чолі з першим віце-президентом НАН України, головою Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академіком НАН України А. Наумовцем 27 вересня 2019 р. відвідала Фізико-технологічний інститут металів та сплавів (ФТМІС) НАН України. До складу делегації входили керівник Сектору фізико-технічних і математичних наук Науково-організаційного відділу Президії НАН України кандидат технічних наук І. Мальчевський та учений секретар зазначеного сектору кандидат технічних наук С. Беспалов.

Метою відвідання було ознайомлення з перебігом виконання цільового науково-технічного проекту НАН України «Проривні мГД-плазмові технології одержання нового покоління литих конструкційних та композиційних матеріалів для високотехнологічних галузей техніки», який виконується у 2018–2019 рр. за напрямом «Підтримка пріоритетних для держави наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок» та фінансується в межах бюджетної програми КПКВК 6541230 «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень».

Члени делегації ознайомилися з результатами проведених досліджень, які представили керівник проекту – завідувач відділу ФТМІС НАН України академік НАН України В. Дубоделов та відповідальні виконавці – директор ФТМІС НАН України член-кореспондент НАН України А. Нарівський, заступники директора ФТМІС НАН України доктор технічних наук А.

Верховлюк і доктор технічних наук М. Тарасевич. До виконання мультидисциплінарного проекту за окремими напрямками було залучено провідних фахівців інших установ академії: завідувача відділу Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України член-кореспондента НАН України П. Стрижака, завідувача лабораторії Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України доктора технічних наук В. Панаріна.

В основу проекту покладено ідею комплексного впливу на металевий розплав термосиловими діями, зокрема низькотемпературною плазмою, яка занурена в розплав, та електромагнітними полями, що забезпечують індукційний нагрів і відповідні гідродинамічні режими руху рідкого металу в умовах дії магнітогідродинамічних (МГД) чинників. Таке технічне рішення дає можливість руйнувати ділянки мікронеоднорідностей у рідкому сплаві, які є носіями небажаної металургійної спадковості, диспергувати наявні кластери, інтерметаліди, здійснювати синтез зміцнюючих фаз безпосередньо в матричному сплаві.

Презентації виконавців проекту дали змогу висвітлити всі основні аспекти проекту, головні здобутки та перспективи подальших досліджень.

Створювані новітні технології та обладнання, що не мають аналогів у світі, забезпечать підвищення механічних, технологічних та експлуатаційних властивостей алюмінієвих сплавів, які широко використовуються для виготовлення відповідальних конструкцій у високотехнологічних галузях промисловості. Зацікавленість у зразках експериментальних сплавів, розроблених технологіях та обладнанні виявили провідні вітчизняні підприємства та компанії, зокрема КБ «Прогрес» ім. Івченка, ДП «Антонов», КБ «Південне», ДП НВКГ «Зоря» – «Машпроект», ДП «КБ ім. Морозова», ДП «Завод ім. Малишева», АТ «Мотор-Січ», ДП «Укрзалізниця».

Подальше дослідження впливу МГД-плазмової дії на розплав дасть можливість визначити потенційні можливості нових технологій для підвищення механічних властивостей алюмінієвих сплавів, зокрема, в умовах роботи при підвищених температурах, а також для зменшення схильності до утворення гарячих тріщин. У перспективі це забезпечить здешевлення виробництва сплавів і виробів з них, подовження терміну їх експлуатації (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 9.10*).

***

У Львові 12–14 вересня 2019 р. відбувся XXIV Міжнародний семінар «Прямі та обернені задачі теорії електромагнітних та акустичних хвиль (DIPED-2019)», організований Інститутом прикладних проблем механіки та математики (ІППММ) ім. Я. С. Підстригача НАН України за підтримки Західноукраїнського об'єднаного осередку IEEE – IEEE Ukraine Section (West) MTT/ED/AP/EP/SSC Societies Joint Chapter, який функціонує на базі інституту. Семінар було присвячено 100-річчю натхненника, організатора та активного учасника семінару DIPED професора Б. Каценеленбаума.

Співорганізаторами семінару були Тбіліський державний університет ім. І. Джавакішвілі (Тбілісі, Грузія) та Грузинський осередок IEEE – MTT/ED/AP Georgian Chapter.

Технічну підтримку для семінару надали три науково-технічні товариства Міжнародного інституту IEEE (Інститут інженерів з електрики й електроніки, США) – AP, ED, MTT Societies.

Програмним комітетом DIPED-2019 у програму заходу було включено 39 робіт. Доповідачами були науковці з Грузії, Ізраїлю, Німеччини, США, Туреччини та України.

Робота семінару відбувалася в межах таких секцій:

- дифракція та розсіювання хвиль;
- поширення в складних середовищах;
- моделювання і вимірювання в електромагнетизмі;
- моделювання антен;
- неоднорідні структури;
- аналітичні та числові методи;
- електромагнітні й акустичні застосування.

Пленарне засідання розпочалося з виступу співголови програмного комітету DIPED-2019, професора М. Войтовича. Свою доповідь він присвятив видатному вченому з теорії електромагнітних хвиль професору Б. Каценеленбауму (1919–2015). Доповідач, зокрема, зазначив, що роль професора Б. Каценеленбаума у створенні семінару DIPED була визначальною. Його ентузіазм та постійна підготовка наукових робіт для цього заходу значною мірою визначали науковий напрям семінару DIPED.

Професор Б. Каценеленбаум опублікував 12 монографій та близько 120 праць з теорії електромагнітного поля. Останні опубліковані статті та доповіді на міжнародних конференціях (Канада, Грузія, Росія, Іспанія та Україна) стосувалися проблем відновлення форми розсіювача та передачі електроенергії хвильовими пучками. Професор Б. Каценеленбаум отримав Державну премію України в галузі науки й техніки в 1989 р. Він був членом IEEE та Товариства Попова. З листопада 1998 р. проживав у м. Нахарія (Ізраїль).

За результатами заходу надруковано збірник праць конференції обсягом 198 с. Проведено підготовку до передачі праць у Міжнародну наукову електронну бібліотеку IEEE Xplore Digital Library.

Дотримуючись традиції DIPED, учасники семінару багато часу проводили в наукових дискусіях поза секційними засіданнями. Після завершення технічної програми семінару відбулася традиційна вечеря, де було вручено нагороди кращим молодим доповідачам.

Було також обговорено шляхи вдосконалення майбутнього формату семінару та враховано пропозиції учасників. Прийнято рішення, що наступний (XXV) семінар DIPED-2020 відбудеться в Тбіліському державному університеті в середині вересня 2020 р.

Детальна інформація про DIPED-2019 доступна на веб-сторінці: <http://www.ewh.ieee.org/soc/cpmt/ukraine> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 8.10).

***

Співробітники Державного агентства України з управління зоною відчуження (ДАЗВ) із залученням представників Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника Наукового гідрофізичного центру НАН України та Державної установи «Держгідрографія» Міністерства інфраструктури України 12 вересня 2019 р. провели прес-конференцію для засобів масової інформації, на якій презентували результати спільної річкової комплексної науково-дослідної експедиції «Прип'ять-2019». Цю експедицію в акваторіях головного навігаційного фарватеру р. Прип'ять провели 8–21 серпня 2019 р. науковці Наукового гідрофізичного центру НАН України, заповідника та ДУ «Держгідрографія».

Прес-конференцію відкрив голова ДАЗВ В. Петрук, який зазначив, що результати комплексного дослідження р. Прип'ять на сьогодні особливо важливі для прийняття виважених рішень щодо можливості впровадження нових туристичних маршрутів на виконання Указу Президента України від 10 липня 2019 р. № 512/2019 «Про деякі питання розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», оскільки потрібно спочатку пересвідчитись у їх цілковитій безпечності.

Під час прес-конференції науковці звітували про отримані результати, зокрема про встановлені навігаційні небезпеки та виявлені затонулі об'єкти.

Так, під час обстеження в прибережних смугах і руслі р. Прип'ять було виявлено понад 20 об'єктів, які становлять навігаційну небезпеку, шість надводних об'єктів високого рівня небезпеки та групу екологічно небезпечних об'єктів, пов'язаних із витіканням нафтопродуктів (залишків дизельного палива й мастила).

Результати гідроакустичних досліджень презентував в. о. завідувача відділу панорамних акустичних систем Наукового гідрофізичного центру НАН України С. Федосеєнков. Він показав, що при проведенні гідроакустичної зйомки р. Прип'ять вдалося виявити та дослідити навігаційно небезпечні об'єкти природного й техногенного походження, визначити їхні географічні координати та розміри, побудувати математичні моделі. Ці об'єкти потребують додаткового вивчення та реєстрації на картах для повторних досліджень.

Науковці розповіли, що під час досліджень було складено реєстр небезпечних для судноплавства об'єктів у прибережних смугах і руслі Прип'яті. Для відновлення судноплавства необхідно прибрати затонулі й покинуті об'єкти, але перед цим оцінити ризики забруднення як радіонуклідами чорнобильського походження, так і можливими рештками нафтопродуктів у покинутих суднах. Ретельне ж дослідження потенційних радіаційно небезпечних об'єктів у прибережних смугах і руслі дасть змогу

мінімізувати винесення радіонуклідів за межі зони відчуження та запобігти можливому погіршенню радіаційного стану поверхневих вод.

На думку науковців, для ефективного розв'язання названих проблем, виявлених під час експедиції, потрібно застосувати метод програмно-цільового планування й управління, а як інструмент використати відповідний цільовий комплексний науково-технічний проект, концепцію якого й було запропоновано розробити в якнайкоротший термін. Про це у своєму слові зазначив науковий керівник експедиції, директор Наукового гідрофізичного центру НАН України член-кореспондент НАН України О. Щипцов. Він, зокрема, повідомив про значні спільні зусилля наукових установ та організацій, докладені в цьому напрямі.

Зокрема, директор заповідника кандидат географічних наук О. Галущенко наголосив на важливості додаткового оцінювання потенційних ризиків для флори та фауни, оскільки Прип'ять – це насамперед унікальний науково-дослідний полігон, а не лише привабливий туристичний об'єкт. Тому планується допуск лише малогабаритних плавзасобів, які не становлять небезпеки для природного середовища річки (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 2.10).

***

В Інституті зоології ім. І. Шмальгаузена НАН України 13–14 листопада 2019 р. відбудеться 40-ва ювілейна Конференція молодих дослідників-зоологів. Організатором заходу виступає Рада молодих вчених зазначеної академічної наукової установи.

До участі в конференції запрошуються молоді вчені наукових та науково-освітніх закладів України з доповідями, що висвітлюють результати оригінальних досліджень у галузі фауни, систематики, екології, морфології, поведінки тварин, палеонтології, зоогеографії та охорони тваринного світу.

Для участі в заході обов'язковою є попередня реєстрація – до 28 жовтня 2019 р. необхідно надіслати заповнену заявку (див. нижче) на електронну поштову скриньку: conference.rmd@gmail.com.

Деталі щодо проведення конференції буде надіслано іншим інформаційним листом (разом з програмою конференції) усім учасникам після 1 листопада 2019 р. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 4.10).

***

З 16 по 21 вересня 2019 р. в Одесі на базі Одеського національного університету ім. І. Мечникова відбулася X ювілейна Міжнародна наукова конференція «Функціональна база наноелектроніки». Організатором конференції виступив Інститут сцинтиляційних матеріалів НАН України разом з партнерами з інших академічних інститутів і провідних університетів України.

Серед авторів понад 40 доповідей, представлених у матеріалах конференції, є представники п'яти країн, включаючи Німеччину, Китай і Канаду, а також 10 провідних університетів України та семи інститутів НАН України.

Учасники конференції з інтересом заслухали презентації про сучасні розробки й дослідження, які викликали живі дискусії.

Тематична спрямованість конференції відповідала найсучаснішим напрямкам досліджень у сфері нанотехнологій і використання наночастинок та наноструктур в різних сферах, що мають практичну спрямованість. Крім уже традиційних застосувань у розвитку теорії та практики сучасного виробництва елементної бази й нанотехнологій, велику увагу було також приділено їх застосуванню і в інших суміжних сферах.

Також учасниками конференції було сформовано перспективну програму тематики майбутніх досліджень.

На думку учасників конференції, вона, як і раніше, збереться через два роки, у 2021 р. Організатори очікують на нові та цікаві доповіді (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 4.10*).

***

З 24 по 27 вересня 2019 р. в Інституті кібернетики ім. В. Глушкова НАН України відбувся Міжнародний науковий симпозіум «Питання оптимізації обчислень (ПОО-XLVI)», присвячений 50-річчю від дня проведення I симпозіуму та літньої математичної школи з питань точності й ефективності обчислювальних алгоритмів 1969 р.

Організаторами симпозіуму виступили: Міністерство освіти та науки України, Національна академія наук України, Інститут кібернетики ім. В. Глушкова НАН України, Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка, Харківський національний університет ім. В. Каразіна та АТ «Інститут інформаційних технологій» (м. Харків).

У роботі симпозіуму взяли участь 114 учасників із 46 організацій із шести країн світу, зокрема з України, Швейцарії, Німеччини, Польщі, Росії та Білорусі.

Тематика симпозіуму є актуальною, оскільки спрямована на побудову ефективних (у тому числі оптимальних) методів розв'язання складних задач, використання методів паралельної математики, застосування комп'ютерних технологій розв'язання задач прикладної та обчислювальної математики із заданими значеннями характеристик якості за точністю і швидкодією.

Для учасників симпозіуму було організовано відвідання меморіальної кімнати академіка В. Глушкова – засновника та першого директора інституту, кімнати пам'яті Інституту та суперкомп'ютерного комплексу СКІТ. Далі учасники заслухали та обговорили ряд цікавих і змістовних наукових доповідей.

Під час роботи симпозіуму було проведено конкурс на кращу доповідь молодого вченого.

На заключному засіданні було прийнято відповідні рішення:

1. Вважати за доцільне подальше проведення наукових форумів з питань оптимізації обчислень з частотою не менше один раз на два роки. Наступний науковий форум – Міжнародну наукову конференцію «Питання оптимізації обчислень» провести 21–24 вересня 2021 р. у Львові разом з Національним університетом «Львівська політехніка» та Інститутом прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України.

2. Ініціювати плідну співпрацю НАН України, вищої школи та іноземних університетів з метою залучення наукової молоді до участі в наукових форумах з оптимізації обчислень.

3. У програмі майбутніх форумів передбачити пленарні доповіді провідних учених з актуальних питань оптимізації обчислень, як у теоретичному плані, так і в плані їх застосування в різних галузях науки й техніки.

З програмою симпозіуму можна ознайомитися на сайті Міжнародних наукових форумів за посилання: <http://iscopt.com.ua/index.php/uk> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 4.10*).

***

Лекторій дніпровського техфесту Interpipe TechFest 2019 відбудеться 19–20 жовтня 2019 р. Серед спікерів учені НАН України.

Цього року дводенна програма лекторію складається із чотирьох основних блоків: «Як технології змінюють світ?», «Українські вчені», «Космос» та «Освіта майбутнього».

Захопливі науково-популярні лекції приготували українські вчені. Учена-кліматолог та фахівець міжкультурної групи експертів з питань зміни клімату (IPCC), старший науковий співробітник Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України кандидат фізико-математичних наук С. Краковська поінформує, що ж все-таки відбувається на сьогодні з кліматом та чи рятують сучасні технології від кризи або ж, навпаки, поглиблюють її. Старший науковий співробітник Інституту проблем математичних машин та систем НАН України кандидат фізико-математичних наук К. Терлецька поінформує про історії легендарних морських чудовиськ та джерело цих міфів – внутрішні хвилі водойм. Також українські науковці розповідатимуть, як криптологи захищатимуть ваші секрети від квантових комп'ютерів і навіщо людство шукає позаземний розум.

Блок «Космос» стартує з традиційного огляду головних подій у дослідженні космосу від журналіста НВ І. Яковини. У блоці можна буде почути виступи фахівців галузі – наукових співробітників Головної астрономічної обсерваторії НАН України, представників КБ «Південне» та «Південмашу». Спеціальний гість – аналоговий астронавт Austrian Space Forum І. Муньос – розповість про те, як він з колегами-науковцями готується

до колонізації Марсу, які експерименти вони проводять у пустелях та які технології випробовують. Технічний директор американської компанії Couri й член ради директорів «Прогрестех-Україна» А. Кульчицький розповість, як увійти в команду місії NASA з дослідження комети Чурюмова – Герасименко та стати фіналістом програми New Frontiers, а також розповість про те, яка в цьому роль українських інженерів.

Послухати лекції та поспілкуватися зі спікерами можна буде на головному інженерному шоу країни Interpipe Techfest-2019 в Дніпрі.

Повна програма лекторію – за посиланням: <http://techfest.interpipe.biz/lecture> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 4.10).*

***

Черговий захід у рамках спільного проекту Інституту проблем математичних машин та систем (ІПММС) НАН України, Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України й Інституту програмних систем НАН України Real Science відбудеться 23 жовтня 2019 р.

Тема: «Комп'ютер та наука».

Лектор – директор Інституту гідромеханіки НАН України академік В. Грінченко.

Під час лекції йтиметься про вплив комп'ютера на науку. Телескоп відкрив людині вікно в макросвіт. Зазирнули – і продовжуємо дивуватися цим світом. Мікроскоп відкрив людині мікросвіт. Це не менш дивно й цікаво. Комп'ютер відкриває людині вікно в нелінійний світ. Трохи історії та приклади того, що ми там знаходимо. Несміливі кроки передбачення.

Початок – о 19:00 за адресою: м. Київ, вул. Володимирська, 45-а (Київський будинок вчених НАН України).

Керівник лекторію – старший науковий співробітник відділу математичного моделювання морських і річкових систем Інституту проблем математичних машин та систем НАН України доктор фізико-математичних наук К. Терлецька (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 7.10).*

***

У Львові в Інституті прикладних проблем механіки й математики ім. Я. С. Підстригача НАН України та Львівському національному університеті ім. І. Франка 17–20 вересня 2019 р. відбулася X ювілейна Міжнародна наукова конференція «Математичні проблеми механіки неоднорідних структур».

Метою конференції було створення робочої платформи для представлення та обговорення сучасних досягнень і проблемних питань у багатьох напрямках механіки та встановлення творчих контактів між ученими різних наукових і науково-виробничих установ України та за її межами.

Участь у конференції взяло 268 учасників, які подали 152 наукові доповіді. Серед авторів – учені з Австралії, Алжиру, Білорусі, Вірменії, Ірану, Китаю, Нігерії, Німеччини, Польщі, Тайваню, Швеції та України (з Вінниці, Дніпра, Івано-Франківська, Запоріжжя, Києва, Кривого Рогу, Луцька, Львова, Миколаєва, Одеси, Рівного, Слов'янська, Тернополя, Умані, Харкова). Упродовж роботи конференції було представлено 102 доповіді, серед яких 11 пленарних.

До початку роботи конференції було надруковано збірник наукових праць «Математичні проблеми механіки неоднорідних структур» (вип. 5), який розповсюджено серед учасників конференції, а також розіслано до найвідоміших вітчизняних бібліотек. Електронний варіант збірника опубліковано на офіційній веб-сторінці конференції.

За рішенням програмного комітету кращі наукові доповіді, виголошені на конференції, рекомендовано до опублікування в міжнародному науковому журналі «Математичні методи та фізико-механічні поля», який входить до категорії «А» переліку наукових фахових видань України та перекладається у видавництві Springer.

У підсумковій дискусії керівники засідань, запрошені лектори та учасники конференції відзначили належний рівень її організації і високу активність учасників, висловили побажання щодо продовження славної традиції проведення цієї конференції у Львові. При цьому було звернуто особливу увагу на потребу підтримки та активізації наукових досліджень у галузі математичних проблем механіки та математичного моделювання в Україні (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 7.10*).

***

В Інституті газу НАН України 27 вересня 2019 р. уже вдруге відбувся круглий стіл на тему: «Перспективи впровадження інновацій у атомній енергетиці України».

Головними організаторами круглого столу виступили Рада молодих вчених (далі – РМВ) при Відділенні фізико-технічних проблем енергетики НАН України та Молодіжна секція Українського ядерного товариства (УкрЯТ). Співорганізатори заходу: РМВ Інституту газу НАН України, РМВ Інституту проблем безпеки АЕС НАН України та РМВ Інституту ядерних досліджень НАН України. Інформаційна підтримка: телеканал «Правда ТУТ».

У заході взяли участь представники дирекції Державного підприємства «Національна енергогенеруюча компанія (НАЕК) “Енергоатом”», Інституту газу НАН України, УкрЯТ, Інституту проблем безпеки АЕС НАН України, відокремленого підрозділу «Хмельницька АЕС» ДП «НАЕК “Енергоатом”», Інституту ядерних досліджень НАН України, Національного науково центру «Харківський фізико-технічний інститут», ВП «Науково-технічний центр» ДП «НАЕК “Енергоатом”» (ВП «НТЦ» ДП «НАЕК “Енергоатом”»), ДП

«Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки», Інституту електродинаміки НАН України, Technetics Group France, Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського, Інституту технічної теплофізики НАН України, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського». З метою популяризації науки та атомної енергетики серед шкільної молоді на заході були присутні представники Молодіжної ради м. Вишневе.

Під час круглого столу обговорювали питання ліцензування ядерних енергетичних установок, продовження терміну експлуатації діючих АЕС України, інновації у сфері поводження з радіоактивними відходами, екологічного стану, зняття з експлуатації, а також застосування робототехніки на Чорнобильській АЕС, систем підтримки прийняття рішень у реальному часі для важких аварій на АЕС, підвищення ефективності роботи міжсистемних ліній електропередачі для АЕС України, які планують експортувати електроенергію, перспектив впровадження нових матеріалознавчих і ущільнюючих технологій для атомної енергетики, технологій екстреного охолодження ядерного реактору, технологій модульних ядерних реакторів, перспектив термоядерної енергетики, а також застосування ядерних технологій у медицині.

Після кожної з доповідей радник президента ДП «НАЕК “Енергоатом”» Г. Балакан активно обговорював перспективи впровадження інновацій, представлених доповідачем в атомно-енергетичний комплекс України.

Захід має посприяти подальшій співпраці між українською наукою та атомною енергетикою України.

Переглянути сюжет від телеканалу «Правда ТУТ» можна за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=05bGgUm8l8E&feature=youtu.be> (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 7.10).*

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

На сторінках Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (вип. № 37, 5–11 жовтня 2019 р.) вийшла друком стаття «Германіум: ураганно-розсіяна цінність», серед авторів якої завідувач відділу проблем перспективного розвитку ПЕК Інституту економіки промисловості НАН України кандидата технічних наук Д. Череватський.

Автор зазначає: «Ціна германію на сьогодні становить близько 1 тис. 500 дол./кг. Ціни на вироби з германію набагато вищі. Кілограм детекторного германію коштує 12–14 тис. дол. Водночас тільки в Донецькому вугільному басейні геологічна служба щорічно погашає (списує) близько сотні тонн запасів германію, що відповідає приблизно 60 % річного світового виробництва цього стратегічного металу. Якщо вугілля – справжній хліб

промисловості, то рідкісноземельні метали, за висловом академіка Ферсмана, її вітаміни. Германій не є рідкісноземельним металом, він із групи розсіяних, але за дозами вживання та ефектом оздоровлення може бути і вітаміном, і стимулятором промисловості. (...) Наявність в Україні багатих на германій вугільних пластів і велика потреба у цьому елементі напівпровідникових та оптико-механічних виробництв, що працювали за радянських часів на обороноздатність країни, зумовили створення потужного комплексу з отримання германію, до якого увійшли спеціалізований цех Запорізького титано-магнієвого комбінату (ЗТМК), Северодонецький хіміко-металургійний завод (філіал ЗТМК) і більш як 10 вітчизняних коксохімічних заводів».

Д. Череватський описує стан вітчизняних родовищ та заходи, необхідні для відновлення роботи вітчизняного германієвого виробничого комплексу: «Українські вугільні родовища, що характеризуються германієвою металоносістю, на сьогодні не використовуються в повному обсязі за комплексним призначенням. Тільки в Донецькому вугільному басейні геологічна служба щорічно погашає (списує) приблизно сотню тонн запасів цього стратегічного металу. Безповоротні втрати високовартісного германію відбуваються на тлі збитковості або малої рентабельності шахт. Металево багатство сформованих за тисячоліття вугільних родовищ розноситься вітрами та з водою на шкоду довкіллю і майбутнім поколінням, що залишаються без стратегічних запасів сировини високих технологій. Проте ще не все втрачено назавжди...»

Учений пояснює навіщо германіум потрібен Україні: «Українська макроекономіка потребує ринку германію. До первинної ланки вітчизняного ринку германію можуть увійти виробники германієвого коксохімічного концентрату, компанії-розробники вугільного родовища категорії “Б”, тобто покладів з ураганими концентраціями германію, а також підприємства-власники УРГ, що отримують германієвий зольний концентрат. Другу і третю ланки ринку мають становити відповідні хіміко-металургійні підприємства з перероблення германієвої сировини й підприємства-споживачі германію та його сполук, що випускають високотехнологічну продукцію з високою доданою вартістю. І перш за все ключовими завданнями створення новітньої германієвої галузі є економічні: оцінка її значущості для національного господарства і визначення напрямів промислової політики щодо економіко-правової підтримки, вибір моделі участі держави і приватних компаній у просуванні національного германієвого проекту, у підйомі відповідних секторів вугільної промисловості тощо. Без грамотно прописаного рецепту поновлення виробництва германій так і залишиться розсіяним...»

З повним текстом статті можна ознайомитися за посиланням: https://dt.ua/energy_market/germanium-uraganno-rozsiyana-cinnist-325393_.html (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 9.10).

***

На сайті блог-платформи Site.ua 18 вересня 2019 р. розміщено статтю старшого наукового співробітника Інституту програмних систем НАН України кандидата фізико-математичних наук О. Ігнатенка, присвячену основним задачам теорії ігор.

О. Ігнатенко описує основні задачі теорії ігор, дизайн механізмів та приклади, які показують дію цієї теорії в практичній площині.

У першій частині статті, яка має підназву «Найгірша гра сторіччя в бадмінтон та поділ торту», учений пояснює: «Дизайн механізмів – це обернена задача до щойно описаної, яка полягає в створенні правил гри, які б гарантували певну поведінку раціональних гравців. Тобто, головний фокус дизайну механізмів зосереджений на формуванні інституцій, правил або стимулів (в залежності від контексту задачі), які мають спонукати гравців до певної бажаної поведінки. Відповідно, погані механізми спонукають учасників робити дивні на перший погляд речі». Далі він ілюструє цю ідею прикладами «найгірша гра сторіччя в бадмінтон» (описана у книзі «20 лекцій з алгоритмічної теорії ігор» Т. Роугартеном) та «поділ торту», зауважуючи наостанок, що «Ще одним цікавим застосуванням дизайну механізмів є правила (протоколи) переговорів. Цілком аналогічні протоколи можна створювати, наприклад, для опису транзакцій на он-лайнних біржах або аукціонах. Скажімо, для вирішення проблеми гарантування чесності при купівлі товару за об'явою».

У другій частині статті, яка має підназву «Тістечко з горішками та інші історичні приклади», О. Ігнатенко ускладнює попередню задачу про «поділ тістечка» з огляду на останні дослідження (Нобелівська премія з економіки 2007 р. була вручена Гурвічу, Маскіну та Майерсону за «розробку основ теорії дизайну механізмів»).

Автор статті описує також ідею рівноваги Байеса – Неша та сигнальних ігор, хрестоматійну китайську історію про могутнього євнуха Жао Гао та інші цікаві приклади.

Наостанок О. Ігнатенко підсумовує: «Загалом, механізм дизайну працює в ситуаціях, коли є гравці різних типів (умовно хороші й погані), і ми хочемо розробити систему правил, яка б розрізняла хороших й поганих і давала їм відповідні виграти. Добре налагоджений механізм має спонукати гравців говорити правду про свій тип і, в ідеалі, давати хорошим перевагу. Це не означає, що прилітає фея і винагороджує хороших, просто (якщо говорити про економічні механізми) той, хто діє якнайкраще, отримує більше грошей. Очевидною цариною застосування дизайну механізмів є державні політики, то ж наступна публікація буде присвячена механізмам фінансування суспільних проектів».

Із повним текстом статей можна ознайомитися за посиланнями: <https://site.ua/olexii.ignatenko/22748-teoriya-igor-i-dizayn-mehanizmv-naygirsha>

gra-storichchya-u-badminton-ta-podil-tortu (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 4.10).

***

ГМО-комарів випускають у дику природу в надії, що вони допоможуть у боротьбі з небезпечними захворюваннями. Нещодавно ГМО-комарі опинилися в центрі бурхливого наукового обговорення, а також у центрі уваги ЗМІ.

Що відбувається пояснила зоологиня Н. Атамась: «Комарі – найбільш смертоносні тварини на планеті. За різними оцінками, вони вбивають близько 500–750 тис. людей щороку. Тільки на малярію припадає від 230 до 639 тис. смертей. Вірус Зіка та Західного Нілу, жовта лихоманка, лихоманки Денге та чикунгунья, японський енцефаліт та сама малярія – ось неповний перелік хвороб, переносниками яких є комарі. Спроби боротьби з комарами та з поширенням хвороб за допомогою інсектицидів виявились неефективними. Комарі швидко пристосовувались, а інсектициди вбивали інших безневинних представників фауни, зокрема рідкісні та зникаючі види, й негативно впливали на здоров'я людей і тварин. Але розвиток молекулярної біології та біотехнології показав нові можливості в боротьбі з комарами й паразитами в них «на борту». Є декілька молекул, наявність яких у комарах через введення або експресію генів здатна тим чи іншим чином блокувати передачу патогенних мікроорганізмів. У 2013 р. британська комерційна біотехнологічна компанія Oxitec Ltd. розпочала масштабний експеримент з випуском генетично модифікованих комарів на природні території в Бразилії. Поблизу міста Якобіна протягом 27 місяців на природні території потрапило близько 450 тис. самців генетично модифікованих комарів, які мали звести нанівець місцеву популяцію *Aedes aegypti* – принаймні на 85 %. У чому тут секрет? У геном самців комара *Aedes aegypti*, який є переносником найбільш небезпечних захворювань, вмонтували домінуючий летальний ген OX513A. Паруючись із самицями в дикій природі, самці передавали б нащадкам у першому поколінні ген, який вбивав би їх до того, як вони встигли би розмножитись. Дорослі самці ГМО-комарів, потрапивши в природу, теж жили б недовго – два–три дні. Лабораторні експерименти показали, що за таких умов виживало б не більше 3–4 % нащадків ГМО-комарів і ці нащадки були б занадто слабкими, аби розмножитись».

Про результати цього експерименту, долю технології ГМО-комарів у США, неоднозначну статтю в журналі *Nature* та про те, чи справді комарі почали вимирати – можна прочитати в повній версії статті за посиланням: <https://kunsht.com.ua/loviti-gmo-komarika> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 4.10).

***

На сторінках журналу «Вісник НАН України» (№ 9, 2019 р.) вийшла стаття радника при дирекції Інституту географії НАН України

академіка Л. Руденка, у якій простежено складні зміни, що відбулися в біосфері в процесі використання її ресурсів, та етапи формування нової світоглядної парадигми розвитку людства у ХХІ столітті.

Із повним текстом статті «Світоглядна орієнтація розвитку людства і її сприйняття в Україні» можна ознайомитись за посиланням: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5521>
(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 2.10).

***

На шпальтах газети «День» (№ 171–172, 20 вересня 2019 р.) опубліковано нарис ученого секретаря Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України кандидата філологічних наук К. Буркута, присвячений подорожі до батьківщини видатної української художниці К. Білокур.

Автор оповідає історію створення Музею-садиби К. Білокур: «Заклад було створено 1977 р., через 16 років після смерті мисткині. До цього в хаті Білокурів мешкали уродженці Богданівки, котрі емігрували з Франції. Після їхнього хазяйнування рідний будинок художниці перетворився на напівзруйновану халупу. Відновлювати хату мисткині й створювати в ній музей допомагали визначні діячі української культури, зокрема М. Бажан, Н. Матвієнко, О. Гончар, І. Драч, О. Непорожній, Г. Самарська. Пам'ятник К. Білокур у дворі музею зробив її племінник – І. Григорович, котрому тітка матеріально допомагала під час навчання. К. Білокур сподівалася, що І. Григорович стане художником. У хату художниці ведуть невеличкі сіни, на стіні яких нанесено слова О. Гончара про значення творчості К. Білокур, обрамлені птахами й квітами роботи Г. Самарської – улюбленої учениці художниці, також богданівської уродженки. Вона ж розписала й піч у кімнаті, що являє собою своєрідну вітальню мисткині».

Автор описує життєвий шлях становлення художниці: «Широке визнання прийшло до мисткині несподівано. Вона почула пісню “Чи я в лузі не калина була...” у виконанні О. Петрусенко і була вражена талантом прими, написала їй листа, до якого долучила свій малюнок калини. Дівчина не знала адреси співачки й підписала конверт просто: “Київ, академічний театр, Оксані Петрусенко” (звісно, що пунктуаційних знаків не було, бо дівчина й гадки не мала, де їх ставити). Лист Петрусенко отримала – уже в цьому відчутний Божий промисел! Співачка була в захваті від малюнка невідомої їй селянки і, порадившись із приятелями В. Касіяном та П. Тичиною, попросила знайти талановиту дописувачку.

Роботами Катерини зацікавилися. У 1940 р. її картини експонувалися в Полтаві (саме до Полтавської області належала тоді Богданівка), де здобули грандіозну славу. Невдовзі художницю преміюють поїздкою до Москви, де вона знайомиться з оригіналами творів Третьяковської галереї та Музею образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна. Уже 1941-го жінка, котру односельці донедавна вважали, м'яко кажучи, дивакуватою, мала б стати

народною художницею України. Проте Друга світова війна вступила на терени Радянського Союзу, цивільні справи відійшли на другий план. У Богданівці під час війни, до речі, було два табори військовополонених. Брат Катерини, Павло, із фронту не повернувся. У перші роки німецько-радянської війни в художниці на нервовому ґрунті відмовляють ноги: вона дізналася про пожежу в полтавському музеї народного мистецтва і подумала, що всі її картини, які в ньому зберігалися, теж знищив вогонь. На щастя, побоювання художниці цього разу виявилися марними. Уже після війни, в 1954 р. дві картини К. Білокур “Цар-Колос” і “Берізка” були втрачені після тріумфальної для неї виставки в Парижі, де її твори дістали захоплену оцінку П. Пікассо, який взагалі-то вкрай рідко робив компліменти художникам-сучасникам. За втрачені картини держава дала мисткині мізерну компенсацію. Залишилися репродукції цих робіт, вони, зокрема, увійшли до єдиного прижиттєвого альбому художниці, що побачив світ у 1959 р.»

З повним текстом нарису (створити який автору допомагали завідувачка Музею-садиби К. Білокур у Богданівці О. Шаповал і науковий співробітник цього закладу О. Шеремет) можна ознайомитися за посиланням: <https://day.kyiv.ua/uk/article/poshta-dnya/kriz-terny-do-zirok-kateryna-bilokur> (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 30.09*).

***

На сайті інформаційного агентства «УНІАН» опубліковано інтерв'ю директора Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академіка Е. Лібанової щодо демографічної ситуації в Україні (27 вересня 2019 р.).

У своєму інтерв'ю вчена розказала про «третє відлуння війни», порівняла народжуваність в Італії та Україні, порахувала українців у всьому світі, пояснила, чому для перепису населення знадобиться 100 тис. планшетів, чому важливий «класичний перепис» та які питання він вирішить. Також Е. Лібанова висловила свою думку щодо «демографічної катастрофи» і розповіла, як цю проблему вирішували за допомогою змін у меню ресторанів і декретних відпустках для батьків.

Учена відзначає: «Сам рівень народжуваності в Україні (1,6 дитини) цілком відповідає середньоєвропейському. Згідно з даними 2018 р., найнижча народжуваність серед європейських країн – у Молдові (1,2), Польщі, Греції (1,3), Угорщині, Боснії і Герцеговині, Іспанії (1,4), Італії (1,5). (...) У сучасних умовах досягти 50-мільйонного населення в Україні можна тільки за рахунок величезного міграційного припливу. Якщо вже говорити про демографічну “катастрофу”, хоча я не люблю це слово, то вона проявляється в надмірній смертності чоловіків працездатного віку. Вони помирають у 4–7 разів частіше, ніж у розвинених країнах Європи. Через що? Причини скрізь однакові: серцево-судинні захворювання, онкологія, захворювання органів дихання, зовнішні причини. Проблеми в нашій

медицині або в чомусь іншому? Що сказати, медицина у нас погана, але водночас вже є медичний туризм. До нас приїжджають з сусідніх країн. Це стосується стоматології, аналізів, діагностики. Чоловіків же, насамперед, губить нездоровий спосіб життя: зловживання алкоголем, куріння, неправильне харчування, відсутність раціональних фізичних навантажень тощо. І на жаль, держава, час від часу декларуючи свою заклопотаність демографічними проблемами, насправді не намагається їх розумно вирішувати».

Щодо чисельності українців учена також наводить свої припущення: «Думаю, що похибка в оцінці Держстатом загальної чисельності населення невелика, нас приблизно 42 млн. Але в це число включено населення тимчасово окупованих територій. Без Донбасу і Криму – нас близько 38–40 млн. При цьому, розуміючи скільки населення в Україні, ми уявити не можемо як воно розміщене по території. А відомо скільки жителів у столиці? Виходячи з кількості машин, магазинів, транспорту і т.п., я думаю, що приблизно чотири мільйони. У години пік у метро, здається, що набагато більше. Необхідно розрізняти постійне населення і м'ягких мігрантів, які приїжджають вранці та виїжджають ввечері. Їх варто відокремлювати. І дізнавшись їх кількість, ми будемо розуміти яке навантаження на транспорт у Києві, на комунікації, потребу продуктів у столиці. Зараз це, начебто, потреба маркетингу. Але насправді, організація транспортних потоків – це не справа бізнесу, це, в першу чергу, завдання місцевої влади. Необхідно зрозуміти, як вибудувувати систему взаємовідносин між Києвом і тими територіями, чия робоча сила в столиці. Перепис населення потрібний і для цього».

З повним текстом інтерв'ю можна ознайомитися за посиланням: <https://www.unian.net/society/10699890-ella-libanova-govorit-o-vyhode-iz-demograficheskoy-yamy-ne-stoit-gosudarstvo-deklariruya-ozabochennost-takimi-problemami-na-samom-dele-ne-pytaetsya-ih-razumno-reshat.html> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 1.10).*

***

Стаття завідувача відділу геоботаніки та екології Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України академіка Я. Дідуха та старшого наукового співробітника цього ж відділу кандидата біологічних наук Л. Вакаренко надрукована в журналі «Вісник НАН України» (№ 9, 2019 р.).

Із повним текстом статті «Кадастр біотопів як основа збереження землі при ринкових відносинах» можна ознайомитись за посиланням: <http://www.nas.gov.ua-UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5531> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 3.10).*

***

У Національному університеті «Львівська політехніка» український Консорціум EEN-Ukraine (у складі координатора консорціуму – Інституту фізики НАН України й IT-компанії SoftServe) провів II Міжнародний форум Innovation–2019, фінансований Європейською комісією.

Захід відбувся 27 серпня 2019 р. паралельно з найбільшою в Україні Міжнародною конференцією «Нанотехнології та наноматеріали» (НANO-2019), послугував майданчиком для зустрічей у форматі B2B (business-to-business) і S2B (science-to-business) між представниками понад 20 країн світу та виступів європейських експертів. Кульмінацією події став фінал національного конкурсу стартапів.

Форум Innovation-2019 – це платформа для зустрічі вчених, новаторів і винахідників, розробників інноваційних технологій, засновників стартап- та спіноф-компаній із представниками бізнесу й потенційними партнерами, зацікавленими в інноваційних технологіях, інвестиційних проектах, а також із представниками інвестиційних інституцій та міністерств, експертами в галузі економіки й консультантами в сфері захисту інтелектуальної власності.

Захід відкрили: проректор з наукової роботи Національного університету «Львівська політехніка» доктор економічних наук, професор Н. Чухрай, яка поінформувала про розвиток стартап-напряму в цьому закладі вищої освіти; співзасновник і голова ради директорів IT-компанії SoftServe Я. Любінець, який навів приклад успішної співпраці науки та бізнесу – діяльність інноваційної компанії NoviNANO; координатор консорціуму EEN-Ukraine, завідувач відділу міжнародної наукової та інноваційної діяльності, трансферу технологій та захисту інтелектуальної власності Інституту фізики НАН України, керівник міжнародної лабораторії поверхнево підсиленої спектроскопії Інституту фізики НАН України кандидат фізико-математичних наук О. Фесенко, яка розповіла про європейську мережу Enterprise Europe Network (EEN) та її можливості з підтримки розвитку міжнародної співпраці малих і середніх підприємств та інноваційних організацій.

Запрошеними спікерами форуму стали:

- генеральний директор директорату науки Міністерства освіти і науки України кандидат економічних наук Д. Чеберкус;
- директор Фонду розвитку інновацій (Українського фонду стартапів) міністерства фінансів України П. Карташов;
- голова Національного фонду досліджень України, завідувач відділу когерентної і квантової оптики Інституту фізики НАН України академік Л. Яценко;
- державний експерт експертної групи з питань комунікацій та організаційно-методичного забезпечення стратегічного планування директорату інновацій та трансферу технологій Міністерства освіти і науки України М. Зенова;

- начальник відділу досліджень, розробок та інновацій Хорватської агенції розвитку інновацій та інвестицій для малого та середнього бізнесу Н. Ракич (Хорватія);
- співзасновник і голова ради директорів ІТ-компанії SoftServe Я. Любінець (Україна);
- начальник управління промислової політики Львівської обласної державної адміністрації С. Куйбіда (Україна);
- лідер спільноти підприємців і стартаперів Берліна Д. Джах (Німеччина);
- генеральний директор Фонду «Софія Антиполіс» Ф. Маріані (Франція);
- консультант з високих технологій А. Баковські (Польща);
- генеральний директор компанії Nando Europe та стартапа Unboxed Д. Таруска (Литва).

Захід, який складався з трьох частин, модерувала кандидат фізико-математичних наук О. Фесенко.

У межах першої частини учасники зосередилися на аналізі поточної ситуації у сфері можливостей підтримки розвитку інновацій та міжнародної співпраці малого та середнього бізнесу через євроінтеграцію, програм Європейського Союзу (COSME, Horizon 2020, EEN), можливостей новостворених фондів (Національного фонду досліджень України та Українського фонду стартапів Міністерства фінансів України). Обговорювався також план заходів з імплементації стратегії інноваційного розвитку України із використанням найкращих європейських практик.

Друга сесія присвячувалася вивченню досвіду створення інноваційної інфраструктури й успішних прикладів співпраці науки з малим і середнім бізнесом як в Україні, так і за кордоном. Запрошені спікери з Європи – міжнародні експерти Ф. Маріані, Я. Любінець, Н. Ракич, Д. Джах, О. Баковські, Д. Таруска, – поділились інноваційними підходами до спільного розвитку інноваційного бізнесу та розповіли про інфраструктуру й програми підтримки інновацій і стартапів.

Третя частина відбулась у форматі національного конкурсу стартапів: із понад 40 стартап-претендентів комісія експертів обрала до півфіналу декілька українських проектів, які було презентовано під час проведення форуму:

1. Електричний велосипед від компанії Delfast.
2. Довготерміновий і високоатмосферний дрон Space Cossaks drone.
3. Інноваційно-ефективні сонячні панелі від компанії Solar Gaps.
4. Disposable dishes – проект заміни одноразового пластикового посуду екологічно чистим матеріалом, виготовленим із відходів кормових культур.
5. Проект переробки відходів Recycling technologies.
6. Мобільний додаток Lingart. Future book для швидкого вивчення мов і, загалом, покращення мовленнєвих навичок.

7. Skyworker – HR-проект швидкого й ефективного пошуку працівників для компаній.

8. Проект Tone, який допомагає людям зі слабким слухом і глухим людям отримувати інформацію про певні події завдяки спеціальному годиннику.

Після усних пітчів (презентацій) стартапів, поки учасники конкурсу та гості насолоджувалися виступом симфонічного оркестру студентів Національного університету «Львівська політехніка», журі з європейських експертів обрало переможців конкурсу.

Перше місце виборола стартап-компанія Solar Gaps – із першими «розумними» жалюзі, оснащеними сонячними елементами, які здатні автоматично відстежувати рух сонця протягом дня для найбільш ефективної генерації енергії, сприяючи при цьому підтриманню комфортної температури в приміщенні. Встановлені на фасаді будівлі, ці жалюзі не лише знижують споживання електроенергії, а й виконують функцію активного затінення, що дає змогу зменшити або навіть відмовитися від використання систем кондиціонування повітря, котрі негативно впливають на довкілля. Отже, поєднання двох важливих функцій – вироблення сонячної електроенергії та затінення – дозволяють досягти найоптимальнішого економічного ефекту у вигляді заощадження до 30 % електроенергії. Як це працює? Під'єднана до електромережі система SolarGaps віддає згенеровану електроенергію в мережу, що може використовуватися для живлення домашніх електричних пристроїв. Надлишок енергії при цьому може зберігатися в акумуляторних батареях – для подальшого використання. Варто зазначити, що Європейська Комісія активно підтримує цей проект: SolarGaps став першим українським стартапом, який отримав грант за програмою ЄС Horizon 2020 (SME Instrument, phase 2).

Друге місце посіла стартап-компанія Lingart – із додатком, який дозволяє слухати й читати книжки. Аудіосупровід здійснюється синхронно з появою тексту на екрані. Таким чином, користувач може, наприклад, слухати книгу в дорозі, а потім продовжити читати її вдома. Крім того, програма підтримує кілька різних мов, які можна використовувати одночасно (скажімо, читати текст англійською і одночасно слухати українською), що істотно допоможе у вивченні мов.

Третє місце журі присудило стартап-компанії Skyworker: її команда розробила інноваційну платформу для пошуку роботи і працівників, яка вирішує проблеми компаній, що швидко зростають і потребують вчасного наймання потрібних фахівців. Серед переваг, які надає платформа, – зменшення часу пошуку працівників у 12 разів, часу збору аналітики про кандидатів – на 100 %. Користь від використання цієї платформи (особливо для ІТ-галузі) вже підтверджено на практиці.

Четверте місце в конкурсі посіла стартап-компанія Delfast, яка запропонувала електробайк, здатний проїхати 236 миль без підзарядки.

Цікаво, що за цим параметром українська розробка обійшла навіть електромобіль Tesla Model 3.

Усі переможці отримали пам'ятні подарунки, а призер першого місця – ще й головний приз у вигляді поїздки для представлення своєї інноваційної розробки на міжнародному конкурсі стартапів у Лісабоні (Португалія). Фінансування призів забезпечив співорганізатор заходу – ІТ-компанія SoftServe.

На завершення дня учасники форуму вирушили на екскурсію до пам'ятки архітектури та історії – львівського Будинку вчених, – а також долучилися до вечірньої програми для ділового спілкування в неформальній обстановці.

Оскільки форум Innovation-2019 відвідало чимало представників EEN-партнерів із Туреччини й Литви, учасники схвально про нього відгукувались, а мас-медіа виявили значний інтерес, то цей захід відбудеться й наступного року. Організатори ще раз щиро вітають переможців конкурсу стартапів, бажають їм нових великих успіхів і запрошують науковців та інноваторів до участі у 3-му Міжнародному форумі Innovation–2020. Стежте за оголошеннями на вебсайтах Інституту фізики НАН України та Національної академії наук України.

P.S. Проведення форуму стало можливим завдяки злагодженій роботі організаційного комітету та підтримці Консорціуму EEN-Ukraine (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 3.10).*

Аспекти миру та безпеки в діяльності НАН України

На сторінках свіжого номера журналу «Вісник НАН України» (№ 9, 2019 р.) вийшла стаття першого віце-президента НАН України академіка В. Горбуліна, присвячена можливим напрямам підвищення міжнародної і національної безпеки у воєнній сфері. Автор пропонує різні заходи політичної, військової, економічної та іншої спрямованості, реалізація яких дозволила б запобігти виникненню нових війн і воєнних конфліктів або їх припинення з найменшими втратами людських і матеріальних ресурсів.

З повним текстом статті «Забезпечення оборони та безпеки України: актуальні проблеми і шляхи їх вирішення» можна ознайомитись за посиланням:

(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5517>

(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 1.10).

Наукові видання НАН України

У рамках 26 BookForum, який пройшов у Львові 18–22 вересня 2019 р., було проведено ряд презентацій видань Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Презентації відбулись під час трьох тематичних кластерів: «Історія», «Мови та переклад» і «Спеціальний проект: “Поезія”», що відображає різні аспекти та напрями зацікавлень науковців інституту.

Тематичний кластер «Історія» репрезентували видання: «Дипломатія Галицько-Волинської держави: європейські наративні джерела XIII–XV століть» І. Паршина; «Львівський Ставропігійський інститут (1788–1914). Роль у суспільно-політичному, культурному та релігійному житті українців Галичини» О. Киричук, І. Орлевич; «“Львівський Манчестер” і “Галицька Каліфорнія”: соціально-економічна діяльність українців Галичини (20–30-ті роки XX ст.)» О. Пасіцької; «Слово політв'язня: періодичні видання Ліги українських політичних в'язнів 1946–1947 рр.» (упор. і відп. ред. М. Романюк).

Монографії містять повідомлення європейських середньовічних хроністів та анналістів про державу Романовичів, інформують про діяльність Львівського Ставропігійського інституту – єдиної (до 1848 р.) світської інституції українців Галичини в контексті суспільно-політичного, релігійного й культурного життя краю кінця XVIII – початку XX ст., а також розповідають про світовий досвід господарювання та розвиток ринкових відносин у Галичині. Збірник «Слово політв'язня» розкриває особливості процесу створення й основні етапи організаційного становлення Ліги українських політв'язнів у перші роки існування, місце політв'язнів в еміграційному житті, містить цікаві спогади, які відображають суть комуністичного і нацистського тоталітарних режимів, поневіряння та долю політичних в'язнів у тюрмах і концтаборах СРСР та нацистської Німеччини.

Презентовано також колективні монографії науковців інституту, зокрема: «Взаємодія інституцій держави і громадянського суспільства в Україні. Західні землі (XX – початок XXI ст.)» (відп. ред. І. Соляр); «Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи» (відп. ред. І. Патер), «Освіта національних меншин в Україні: історичні традиції, правові засади, сучасні виклики (XX – початок XXI ст.)» (книга 1; відп. ред. І. Соляр). У монографіях висвітлено складні взаємини державних інституцій Австро-Угорської монархії, ЗУНР, Польської держави, Української РСР, незалежної України з окремими сегментами громадянського суспільства; розглянуто міжнародний досвід впровадження системи цивільно-військового співробітництва наприкінці XX – на початку XXI ст., показано політико-правові передумови її введення в районах проведення АТО, ООС; проаналізовано особливості забезпечення освітніх потреб національних меншин в Австро-Угорській монархії, Західноукраїнській Народній

Республіці, Російській імперії, Другій Речі Посполитій, специфіку формування державної освітньої політики в СРСР та її практичне втілення в життя в Українській РСР, моделі реалізації права національних меншин на освіту в незалежній Україні.

Діалектологи відділу української мови упорядкували й опублікували тексти-розповіді про приготування традиційного українського борщу, споживання, інгредієнти, способи приготування, записані від інформантів із різних регіонів України. Збірник діалектних текстів «Скарби українських говорів: тексти про борщ» (відп. ред.: Н. Хібеба, В. Леснова) було презентовано в межах тематичного блоку «Мови та переклад».

Під час тематичного кластера «Спеціальний проект: “Поезія”» презентовано монографію Т. Пастуха «Мости Олега Лишеги» та «Полум’я відігріє пам’ять: Спогади про Олега Лишегу» – одного з найбільш знакових українських модерних поетів другої половини ХХ ст.

Книга О. Пасіцької «“Львівський Манчестер” і “Галицька Каліфорнія”»: соціально-економічна діяльність українців Галичини (20–30-ті роки ХХ ст.)» стала переможцем 26 BookForum Best Award в номінації «Місто» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 3.10).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

У вересні 2019 р. делегація студентів і науковців Київського університету права (КУП) НАН України на чолі з його ректором, професором Ю. Бошицьким здійснила візит до головних державних установ Угорщини. Поїздка відбулася на запрошення голови Національного департаменту із захисту персональних даних та свободи інформації Угорщини, доктора А. Петерфалві.

Так, 16 вересня 2019 р. представники КУП НАН України відвідали Конституційний суд Угорщини, де мали коротку екскурсію по його будівлі. Після цього у залі судових засідань студенти і науковці прослухали лекцію від діючого судді Конституційного суду Угорщини, доктора В. Андраж про теоретичні (доктринальні) та законодавчі засади існування й діяльності Конституційного суду в Угорщині, особливості конституційного правосуддя та його роль в правотворчості Угорщини, а також дізналися про найвідоміші та резонансні справи, які довелося розглядати суду за час свого існування. Доктор В. Андраж люб’язно відповів на всі питання слухачів щодо повноважень та строку призначення суддів, кількості помічників суддів, їхніх функцій тощо.

Далі делегація КУП НАН України відвідала Національну Асамблею (парламент) Угорщини, де мала змогу прослухати лекцію двох депутатів, які розповіли про особливості виборчої системи Угорщини, діяльність парламенту та його комітетів, процес прийняття законів, функції та повноваження народних представників. Лектори відповіли на всі питання

членів делегації щодо політичних процесів в Угорщині, роботи окремих комітетів, механізму внесення поправок у закони.

Після лекції представники КУП НАН України мали екскурсію по будівлі парламенту і дізналися про історію її спорудження та існування.

Українська делегація 17 вересня 2019 р. зустрілася з представником офісу омбудсмена з питань захисту прав людини в Угорщині Д. Сабо. Студенти, аспіранти та науково-педагогічні працівники КУП НАН України змогли дізнатись про історію створення інституції омбудсмена в цій країні, правову основу її діяльності, особливості національно-правового підґрунтя функціонування інституту омбудсмена, його структуру та напрями міжнародного співробітництва. Наші студенти та науковці активно задавали запитання про пріоритетні напрями діяльності омбудсмена, особливості захисту прав дітей, ювенальну юстицію в Угорщині тощо.

Цього ж дня відбувся другий тур Міжнародного конкурсу наукових робіт, присвячений захисту персональних даних в офісі голови національного департаменту із захисту персональних даних і свободи інформації, почесного доктора КУП НАН України А. Петерфалві. Тематика наукових робіт була пов'язана із новелами Загального регламенту про захист персональних даних.

У результаті спілкування з державними службовцями та практикуючими науковцями високого рівня студенти та науковці КУП НАН України отримали безцінні знання із перших вуст, безпосередньо ознайомилися із правовою системою та культурою правотворчості європейської країни. Вони отримали унікальний досвід та незабутні враження.

Українська делегація відвідала визначні місця Будапешта: Королівський палац, площу Св. Георга, Ланцюговий міст, Дунайську набережну, Рибачий бастион.

Таким чином, Київський університет права надає унікальні можливості для міжнародного співробітництва студентів та аспірантів, наукового спілкування та проведення наукових досліджень у міжкультурному контексті.

Більше інформації і світлин – на сайті КУП НАН України: <http://kul.kiev.ua> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>)). – 2019. – 7.10).

Кадрова політика НАН України

Міністерство освіти і науки (МОН) України затвердило новий склад Атестаційної колегії МОН України. Відповідний наказ (№ 1230 від 24 вересня 2019 р.) підписала міністр Г. Новосад. До складу колегії увійшли й науковці НАН України.

До складу Атестаційної колегії МОН, до функцій якої входить затвердження рішень вчених рад про присвоєння вченого звання професора,

старшого дослідника, а також формування Переліку наукових фахових видань, включено 13 осіб. Серед них і науковці НАН України:

– завідувач відділу теорії літератури та компаративістики Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України член-кореспондент НАН України Т. Гундорова;

– віце-президент Національної академії наук України, директор Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України академік А. Загородній;

– молодший науковий співробітник Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України кандидат фізико-математичних наук Ю. Безверщенко.

Докладніше інформацію шукайте за посиланням: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-skladu-atestacijnoyi-kolegiji-ministerstva> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>)). – 2019. – 30.09).

Здобутки української археології

Влітку 2019 р. учасники Більської археологічної експедиції Інституту археології НАН України під керівництвом старшого наукового співробітника відділу археології раннього залізного віку Інституту археології НАН України кандидата історичних наук Д. Гречка продовжили розкопки феноменального Більського городища на Полтавщині.

За площею (понад 4020 га) це укріплення не має рівних у Європі. Більський археологічний комплекс досліджується вже понад століття. Одним із найзагадковіших у його історії залишається останній період існування городища в V–IV ст. до н.е. Найбільші суперечки досі точилися навколо питання чи зберегло населення Лісостепу незалежність від скіфів, чи було ними підкорене.

Розкопки 2018 р. показали, що плато зі Східним укріпленням виокремлювалося від решти території Великого Більського городища «південним» валом. Основним місцем проживання осілого населення стало Східне укріплення. У V–IV ст. до н.е. воно, хоч і зменшилося за розмірами, проте набуло деяких рис міста. Минулоріч було відкрито безкурганний могильник пересічного населення Більського городища в урочищі Барвінкова Гора, котре датується якраз цим часом. Але тоді археологи навіть не уявляли, кому належали знайдені ними людські рештки. Небіжчиків було орієнтовано головами на захід, що не характерно для мешканців Більського городища (хоча декілька подібних випадків у минулому все ж фіксувалися). Через це не можна було впевнено стверджувати про їхню етнічну приналежність.

Цьогоріч дослідників украї здивувала виявлена в одній зі стін поховальної ями спеціально викопана камера для померлого – так званий

підбій. Цей тип поховальної споруди є характерним для скіфів Північного Причорномор'я та добре відомий у їхніх некрополях на території сучасних Запорізької, Кіровоградської та інших областей півдня України. Досі на Дніпровському Лівобережжі відомим був тільки один підбій під курганом у групі Б Більського некрополя і дослідники припускали проникнення незначної кількості скіфів на північ у IV ст. до н.е., але вважали, що це не впливало на загальну ситуацію і племена Лісостепу залишалися незалежними.

Перше підбійне поховання змусило вчених замислитися. Проте не встигли вони висунути перші припущення, як натрапили на сусідню могильну яму, котра виявилася... катакомбою. В одній зі стінок вхідної ями знайдено череп похованої, а решта її кістяка перебувала в підземній камері, яку можна порівняти зі своєрідною печерою. Сумнівів не лишилося після відкриття наступних підбійних поховань – археологи збагнули, що перед ними некрополь пересічного населення, але не місцевого.

Результати столітніх досліджень Більського городища навіть не натякали на можливість відкриття могильника тогочасних володарів Північного Причорномор'я – скіфів. Відкриття цього року вказує на те, що на території підкореного Лісостепу, крім воїнів, мігрували й збіднілі кочовики, які поступово переходили до осілості. Найпривабливішим населеним пунктом регіону, безумовно, залишалось Більське городище – своєрідна столиця Лівобережного Лісостепу.

Разом з відкриттям значної кількості поховань (25 могил) вчені стикнулися зі ще однією загадкою: всі могили, крім однієї, належали жінкам і дітям, яким в останню путь поклали скромний інвентар – намисто, залізні браслети, бронзові скроневі кільця, пряслице, голку. Єдине, ймовірно, чоловіче поховання зовсім не містило знахідок. На сьогодні питання про те, де поховано представників сильної статі цього колективу, не з'ясовано. Є щонайменше два варіанти відповіді. Перший: у майбутньому буде виявлено спеціальну «чоловічу» ділянку некрополя. Другий: можливо, кістяки захисників колективу перебувають у більш престижних похованнях під курганами в групі Б, чи в урочищах Перещепине й Осняги. Верифікувати цю гіпотезу допоможе ДНК-аналіз людських решток – кілька зразків із некрополя на Барвінковій Горі та курганів групи Б вже досліджуються спеціалістами в США.

До цьогорічних розкопок Більської археологічної експедиції Інституту археології НАН України долучилась і полтавська художниця Ю. Перепьолкіна, яка працювала над замальовками різних робочих моментів. Планується, що її малюнки проілюструють дитячу науково-популярну книжку про археологію.

Археологічні дослідження у Більську привертають дедалі більше уваги місцевого населення та ЗМІ, тож учені й далі популяризуватимуть свої відкриття. А наразі вони оброблюють уже здобуті матеріали і готуються до

наступного археологічного сезону – сезону 2020 р. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 3.10).

Інформаційно-комунікаційні технології

Етнолог, старший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України кандидат історичних наук О. Косміна 3 жовтня 2019 р. в ефірі «Радіо Культура» пояснила, чому в соціальних мережах поширює меседжі #янеріжуавтентики та #яненошуавтентики з закликом не носити автентичні речі.

Учена відзначила: «Автентика – це вироби, які створені щонайменше 50 років тому. Мої меседжі спрямовані на те, щоб люди усвідомили, що цього робити не варто. Давній текстиль має ваду бути дуже крихким, нестабільним і навіть від довгого висіння на “плечиках” у шафі протирається і рветься. Тому, як на мене, це виглядає трохи по-варварськи».

О. Косміна наголосила, що варто обирати альтернативні варіанти: «Якщо ми так любимо нашу культуру, якщо хочемо одягнути етнічне, то є й інші способи це зробити. Можна відшити самому, замовити комусь або зробити інші імітаційні прийоми вишивки. Можна використати машинну вишивку, в цьому нічого поганого немає, якщо витримані кольори, стиль, регіон тощо».

Етнолог зауважила, що також потрібно доглядати й за іншими предметами побуту: «Автентична стара річ теж потребує догляду, якщо ми не доглядатимемо за нею і покладемо в якесь вологе місце, то вона зіпріє, зітліє і просто зіпсується. Якщо щось декоровано вовною і ви не доглядите, міль все це поїсть. Подумайте, чи варто це купувати, якщо ви не знаєте, як доглядати за такими речами».

О. Косміна також зазначила, що часто колекціонери пропонують зробити фотосесії на фоні музеїв у автентичному одязі зі свої приватних колекцій, а це призводить до того, що одяг зношується і руйнується: «Є багато випадків, коли новоспечені колекціонери в погоні за модою та бажанням бути як всі, накупили собі автентики, поклали, а вона зіпсувалася й потім викидається. Часто люди, які мають приватні колекції автентики, влаштовують дефіле, пропонують фотосесії. І таким чином, одяг зношується і руйнується».

Етнолог порадила: якщо у вас збереглася автентична вишиванка, то краще зробити копію виробу і носити саме її. Оригінальну річ варто зберігати та відповідно за нею доглядати.

Із аудіозаписом інтерв'ю можна ознайомитися за посиланням: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=90780> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 7.10).